

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ԴԱՍԱՐԱՆ

ՀԱՅԿԱԶՆ

Մ Ա Ն Կ Ա Ն Ց

ՅՈՐԻՆԵՆ

ՃԱՆԻԿ ԵՐԵՄԵԱՆ

ԱՄԲՈՂ

ՓԱՐԻԶ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՆ ԱՐԱՄԵԱՆ

1860

ԼԿՆ

224

London the 1st of August

My dear Sir

I am very glad

to hear of your recovery

and especially

to see you so well

Yours truly

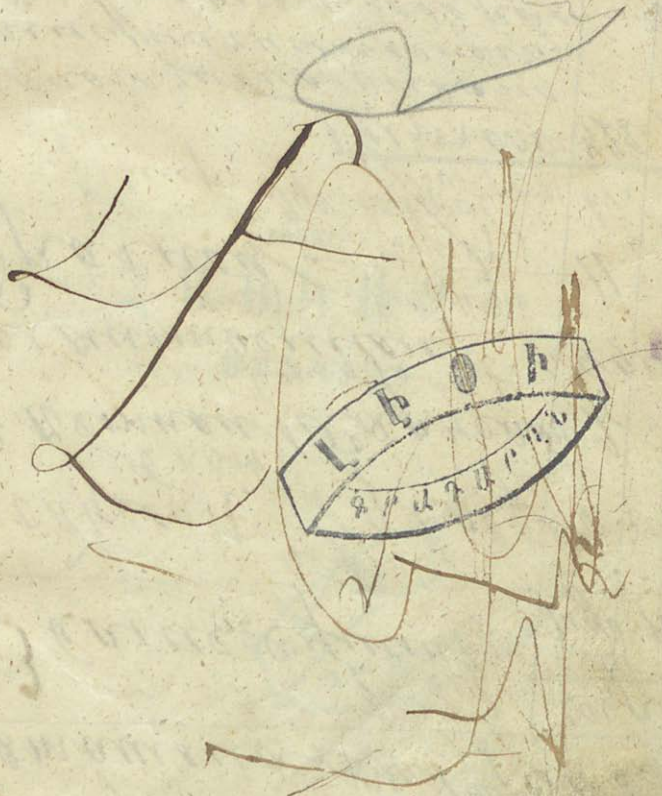
J. H. G.

~~Handwritten scribbles and marks at the top left of the page.~~

1999

Handwritten scribbles below the date.

Де неокончані суми
 вартості внаслідок
 банківської справи

Звані суми	серед.
Варшавська ^{вартість}	зуп. кер.
Отчетная ^{вартість} Варшавська	37 1/2
Колонистів ^{вартість}	309 1/2
Образная ^{вартість}	11 1
всього	372 98 1/2
всього внаслідок внаслідок внаслідок внаслідок внаслідок	51
Всього внаслідок	41 1/2

Командир роти

1999

Հ Ա Յ Կ Ա Ձ Ն

Մ Ա Ն Կ Ա Ն Յ

ՅԿՆԻՔԻ ԱՐՄՅԱՆՍԿՈՄԻ ԱՆՈՒՄԻ ՆԱԳԻՆՈՒՄ

491.99-8

Ի ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

ՏԵԱՌՆ ՄԱՏԹԷՈՍԻ ԱՌԱՋՆՈՅ

ՍՐԲԱԶԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Ի Պատրիարքութեան Երուսաղէմի

ՏԵԱՌՆ

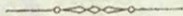
ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

ԵՒ

Ի Պատրիարքութեան Կ. Պօլսոյ

ՏԵԱՌՆ

ՍԱՐԳՍԻ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

ՓԱՐԻՉ. — ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ.
Paris, Typographie arménienne de Walder, rue Bonaparté 44.

№ 10

4ր

ԴԱՍԱՐԱՆ

Հ Ա Յ Կ Ա Ձ Ն

Մ Ա Ն Կ Ա Ն Ց

ՅՕՐԻՆԵՑ

ՃԱՆԻԿ ԱՐԱՄԵԱՆ

ՓԱՐԻԶ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ

1860

118.

UNIVERSITY

UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

UNIVERSITY OF CHICAGO

4224-60

29 228

0001

Յ Ս Ռ Ա Չ Ա Բ Ա Ն

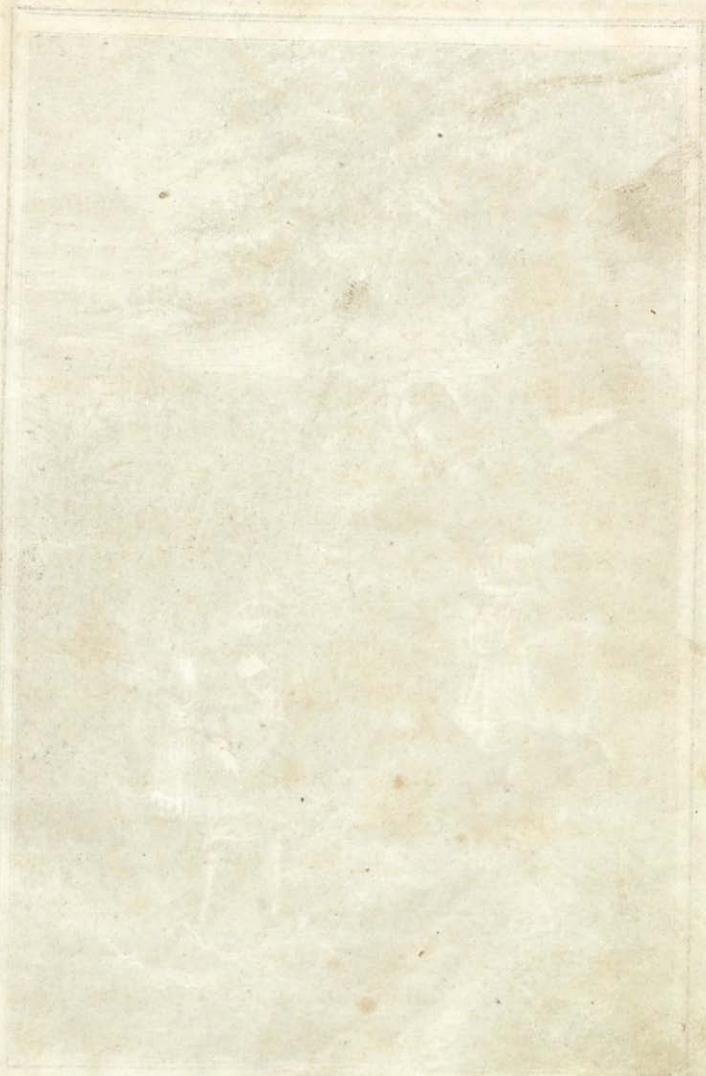
Միօրինակ *Գերականաց* դուրսինը յայն է, որ մինչեւ հիմա ընթերցումը չոր եւ ծանր կերպիւ ուսուցանելոյ միայն ծառայեց: Բնութիւնը եւ բազմադարեայ փորձերն ապացուցին՝ թէ մանկը-սոց եռանդ կամ բմրութիւն պատահող իրերն իբարու հակառակ սկզբունք են. որոց մին՝ մանկական փափկութեան ոյժ տալով՝ զուարթ, կայստ եւ եռանդուն առնէ զայն. եւ միւսը՝ նոյն փափկութեան վրայ ծանրանալով՝ մաշեցընէ եւ բմրութեան մէջ ձգէ զմանուկն յալիսեան:

Մայրականէն տարբեր եւ անիմանալի լեզուն՝ տղայոց անհանելի է՝ մանաւանդ այն ասեմ՝ որ զգուանաց եւ զուարհալեաց կարօտութիւն ունին: Եւրոպացիք, որ ասեմով (մեզի նման) ըստ հին սովորութեան վարէին զմանկսիս, իմացան անոր վնասակարութիւնն՝ ու կերպը փոխելով անհամար օգուտներ փաղեցին:

Գիտնականաց համոզումն ալ այն է, որ տղան՝ եթէ մանկական ախորժի յարմար իրերով յագեցնայ, բնական եւ մտաւորական ոյժ զգալով՝ օր ըստ օրէ զօրանայ եւ եռանդուն լինի. իսկ ընդ հակառակն զգալով՝ զգուի, լիանի, տաղկանայ եւ բմրի: Ուսի, ընթերցանութեան ախորժը գրգը-

ուելոյ համար՝ պատկերազարդ *Ածընթերցի* մի կարօտելնիս զգալով՝ յանձն առինք այնպիսի ոնով կարգադրել զայն, որ *Ընթերցումը* զուարեութիւն համարվի մանկսոց, ուր եւ յուշիկ ուսանին այն բաները եւս՝ որ ընդհանրապէս կարելուր համարված են մանկանց դաստիարակութեան համար:

Ուսի, *Դասարանիս* առաջի մասին մէջ՝ արմատ բառից գրեթէ ամենը դրինք, իբր *աշխարհքստ*, որ տղայք իրենց բուն լեզուին ընտելանալով՝ օտար բառերու չհակին. իսկ միւս մասերուն ամէն մէկ էջերուն մէջ ալ՝ *Սրբագան, Ազգային, Բնական* եւայլն (հաւասարատող) *պատմութեանց* իրացոյց պատկերները եւս դրինք: — Աւելորդ է ասելն որ *կը* մասնիկն արտաբերալ է մեր ոնէն: — Իսկ *Արամեան* տառից համար մեզ բամբաստողաց ալ այսչափը միայն յիշելով հաստատեմք, թէ՛ ինչ փոփոխութիւն որ եղած կան՝ *հին ու վաւեր ձեռագրաց տառերէն օրինակված ու կոկված են*. թող որ *զեղագրական ոճին* ալ հակառակ չեն *Ոսկանեան* տառից պէս. որոց այլակերպ ձեւն ու շփոթ դրութիւնը՝ Հայոց լուսաւոր վիճակին եւս բնաւ չհամաձայնիր: Իսկ նոքա որ դասասուաց հոգին հաներ ու պարզ ընթերցում չեն սովորեր, մեր ըսածն ալ իմանալու չեն. եւ ներկայ ԴԱՍԱՐԱՆՍ չէ՛ թէ այնպիսեաց՝ այլ *Հայկազեան մասող յոյսերուն* նուիրած եմք:

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
5 EAST COLUMBIA STREET
CHICAGO, ILL. 60607
U.S.A. AND CANADA
© 1988 BY THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
ALL RIGHTS RESERVED
PRINTED IN GREAT BRITAIN

Ասէ Յիսուս, թո՛ղ տա՛ն մանկւոյդ եւ մի արգելա՛մ զդուսա զալ առ
իս, զի այդպիսեացոյ է արհայութիւնն երկնից: (Մատթէոս ԺԹ. 14).

J. L. RENOUIT

Ա

Բ

Գ

Դ

Ե

Զ

Է

Ը

Թ

Ժ

Ի

Լ

Խ

Ծ

Կ

Հ	Չ	Ղ		Մ
Յ	Ն	Շ	Ո	Ջ
Պ	Ջ	Ռ	Ս	Վ
Տ	Ր	Ց	Ի	Փ
	Բ	Օ	Ծ	

Հ Ա Յ Կ Ե Ա Ն Տ Ա Ռ Ք .

Գլխ.	Բոլոր	Շղագիր		Հին	Նոր .	Հին ձայն	Նոր ձայն	Գաղղ.
Ա	ա	Ա	ա	ա	ա	այր	այ	ay
Բ	բ	Բ	բ	բ	բ	բէն	բէ	pé
Գ	գ	Գ	գ	գ	գ	գիմ	գի	ki
Դ	դ	Դ	դ	դ	դ	դա	դա	ta
Ե	ե	Ե	ե	ե	ե	եջ	ե	yè
Զ	զ	Զ	զ	զ	զ	զա	զա	za
Է	է	Է	է	է	է	է	է	é
Ը	ը	Ը	ը	ը	ը	ըթ	ը	e
Թ	թ	Թ	թ	թ	թ	թօ	թօ	to
Ժ	ժ	Ժ	ժ	ժ	ժ	ժէ	ժէ	jé
Ի	ի	Ի	ի	ի	ի	ինի	ին	ine
Լ	լ	Լ	լ	լ	լ	լիւն	լի	li
Խ	խ	Խ	խ	խ	խ	խէ	խէ	khé
Ծ	ծ	Ծ	ծ	ծ	ծ	ծա	ծա	dza
Կ	կ	Կ	կ	կ	կ	կէն	կէ	gué
Հ	հ	Հ	հ	հ	հ	հօ	հօ	ho
Ձ	ձ	Ձ	ձ	ձ	ձ	ձա	ձա	tza
Ղ	ղ	Ղ	ղ	ղ	ղ	ղաս	ղա	gha
Ճ	ճ	Ճ	ճ	ճ	ճ	ճե	ճե	djé
Մ	մ	Մ	մ	մ	մ	մէն	մէ	mé
Յ	յ	Յ	յ	յ	յ	իյի	իյի	y
Ն	ն	Ն	ն	ն	ն	նու	նու	nou
Շ	շ	Շ	շ	շ	շ	շա	շա	cha
Ո	ո	Ո	ո	ո	ո	ուօ	ու	ou
Չ	չ	Չ	չ	չ	չ	չա	չա	tcha
Պ	պ	Պ	պ	պ	պ	պէ	պէ	bé
Ջ	ճ	Ջ	ճ	ճ	ճ	ճէ	ճէ	tché
Ռ	ր	Ռ	ր	ր	ր	րա	րա	rra
Ս	ս	Ս	ս	ս	ս	սէ	սէ	sé
Վ	վ	Վ	վ	վ	վ	վէլ	վէ	vé
Տ	տ	Տ	տ	տ	տ	տիւն	տի	di
Ր	ր	Ր	ր	ր	ր	րէ	րէ	ré
Յ	յ	Յ	յ	յ	յ	յօ	յօ	tzo
Ի	ի	Ի	ի	ի	ի	իւիւն	իւ	u
Փ	փ	Փ	փ	փ	փ	փիւր	փիւր	purc
Բ	բ	Բ	բ	բ	բ	բէ	բէ	ké
Օ	օ	Օ	օ	օ	օ	օ	օ	o
Ֆ	ֆ	Ֆ	ֆ	ֆ	ֆ	ֆէ	ֆէ	fé

Տ Ա Յ Ն Ա Ռ ՈՐ Տ Ա Յ Ն Ք .

Գ Ո Ս Յ

ա . ե . է . ը . ի . ո . օ .

Երբևմն ձայնաւորապէս հնչիցն եւս յ եւ լ տաւք .

ԵՐԿՈՒ ՉԱՅՆԱՒՈՐԱՒ ՄԻԱՉԱՅՆՔ .

այ . եա . էյ . եօ . էյ . էօ . իյ . իւ . ու .

ԵՐԿՈՒ ԿԱՄ ԵՐԵՔ ՉԱՅՆԱՒՈՐԱՒ ՄԻԱՉԱՅՆՔ .

յա—յեա . յե . յէ . յը . յի . յու . յօ .

հնչէ

իյա . իյե . իյէ . իյը . իյի . իյու . իյօ .

ՉԱՅՆԱՒՈՐ ԵՒ ԱՆՉԱՅՆ ԵՐԿԱՏԱՌ ԲԱՌՔ (* սոքա անցեալից են) .

Ա.լ	Եզ	Էբ*	Ըզ*	Իբ*	Ոզ	Օբ*
Ա.իւ	Ել	Էզ	Ըբ*	Իզ	Ոիւ	Օզ*
Ա.ծ	Եկ	Էդ*	Ըծ*	Իծ	Ոհ	Օդ
Ա.հ	Եհ	Էլ	Ըլ*	Իլ	Ոհ	Օբ
Ա.ղ	Եղ	Էծ*	Ըծ*	Իհ*	Ոյ	Օծ*
Ա.ն	Եմ	Էյ*	Ըհ*	Իմ	Ոկ	Օծ
Ա.մ	Են	Էն	Ըմ*	Իե	Ով	Օձ
Ա.յ	Եռ	Էե	Ըն*	Իս	Որ	Օղ
Ա.ջ	Ես	Էջ	Ըե*	Իր	Ու	Օն
Ա.ռ	Եւ	Էբ	Ըո*	Իւ	Ոփ	Օր
Ա.փ	Եփ	Էճ*	Ըճ*	Իփ	Ոֆ	Օճ*

Բ Ա Ռ Մ Ի Ա Վ Ա Ն Կ .

Ա.զգ	Ա.րջ	Բոյս	Գոռ	Դեղ	Երբ	Էմբ.
Ա.զդ	Ա.րհ	Բոր	Գոռ	Դեղձ	Երգ.	Ընդ
Ա.զն	Ա.րհ.	Բու	Գով	Դեն	Զանկ	Ըս.
Ա.իս	Բադ	Բուրդ	Գործ	Դեռ	Զարդ	Թագ
Ա.դբ	Բալ	Բօք.	Գորհ	Դեռ	Զարմ	Թաք
Ա.դհ	Բակ	Գահ	Գուր	Դեզ	Զեխ	Թակ
Ա.մայ	Բայ	Գաղթ	Գուր	Դեմբ	Զերծ	Թաղ
Ա.յգ	Բան	Գեհ	Գուռ	Դեպ	Զեն	Թամբ
Ա.լ	Բանս	Դեզ	Գուռ.	Դեպք	Զի	Թան
Ա.յծ	Բառ	Գեռ	Դահ	Դեհ	Զիկ	Թանկ
Ա.յր	Բառ	Գեր	Դամբ	Դի	Զիղջ	Թանջ
Ա.նդ	Բեկ	Գիծ	Դառն	Դիրք	Զինջ	Թառ
Ա.նց	Բեմ	Գին	Դառն	Դիւք	Զիւս	Թարմ
Ա.ռհ	Բեռ	Գինձ	Դաս	Դիւր	Զոհ	Թել
Ա.չք	Բերք	Գիրկ	Դաս	Դիք	Զոյգ	Թեր
Ա.ոք	Բիծ	Գոհ	Դար	Դուռ.	Զով	Թեռ
Ա.սս	Բողկ	Գող	Դարձ	Ելք	Զուհ	Թեփ
Ա.սսդ	Բոյծ	Գով	Դառ	Եղծ	Զուր	Թե
Ա.սր	Բոյն	Գոյն	Դափր	Եղն	Զուրկ.	Թեմ

Նախ հեզէ այսպէս . սյ, զն, զի, — ազգ . սյ, զն, դն, — ազդ :
 Եւ այսա սեպ կարգն առանց հեզելոյ եւ բառերց սերէ :

Թէյ	Ինֆ	Լուռ	Խոս	Ծոր	Կեղծ	Կուպ
Թի	Իսկ	Լուր.	Խոր	Ծոց.	Կեղս	Կով
Թիզ	Իւղ.	Խաբ	Խոց	Կագ	Կեմ	Կոր
Թիւ	Լալ	Խազ	Խուլ	Կագ	Կերպ	Կուզ
Թոյլ	Լան	Խաղ	Խօսք.	Կար	Կէս	Կուես
Թոյն	Լանք	Խայս	Ծագ	Կած	Կէս	Կուռ
Թուզ	Լայն	Խանձ	Ծալք	Կահ	Կիծ	Կուռք
Թուի	Լաւս	Խաչ	Ծաղր	Կաղ	Կիցն	Կուս
Թուր	Լար	Խառն	Ծամ	Կան	Կիցնֆ	Կուրծ
Թուփ	Լեռ	Խարս	Ծայր	Կամ	Կիր	Կովի.
Թուֆ	Լերդ	Խել	Ծանկ	Կամֆ	Կիրք	Հազ
Թոֆ.	Լերկ	Խեռ	Ծառ	Կայք	Կիրֆ	Հակ
Ժած	Լեփ	Խես	Ծեր	Կայծ	Կից	Հան
Ժահ	Լի	Խեց	Ծերպ	Կայք	Կոծ	Համ
Ժամ	Լին	Խէք	Ծեփ	Կապ	Կոք	Համք
Ժայռ	Լիք	Խէծ	Ծէս	Կառ	Կող	Հայ
Ժանգ	Լիրք	Խիս	Շիծ	Կառֆ	Կողմ	Հայս
Ժանկ	Լոկ	Խից	Շիս	Կար	Կոն	Հայր
Ժիր.	Լոյծ	Խոզ	Շիր	Կարգ	Կոյս	Հայց
Իբր	Լոյս	Խոյ	Շիրս	Կարք	Կոյս	Հան
Իղձ	Լոր	Խոյզ	Շիւ	Կարն	Կոյր	Հաւմ
Ինչ	Լու	Խոյր	Շոմ	Կաւ	Կոես	Հաւս
Ինչֆ	Լուծ	Խոչ	Շոպ	Կեանք	Կոչ	Հապ

Նախ շեղք. քօ, է, իլի, —քէյ. քօ, ին, —քի. քօ, ին, զն, —քիզ:
 Եւ ապա սեղ պարզն առանց հեղեղոյ եւ բառեր սերէ:

Բ Ա Ռ Մ Ի Ա Վ Ա Ն Վ .

Հաւ	Հիծ	Չեւ	Ճեպ	Մարդ	Մոխ	Յօդ
Հաւս	Հիւղ	Չէք	Ճէտ	Մարգ	Մուկ	Յօնք.
Հաս	Հիւս	Չի	Ճիգ	Մարտ	Մուտ	Նա
Հարք	Հիւր	Չիգ	Ճիւղ	Մաքս	Մուր	Նախ
Հարկ	Հոգ	Չիրք	Ճիւղ	Մեծ	Մուրն	Նարտ
Հարն	Հող	Չիւր	Ճոխ	Մեղմ	Մօտ	Նաւ
Հարս	Հոն	Չիւն	Ճօն.	Մեղր	Մօր	Նեղ
Հարց	Հոս	Չող	Մազ	Մեղք	Մօրտ.	Նեղգ
Հաց	Հով	Չոյլ	Մած	Մեր	Յաղք	Նեւ
Հաւ	Հոտ	Չոր	Մակ	Մերք	Յանգ	Ներկ
Հեզ	Հոր	Չորձ	Ման	Մերկ	Յարգ	Ներս
Հեծ	Հում	Չու	Մաղ	Մերձ	Յարդ	Նիգ
Հեւտ	Հուն	Չուկ.	Մաղձ	Մէգ	Յարկ	Նիւնգ
Հեռ	Հուպ	Ղեկ.	Ման	Մէզ	Յեւ	Նիս
Հեւ	Հուր.	Ճան	Մայք	Մէն	Յն	Նիւր
Հեւք	Չազ	Ճայ	Մայր	Մէջ	Յոգն	Նոյն
Հեր	Չախ	Ճան	Ման	Մէտ	Յոյզ	Նոր
Հերկ	Չաղկ	Ճանկ	Մանր	Մի	Յոյժ	Նուռ.
Հէն	Չայն	Ճանն	Մաւկ	Մին	Յոյլ	Շահ
Հէք	Չար	Ճաւ	Մաս	Միւտ	Յոյն	Շաղ
Հիւմ	Չեւք	Ճաւ	Մատ	Մոգ	Յոյս	Շանք
Հիւն	Չեւտ	Ճար	Մար	Մորք	Յոյր	Շար
Հիւր	Չեր	Ճարպ	Մարգ	Մուր	Յորդ	Շարժ

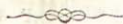
Հեզք. հօ, սյ, սէ, — հաս. հօ, սյ, սէ, սի, — հաստ. հօ, սյ, սի, —
 հաս: Սւ ապա կարգն առանց կեզիւյ եւ բաւերս սերս:

Բ Ա Ռ Մ Ի Ա Վ Ա Ն Կ .

Փանf	Փոռ	Փոֆր.	Քայո	Քարբ	Քիթ.	Քո.
Փասս	Փոռձ.	Քած	Քաջ.	Քարձ	Քիլ	Քուն
Փիղ	Փուե.	Քաղց.	Քառ	Քաւ	Քիֆս	Քուրձ
Փոս	Փուֆ	Քալլ.	Քար.	Քէն	Քիւ	Քող.

Բ Ա Ռ Ե Ր Կ Ա Վ Ա Ն Կ .

Ա. բեր ¹	Ա. բոռ	Ա. կիւ	Ա. ղէս
Ա. գահ	Ա. ժան	Ա. կիր	Ա. ղիւս
Ա. գապ	Ա. ժէֆ	Ա. կօս	Ա. ղի
Ա. գի	Ա. ժ խոյժ	Ա. հա	Ա. ղիֆ
Ա. գ ոս	Ա. լիւր	Ա. հ եակ	Ա. ղ մուկ
Ա. գ ցան	Ա. լիֆ	Ա. ղալ	Ա. ղ ջիկ
Ա. զաս	Ա. խոռ	Ա. ղանդ	Ա. ղ sns
Ա. զ ղել	Ա. խորժ	Ա. ղ բիւր	Ա. ղ ցան
Ա. զ դու	Ա. ծել	Ա. ղեկ	Ա. ղ ֆաս
Ա. զ նիւ	Ա. ծուխ	Ա. ղեղ	Ա. նել
Ա. զոխ	Ա. կանջ	Ա. ղերս	Ա. նուրդ

¹ Ուսուցիչ պարսից դասարանել առ առակերսս եւ հեզել իսկ այսպէս, ալ — ա. բէ, է, բօ — բեր. ա բեր : ալ — ա. գի, ալ, հօ — գահ. ա գահ :

Բ Ա Ռ Ե Ր Կ Ա Ս Ե Վ Կ .

Ա. հուկ ¹ .	Ա. շուն	Ա. րաս	Ա. լանդ
Ա. մառ	Ա. պուր	Ա.ր գել	Ա. լար
Ա. միս	Ա.պ ռիլ	Ա.ր դար	Ա. լել
Ա. մուր	Ա. ռակ	Ա.ր դի	Ա.վի սէ.
Ա.մ ռոց	Ա. ռանց	Ա. ռել	Բա՛ բէ
Ա. մօք	Ա. ռաջ	Ա.ր քուն	Բա զէ
Ա.յ ռել	Ա. ռիք	Ա.ր ժան	Բա զուկ
Ա.յ ռի	Ա. ռոյգ	Ա. ռիւն	Բա զում
Ա. նազ	Ա. ռու	Ա.ր հետս	Բա ժակ
Ա. նարզ	Ա. սեղ	Ա.ր ծար	Բաղ ճանֆ
Ա.ն բաւ	Ա. սել	Ա.ր ճան	Բամ բիւ
Ա.ն դունդ	Ա.սս լած	Ա.ր մաս	Բառ զիւրֆ
Ա. հիս	Ա.ս լի ²	Ա.ր մուկ	Բառ նալ
Ա. հիւ	Ա.ս պէս	Ա. ռու	Բա ռակ
Ա.ն հոզ	Ա. սամ	Ա.րս սուֆ	Բա ռի
Ա.նձ ռել	Ա.ս սառ	Ա.ր սաֆս	Բե կոր
Ա.ն մահ	Ա. սեան	Ա.ր ֆայ	Բե ռան
Ա.ն մեղ	Ա. սեն	Ա. լազ ³	Բեր ռի
Ա. նօք	Ա. ռազ	Ա. լաղ	Բե լեռ ⁴

¹ Գէտֆ է դասարանի եւ հեղել այսպէս . այ—ա. ճն, ճ, իւ. կէ—հուկ. ա հուկ ։
² Կարդա, ա սվի : ³ Կ. ա վազ. ա վաղ. ա վանդ. ա վար. ա վել : ⁴ Կ. բե վեռ ։

Բ Ա Ռ Ե Ր Կ Ա Վ Ա Ն Կ :

Բը ժիւղ ¹	Գան գաս	Գո հար	Դա գաղ
Բիւ բեղ	Գան գուր	Գո մէջ	Դա դար
Բը լիք	Գան ձել	Գո ոռղ	Դա ժան
Բը լուր	Գա ռի	Գոր ծիք	Դա լար
Բը նիկ	Գար շիլ	Գոր ծօն	Դա կուր
Բո լար	Գա բուն	Գո բով	Դա հին
Բո բակ	Գա իւտ ²	Գուլ պայ	Դան լին
Բու ժել	Գե հեն	Գու մար	Դամ բան
Բու սակ	Գե դուկ	Գու շակ	Դայ եակ
Բըն նել	Գեղ ջուկ	Գու սան	Դա նակ
Բըն նի	Գե սին	Գու ցէ	Դան դաղ
Բըր դել	Գե ռի	Գը ռէն	Դառ նալ
Բը ռինձ	Գեր ծել	Գը բաւ	Դա սակ
Բը ռիչ	Գը քած	Գըր գիռ	Դա սել
Բը բուս.	Գի նի	Գը ռել	Դա սարկ
Գա գար	Գի շեր	Գը ռիչ	Դա սել
Գա դիւ	Գը լուխ	Գըր կել	Դա բան
Գա զան	Գըմ բէք	Գօ սի.	Դար բին
Գաղս նի	Գոգ նոց	Դաբ նի	Դար ման

¹ Գէտ Է վանկը բարդելով միայն (առանց հեղելոյ) արտասանել այսպէս, բը ժիւղ. և ոչ՝ բէ, ց-բը. ժէ, ին, շա, կէ-ժիւղ : ² Կարգա, գա վառ :

Դաւել ¹	Դընել	Երդում	Չարմանի
Դափիւն	Դոզալ	Երեկ	Չաւակ ⁵
Դըդում	Դըպրոց	Երես	Չեփիւն
Դեղել	Դըրախտ	Երթալ	Չիւնդ
Դեղին	Դըրամ	Երկաթ	Չիցել
Դեղնիլ	Դըրօշ.	Երկայն	Չինւոր ⁴
Դերձակ	Եթէ	Երկին	Չընցել
Դըգալ	Ելակ	Երկիր	Չոհել
Դըժբաղդ	Եղբայր	Երկիւղ	Չըւարթ ⁵
Դըժգոյն	Եղերդ	Երկմիտ	Չոֆանչ
Դըժւար ²	Եղնկ	Եփել	Չըսպել
Դըժոխփ	Եղջիր	Չազիր	Չըսել
Դիմակ	Ենանդ	Չամբիկ	Չըրահ
Դիմել	Երազ	Չամբիւղ	Չըրկանի
Դիսակ	Երակ	Չայրոյթ	Չըրկել
Դիսել	Երամ	Չասել	Չօրեղ.
Դիւթել	Երբէք	Չասիկ	Էակ
Դիւրել	Երգակ	Չարթնուլ	Էրէ.
Դիւրին	Երդնուլ	Չարցել	Ըղունի

1 Վանկը բարդելով, կարգաւ, դավել : 2 Կարգաւ, դըժվար (որ է դժուար) :
 3 Կարգաւ, գավակ : 4 Կարգաւ, զինվոր : 5 Կարգաւ, զըվարթ (որ է զուարթ) :

Ըմ բան	Թար քինջ	Ժը պիս	Լե ղի
Ըմ բիւ	Թե քեւ	Ժը պիրհ	Լի գել
Ըմ պակ	Թէ պէս	Ժօ ուս.	Լի մօն
Ըմ պել	Թի ակ	Իբ բեւ	Լի նել
Ընդ դեմ	Թըմ բիլ	Ի լիկ	Լը ծել
Ըն դէր	Թըն դալ	Ի մասս	Լըկ տի
Ընդ հաս	Թրժ ւան ¹	Ին ձէն	Լը նուլ
Ըն քացի	Թո քով	Ինք նին	Լո դալ
Ընք բիք	Թո ղուլ	Իժ խան	Լը ւալ ²
Ըն ծայ	Թու քակ	Իս կի	Լուս բեր
Ըն կեր	Թու քել	Իս կոյն	Լու սին
Ըն կոյգ	Թը ոիլ	Իս պառ	Լուս նոս
Ընս բել.	Թըռ չուն	Ի րաւ.	Լը ոիկ
Թա քառ	Թը բել	Լալ կան	Լը սել
Թա ղել	Թը բիք	Լա լունք	Լըր տես.
Թա ղում	Թըր ջել.	Լապ տեր	Խա բել
Թա նաք	Ժա ոանգ	Լա բել	Խա ծան
Թաս բն	Ժը լաս	Լե գու	Խա դալ
Թար քել	Ժո ղով	Լե դակ	Խայ քոց

Խա նուք	Խո հեմ	Ծա դիկ	Կա քիլ
Խառ նակ	Խո նալ ²	Ծաղ կիլ	Կաք լած ⁴
Խառ նել	Խո շոր	Ծա մել	Կաք սայ
Խար դախ	Խո սոր	Ծա նակ	Կալ լած ⁵
Խա ռիսիս	Խոր դալ	Ծա ճօք	Կա խել
Խա լար ¹	Խը ռիւ ³	Ծա ռայ	Կա կառ
Խեղ դել	Խը ռով	Ծա ռաւ	Կա կուղ
Խը քան	Խը սիր	Ծե ծել	Կա ղամբ
Խը լել	Խը ռամ	Ծի ծաղ	Կա դին
Խը լինք	Խը ռաս	Ծի ռան	Կաղ նի
Խը մել	Խըր նիք	Ծը խել	Կա նառ
Խը մոր	Խը ցան	Ծը ծել	Կա մար
Խը նամ	Խօ սել.	Ծը ծումբ	Կա մաւ
Խըն դալ	Ծա լել	Ծը նիլ	Կա միլ
Խըն դիր	Ծա խել	Ծը նունդ	Կայ ծակ
Խընդ ռակ	Ծած կել	Ծը նօս	Կայ սառ
Խընդ ռել	Ծած կոց	Ծո ռակ	Կա նեփ
Խըն ծոր	Ծա ծուկ	Ծըպ սել	Կան քեղ
Խո կալ	Ծա կել	Ծը փալ.	Կան խել

1 Կարդա, խա վար : 2 Կարդա, խո նակ : 3 Կարդա, խը ռիւ : 4 Կարդա, կաք ված (որ է կարուած) : 5 Կարդա, կալ ված (որ է կարուած) :

Կան խիկ	Կա րազ	Կա րօս	Կի քառ
Կան կառ	Կա րափ	Կա ցին	Կի սաս
Կա նոն	Կար գել	Կա լին ¹	Կիռ լիկ
Կա նուխ	Կար դալ	Կա քառ	Կրծ ծի
Կա նաչ	Կա րել	Կեդ րոն	Կը ծիկ
Կան չել	Կա րի	Կե դեւ	Կրծ կել
Կա շառ	Կա րին	Կեդ ծիփ	Կը ծու
Կա շի	Կա րիփ	Կեդ sos	Կըղ գի
Կա պար	Կար ծել	Կե նալ	Կը նիփ
Կա պել	Կար ծիփ	Կեն ցաղ	Կըն ֆել
Կա պերս	Կար ծըր	Կե ոսս	Կը շիռ
Կա պիկ	Կար կել	Կե սայր ²	Կըժ ոել
Կա պոյս	Կար կին	Կե սուր	Կը պուկ
Կա ոռյց	Կար կոս	Կե րոն	Կո քող
Կաս կած	Կար նել	Կեր սքաս	Կո խել
Կաս կամ	Կար միր	Կըզ պաս	Կո ծել
Կա սակ	Կա րող	Կը քել	Կո ծիծ
Կա սար	Կա րօս	Կը քող	Կո կոն
Կա սու	Կար սոն	Կի գել	Կո կորդ

1 Կարդա, կա վին :

2 Կարդա, կե սա իր, եւ ոչ՝ կե սա նր :

Բ Ա Ռ Ե Ր Կ Ա Ս Վ Ա Ն Վ .

Կո հակ	Կր բել	Հա նիլ	Հա շի ¹
Կո ղով	Կրբ քան	Հա նոյք	Հա չել
Կո հակ	Կրբ թել	Հա մայն	Հա սակ
Կոն դակ	Կրբ ծել	Հա մար	Հաս նել
Կոչ հակ	Կրբ կէս	Համ բակ	Հա սուն
Կո բանք	Կր բունկ	Համ բաւ	Հաս սաս
Կո բուս	Կրբ սեր	Համ բոյր	Հաս ցէ
Կու սան	Կր բոնք	Հա մես	Հա սոր
Կու սել	Կր ցել	Հա յիլ	Հա բաւ
Կո փել	Կօ շիկ.	Հայ լի	Հար բուղ
Կր ոան	Հագ նի	Հան գիս	Հար թել
Կր ոիւ	Հագ նիմ	Հան գիլ	Հար կել
Կր ոուփ	Հա զալ	Հան դարս	Հա բած
Կրս կիծ	Հա զար	Հան դերձ	Հա բուս
Կր սակ	Հա լել	Հան դէպ	Հարս նիք
Կր սաւ	Հա կառ	Հան դէս	Հա ցեփ
Կր սոր	Հա կել	Հա նել	Հա լան ²
Կրբ բել	Հա ղորդ	Հա նիկ	Հա լասք ³
Կր բակ	Հա հար	Հան հար	Հաւ ձագ

1 Կարդա, հա շիլ :

2 Կարդա, հա վան :

3 Կարդա, հա վասք :

Բ Ս ՈՒ Ե Ր Կ Ա Ս Ա Ն Ս Կ .

Հաւ սար	Հիւ սէն	Հը պարս	Չը բի.
Հաւ ֆել	Հիւ սիս	Հըն չակ	Ղե կել.
Հե գել	Հը լու	Հըս կայ	Ճա գար
Հե ծան	Հը մայֆ	Հըս կուս	Ճա խիֆ
Հե ծել	Հը մուս	Հը րաւֆ	Ճա կաս
Հեծ ցել	Հը ցարֆ	Հըր դեհ	Ճա հիֆ
Հե ոի	Հըն դիկ	Հը րէս.	Ճա դաս
Հե բիֆ	Հըն ձել	Չա գար	Ճայ թել
Հե բիւն	Հը ցոց	Չայ ցարկ	Ճա շակ
Հեր կել	Հըն չել	Չանձ րոյթ	Ճա ոել
Հե բու	Հո գալ	Չար մաղ	Ճար սար
Հեր ֆել	Հո գի	Չը գել	Ճեղ ֆել
Հիս ցարկ	Հո լով	Չեո ցաս	Ճե մել
Հի ցայ	Հո սանֆ	Չեո ցոց	Ճեր մակ
Հի ցել	Հո վիկ	Չե լել ³	Ճի րան
Հի պաս	Հո վիւ ²	Չիւ թել	Ճը կոյթ
Հի լանդ ⁴	Հո սիլ	Չու կորս	Ճը ցի
Հիւլ լէ	Հուր ծիֆ	Չը մեո	Ճը պուո.
Հիւ սել	Հուր ցան	Չու լել	Ճը րագ

1 Կարդա, հի վանդ :

2 Կարդա, հո վիլ :

3 Կարդա, ձե վել :

ԲԱՌ ԵՐԿԱՎԱՆԿ.

Մազ լել ¹	Ման ռել	Մե լան	Մի ջոց
Մազ նիս	Մա շել	Մե խակ	Մի ջօր
Մա զոս	Մա սակ	Մե ղու	Միս պաս
Մա լեզ	Մա սաղ	Մեռ նիլ	Մի տում
Մա խաթ	Մա սիս	Մե սաղ	Մը լուկ
Մա ծուն	Մաս նել	Մե սաֆս	Մը խել
Մակ բայ	Մաս նի	Մեր ժել	Մըկ րաս
Մա կոյկ	Մաս նիջ	Մեր ձիլ	Մըն ջիկ
Մա ղել	Մա տուռ	Մը քեր	Մը շակ
Մաղ քել	Մա րագ	Մըժ ղիկ	Մըժ սիկ
Մաղ ձոս	Մար ղիկ	Մի այն	Մո լի
Մա մուլ	Մար զել	Մի անձ	Մո լոժ
Մա յել	Մարզ պան	Մի զել	Մո խիր
Ման գաղ	Մար մին	Մինչ ղեռ	Մո ղէս
Մա նեակ	Մար սել	Մին չել	Մոռ նալ
Մա նեխ	Մար սիկ	Մի ջակ	Մոր քել
Ման կաժ	Մա ցառ	Մի ջանկ	Մոր քիկ
Մա նոց	Մա ֆուր	Մի ջաս	Մուժ սակ
Մա նուկ	Մաֆ ռել	Միջ նորդ	Մու րակ

1 Պէտք է կրկնել եւ երեքնել սալ տղայոց, երկուսնի բառից սկիզբէն մինչ ի վերջ (Ս. էն մինչ ի Յ), եւ բնեւանցնել զայնս իրենց լեզուին :

ԲԱՌ ԵՐԿԱՎԱՆԵՎ.

Նե րել	ՆրԵ մար	Նր րան	Շա ֆար
Ներ կայ	Նը շոյլ	Նօ քի	Շե դիլ
Ներ կել	ՆրԵ սիր	Նօ սար	Շե րամ
Ներ հակ	Նո հի	Նօ սու.	Շե րեփ
Նե բող	Նոյն չափ	Շա լակ	Շրո ծակ
Ներ ֆեւ	Նոյն պէս	Շալ գամ	Շի նել
Ներ ֆուս	Նոյն ֆան	Շա հել	Շի շեո
Նե ցուկ	Նո սրբ	Շաղ լի	Շի սակ
Նը զար	Նո րայ	Շամ փուր	Շըլ քայ
Նը զով	Նո րայն	Շան փին	Շը նակ
Նը ժար	Նո բոգ	Շա պիկ	Շը նորհ
Նի զակ	Նո ցայն	Շա սէ	Շըն չել
Նի հար	Նը ւագ ¹	Շաս խօս	Շը շուն
Նը կան	Նը ւագ ²	Շա տոյժ	Շո դիֆ
Նը կաս	Նը ւաս ³	Շա բաւ	Շո դուն
Նը կար	Նը լին ⁴	Շա րել	Շո դուֆ
Նը կուն	Նը պաս	Շար ժել	Շը ւայս ⁶
Նը ման	Նը սեմ	Շար ժուն	Շու կայ
Նը շան	Նըս սել	Շա լիդ ⁵	Շու շան

¹ Կարդա, նը վագ (որ է; նուագ) : ² Կ. նը վագ (որ է; նուագ) : ³ Կ. նը վաս (որ է; նուաս) : ⁴ Կ. նը վին (որ է; նուին) : ⁵ Կ. շա վիդ : ⁶ Կ. շը վայս (որ է; շուվայս) :

Բ Ա Ռ Ե Ր Կ Ա Ս Վ Ա Ն Կ .

Շը պար	Ոչ խար	Ուժ գին	Չա ռիփ
Շը ոայլ	Ոչ ոֆ	Ու ղեղ	Չա փեյլ
Շը ռեյլ	Ո ջիլ	Ու ղիղ	Չէ զոֆ
Շը ռիևդ	Ոս կի	Ու նայն	Չըն չին
Շըր քունֆ	Ոս նուլ	Ու նեյլ	Չը ւան ¹
Շըր ջան	Ոս ռէ	Ու շիմ	Չու խա
Շըր ջիլ	Ո րայ	Ու ռեցֆ	Չըն նիկ
Շը փան	Որ դան	Ու սող	Չը սեւ
Շը փեյլ	Որ դի	Ու սում	Չըֆ նաղ.
Շը փոթ	Որ կոր	Ու սի	Պա լաս
Շը ֆեղ.	Որ ծեյլ	Ու սեյլ	Պա լար
Ո գի	Ո ռոց	Ու րազ	Պա կաս
Ոզ նի	Որ ջափ	Ու րախ	Պա հակ
Ո լոր	Որ պէս	Ու ռից.	Պա նեյլ
Ող բալ	Որ սալ	Չա ման	Պա նար
Ող կոյզ	Որ սորդ	Չա միջ	Պա նիկ
Ող ջոյն	Որ ֆան	Չայ լամ	Պա նոյն
Ո նիր	Որ ֆին	Չա րաժ	Պայ թիլ
Ո չինչ	Ու զեյլ	Չար սիրս	Պայ ծառ.

¹ Կարդա, չը վան (որ է չուան) որ եւ չուվան եւս արտասանի :

ԵԱՌ ԵՐԿԱՎԱՅԿ

Պայ ման	Պա սել	Պա րապ	ՊրԵ գալ
Պայ sun	Պաս ծել	Պա րարս	Պի ծակ
Պայ ֆար	Պա սիժ	Պար գել ⁵	Պի լոն
Պան դոկ	Պա սիւ ²	Պար զել	Պի սակ
Պա նիր	Պաս կեր	Պարզ միս	Պիս սակ
Պա շար	Պաս նառ	Պար զուս	Պի sun
ՊաԵ սել	Պաս նէն	Պա րէն	Պի սի
ՊաԵս պան	Պաս մել	Պա րիկ	Պի snjf
ՊաԵ son	Պաս միջ	Պա րիսպ	Պը դինձ
Պա պակ	Պաս նէԵ	Պա րող	Պըղ ծել
Պա ուա ¹	Պաս շան	Պար ծանֆ	Պըլ պեղ
Պառ կել	Պաս շիր	Պար ծիլ	Պը նակ
Պա սան	Պաս լել ³	Պար կէն	Պըն դել
Պա սան	Պաս լէր ⁴	Պար կեԵս	Պող պաս
Պա սանդ	Պաս ոել	Պար սաւ	Պո ոան
Պա sun	Պաս րանֆ	Պար սիկ	Պոռ նիկ
Պաս գալ	Պաս րաս	Պար սիֆ	Պը սուկ
Պա սեան	Պաս րոյկ	Պէ մօլ	Պը սակ
Պա սեհ	Պա րան	Պէս պէս	Պը սիկ

1 Կարդա, պա ուալ : 2 Կարդա, պա սիլ : 3 Կարդա, պաս վել (որ է պասուել) : 4 Կարդա, պաս վէր (որ է պասուէր) : 5 Կարդա, պար գել :

Յ Ա Ռ Ե Ր Կ Ա Վ Ա Ն Կ .

Պը սուղ	Ռա կայ	Սանս ռել	Սե ղան
Պը րաս	Ռա միկ	Սա պէս	Սեղ մել
Պըր ծիլ.	Ռէ հան	Սա պօն	Սե նեակ
Չա ղաց	Ռո նիկ.	Սա ոիլ	Սե պել
Չա նալ	Սա լա	Սառ ներ	Սե բուն
Չար դել	Սա լոր	Սառ նոց	Սե բունդ
Չե րարկ	Սա կայն	Սաս սել	Սե տուկ ³
Չեր մուկ	Սա կառ	Սաս սիկ	Սեր սել
Չեր մոս	Սա կաւ ¹	Սա սան	Սի գանֆ
Չո ռի	Սա կուր	Սա սաճ	Սի նոռ
Չու քակ	Սահ ման	Սա սար	Սի սեռ
Չը րաժ	Սա հուն	Սար դի	Սի ռել
Չը րարք	Սաղ մոս	Սար սափ	Սի բող
Չը ռել	Սա միք	Սար սել	Սի բուն
Չըր կիր	Սա մոյր	Սար սուռ	Սըիս սոր
Չըր հան	Սայ թել	Սար փին	Սը ղալ
Չըր հոր.	Սան դուիս	Սա տան ²	Սը ղոց
Ռազ միկ	Սան ձել	Սա փոր	Սըն դիկ
Ռա նել	Սան սալ	Սափ ռիչ	Սը նունդ

1 Կարդա, սա կալ :

2 Կարդա, սա վան :

3 Կարդա, սե վուկ :

ՐԱՆԻ ԵՐԿԱՎԱՆԿ.

Սոք տել	Վախս հան	Վա րան	Վի րած
Սո լակ	Վա հան	Վա րել	Վի րապ
Սո դակ	Վա դուց	Վար ժել	Վը կայ
Սո սինն	Վա հառ	Վար ձել	Վը հաս
Սոս կակ	Վա յել	Վարձ կան	Վը ճիռ
Սով րել	Վայ լել	Վա րոց	Վը նաս
Սու զել	Վայ վնյ ¹	Վա րունի	Վը սեմ
Սու լել	Վայ րագ	Վար սակ	Վըս սահ
Սու սեր	Վայ րի	Վար սիք	Վը սանգ
Սըր բել	Վան դակ	Վար քա	Վը սար
Սըր բիչ	Վա նել	Վա ւեր ²	Վը րան
Սը րել	Վա ոել	Վե հեր	Վըր դով
Սը քեմ	Վա ոիկ	Վե րայ	Վը րեթ
Սօ լեր.	Վաս սակ	Վըզ նոց	Վը րեպ.
Վա զան	Վա վաե	Վիք խար	Տագ նապ
Վա զել	Վաս նել	Վի ժել	Տախ սակ
Վա զում	Վա սուծ	Վի նակ	Տա կառ
Վա քար	Վա րագ	Վի նել	Տա դանդ
Վա խել	Վա րակ	Վի շապ	Տա նար

¹ Արսասանէ իբրև վայի վայի, առանց ինի ձայնը օրօշիւու, այս
 ինքն ինք կիսաձայն է. կամ մեղմ հնչելով :

² Կարդա, վա վեր :

ԲԱՌ ԵՐԿԱՎԱՆԿ.

Տա նիկ	Տե ղեակ	Տը նակ	Յա սոււ
Տա նել	Տե սակ	Տը նանկ	Յա լել
Տա նիփ	Տե սիլ	Տըն կել	Յե ռեկ
Տան սէր	Տես նել	Տըն սէս	Յըն քած
Տան ջանփ	Տե սուչ	Տոր միղ	Յըն ծալ
Տան ջել	Տե ռեւ	Տո ռոն	Յըն ցել
Տա շեղ	Տե լել	Տու գան	Յու ցակ
Տա շել	Տը զալ	Տը փել	Յը ոել
Տա պակ	Տըզ ռուկ	Տըռ սել	Յը ռել
Տա պան	Տը սիպ	Տըրս միլ	Յըր լել
Տա պար	Տի էզ	Տըր սունջ	Յը ցել
Տաս սակ	Տի կին	Տը ֆալ	Յը փ.
Տա սասկ	Տի սան	Տօ նել.	Իիւ ծել ¹
Տաս ռակ	Տի ռել	Բախ նան	Փալ փիլ
Տա ռափ	Տըխ մար	Բա հեճ	Փա խիլ
Տար բեր	Տը խուր	Բո պէ.	Փա խուս
Տար սամ	Տը կար	Յա մամ	Փա կան
Տար փանփ	Տը ղայ	Յայ սոււ	Փա կել
Տա լիղ	Տըղ մոս	Յան կալ	Փամ բիւ

¹ Եթէ: 1, սանն իրօք ծայնուր համարուէ՝ այն աւեկն հարկ էր զազդիաց-
 անց և, (իւ) սանին հնչոււմբ սալ անոր, ու փոխանակ լիւծել կամ իւծելի, Լծել
 (udzél) գրել, այս սանին և,ի հնչոււմբ սալու փոխանիս զապեցիկն առայծմ.

Ք Ա Ռ Ե Ր Կ Ա Վ Ա Ն Կ .

Փամ փուռ	Փըն թի	Փըր կան	Քա շել
Փայ լակ	Փը շոս	Փըր կել	Քաւ շի
Փայ լիլ	Փըւ ռանֆ	Փը կիչ	Քա ոոս
Փայ լուն	Փո խան	Փըր փուր.	Քա ոորդ
Փայ ծաղ	Փո խառ	Քա լել	Քա ռայր
Փան քիռ	Փո խել	Քա կել	Քար ձիգ
Փա պար	Փո ղոց	Քա կոր	Քա ռոզ
Փա սեան	Փո շի	Քա ղաֆ	Քա ռու
Փաս ֆուս	Փո ռել	Քա ղել	Քա ցախ
Փա ռախ	Փո ռիչ	Քա ղիրք	Քա ֆար
Փար քամ	Փոր ձանֆ	Քա մակ	Քա ճուր
Փա ռիլ	Փոր ձել	Քա մել	Քե նի
Փա փաֆ	Փու քալ	Քա մի	Քե ոի
Փա փուկ	Փը չել	Քա մոց	Քե ռել
Փե քակ	Փը ոել	Քան դակ	Քեր թել
Փե սայ	Փըս խել	Քան դել	Քե ռիչ
Փե շել	Փը սոր	Քան դում	Քը թիք
Փե սուր	Փը սաժ	Քան զի	Քըք լել
Փը լաժ	Փըր քաժ	Քա նի	Քի մեռ

բայց ձայնաւորաց կարգին անցընողներէն ալ ղեռ չիմացանք քէ ինչ
 ենչում պատասխար են այս պիտանի տառին, որ առանց գաղղ. ս. (իւ)
 ենչման աւելորդ՝ մանաւանդ շիրքաձայն է եւ օտարաց ղձուար ուսանելի:

Բ Ա Ռ Ե Ր Կ Ա Վ Ա Ն Կ .

Քրծ նիլ	Քր սել	Օ ժիս	Օ րէնի
Քրն նել	Քր սու	Օ ձիկ	Օր հաս
Քրն ֆու	Քրր սինի	Օ ղակ	Օրհ նել
Քր շել	Քրր ֆում.	Օ ղի	Օ րor.
Քու ոակ	Օգ նել	Օ սար	Ֆր շալ
Քր սակ	Օ գուս	Օ րան	Ֆր ոանի.

Բ Ա Ռ Ե Ռ Ա Վ Ա Ն Կ .

Ա գա րակ	Ա ղո րի	Ա սի ա	Ա ֆա ղաղ
Ա գե սակ	Ա նը րել	Ա սե լի	Ա.Ֆ րի կե.
Ա գու գայֆ	Ա մա յի	Ա րա գիլ	Բա ղաղ րել
Ա գու ցիկ	Ամ սա յին	Ա րա կան	Բաղ դա սել
Ա գա սել	Այ լե ւայլ	Ա րա մեան	Բամ բա սել
Ագ գա կան	Ա նա ոակ	Ա րե ւելֆ	Բա նա դաս
Ա լե ւոր	Ան կո ղին	Ա րեւ մուսֆ	Բա նա լի
Ա լե կոծ	Ան հա մար	Ար մի օն	Բա նա կիլ
Ա խոր ժակ	Ա նա սուն	Ար շա լոյս	Բա նա հիւս
Ա ծե լի	Ա նա րաս	Ար շա ւանի	Բա նի բուն
Ա կա մայ	Ա շա կերս	Ար սաղ րել	Բա րե կիրք
Ա կրն դէս	Ա պա կի	Ար սաֆ սել	Բա ցաս րել
Ա հար կու	Ա ոա բուր	Ար ֆու նի	Բա ւա կան
Ա դա չանի	Ա ոաջ նորդ	Ա ւե սիս	Բեռ նա կիր
Ա դաւ նի	Ա ոա ւօս	Ա ւե րակ	Բը ժրե կել

Բը նա կան	Ե գա կի	Ընց բու քիւն.	Ժա մա դիր
Բը նու քիւն	Ե զա նակ	Թա գա լոր	Ժա մա նակ
Բըն. նա լոր.	Են քաղ ռէլ	Թա գու հի	Ժա մա նէլ
Գա հա վեժ	Են քա կայ	Թա փանց ցել	Ժա մա ցոյց
Գա հէ ռէց	Են քամ նայ	Թա փանց ցիկ	Ժա պա լէն
Գան ձա բան	Ե ոամ սեայ	Թա փա ոիլ	Ժա ոան գել
Գա լա զան	Ե ոան կիւն	Թէ լա քիր	Ժո ղո վուրդ
Գէ ղէ ցիկ	Ե րա նի	Թէ լօ ռիւն	Ժը րա ջան
Գէ ղա ցի	Ե րա նիկ	Թը զէ նի	Ժը բու քիւն.
Գէր դաս սան	Եր գա բան	Թէ ա կան	Ի գա կան
Գի նէ մոլ	Ե ռէ լոյթ	Թէ ու քիւն	Ի մա նալ
Գու շա կէլ	Ե ռի կամ	Թը քէ նի	Ի մաս սակ
Գը րա գէս	Ե փա բան.	Թի ա վար	Ի մաս սուն
Գը րա սուն	Զար մա նալ	Թիկ նա քոռ	Ինք նա կալ
Գը ռէ քէ.	Զօ րա կից	Թիկ նա պահ	Ինք նա հան
Գա դա բուլ	Զօ բու քիւն.	Թիւ նա լոր	Ինք նա սէր
Գա հէ կան	Է ա կան	Թըղ քա բէր	Ինք նիւ խան
Գա սաս սան	Է ա կից	Թըղ քա կից	Ի րա պէս
Գա սա լոր	Է ա պէս.	Թըմ բու քիւն	Ի րա լունք.
Գար մա նէլ	Ըմ բըն նէլ	Թըք նա մանք	Լա լա գոյն
Գա լա նան	Ըմ պէ լիք	Թըք նա մի	Լափ լի գէլ
Գա լա նիլ	Ըն դար ձակ	Թո ղու քիւն	Լէզ լա նի
Գի մա դարձ	Ընդ հա նուր	Թը լա կան	Լէռ նա կան
Գիւ րա բէկ	Ընդ հա սէլ	Թու լու քիւն	Լի ա պէս
Գը բան դի	Ըն դու նակ	Թըր քը ուել	Լո րա մարգ
Գը րա ցի	Ըն դու նէլ	Թը քա նոց	Լու սա մուս
Գա փըր սուք	Ըն կըղ մէլ	Թօ քա փէլ.	Լը ոու քիւն.
Գըք սու հի.	Ըն սա նի	Ժա մա գործ	Սան ձա բուր

Խա չա կիր	Կա բու բա	Չի բէ նի	Նո բո գել
Խա բա զան	Կար նա սեւ	Չը մէ բուկ	Նը ւա նել
Խա փա նել	Կար մը բիլ	Չու լա բան.	Նը լի բակ
Խէ լա զար	Կա քա լել	Ղէ կա վար.	Նը պաս սել
Խո ղո վակ	Կեղ ծա լոր	Ճա խա բակ	Նըս սա բան.
Խո բո վել	Կէն դա նի	Ճա ու գայր.	Շա գա նակ
Խո բու քիւն	Կէ բա կուր	Մա կա նուն	Շա հա սեր
Խոր սա կել.	Կի սար ձան	Մար գա բիս	Շա հա լոր
Ծէ բու նի	Կով սու հի	Մար դա սեր	Շա դակ բաւ
Ծի ծա դիլ	Կոր ծա նել	Մէ քէ նայ	Շա սա կեր
Ծի ծեռ նիկ	Կո բո վի	Մըք նո լորս	Շա բա գիր
Ծու լու քիւն.	Կու սա կալ	Մի ա բան	Շար ծա կան
Կազ մա բար	Կու սա կից	Մի ջօ բէ	Շա բու նակ
Կար նա սու	Կըր բու քիւն	Մոխ բա գոյն	Շեւ սա կի
Կա խա դան	Կը բի ալ	Մը բա վել.	Շո գէ կառ.ֆ.
Կա կա գել	Կօւ կա կար.	Յար դա բուն	Ու կէ զօծ
Կա լա մաք	Հա զո բան	Յոզ նա կի.	Որ դէ գիր
Կա լա մար	Հա լու է	Նա ւաւ սի	Ո բո գայր
Կա մա կոր	Հա կա մէս	Նա ւա պէս	Ու ուէ նի
Կայ ծա քար	Հա մա սիք	Ներ կա բար	Ու սա նոզ
Կա ու վար	Համ բա բու	Ներ քի նի	Ու սու ցիչ
Կաս կա ծոս	Հա յաս սան	Նիւ բա կան	Ու բա նալ.
Կա սա բել	Հա սու ցում	Նը կա բիչ	Չա բա գործ
Կա բա սի	Հէ սէ ւակ	Նը կա բել	Չա փա զանց
Կար գաղ բել	Հը նու քիւն	Նը շէ նի	Չա փա լոր
Կա բէ կից	Հը բա ման	Նըւ մա բել	Չը պի սու.
Կա բէ լոր	Հը բա լեր	Նո բա կիր	Պա հա պան
Կար կը սուք	Հը բեւ սակ.	Նո բա ձել	Պա հա բան

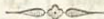
Բ Ա Ռ Ե Ռ Ա Վ Ա Ն Կ .

Պա սա հիլ	Ռըմբ բա ձիգ	Վէ րբս սին	Փա ուս սեր
Պա սաս խան	Սար դե նի	Վր նա ռել	Փը լա սակ
Պա սե րազմ	Սեր կե լիլ	Վր դո վել	Փո քո ռիկ
Պա սու հան	Սեր մա նել	Տան սի կիկ	Փո խա ռեն
Պա րա նոց	Սի րա մարգ	Տա րա ժամ	Փը արն գալ.
Պար գա միս	Սը րա միս.	Տա րա կոյս	Քրն նու քիւն
Պար ձեն կոս	Վայ ռե նի	Տար փա ւոր	Քր ռիս սու.
Պար սիզ պան	Վա սու քիւն	Տի է գերբ	Օ դա կառք
Պաք սի մաս	Վա ուս րան	Տը պա րան.	Օ դա հան
Ջեր մա չափ	Վար ծա պէս	Րա բու նի.	Օ ծան դակ
Ջը րա բաշխ	Վար ծա րան	Յա խա լել	Օ ռի նակ.
Ջըր հե դեղ.	Վէ րար կու	Յան կա լի.	Փը շըր սուն.

Բ Ա Ռ Ք Ա Ռ Ա Վ Ա Ն Կ .

Ա. զա սու քիւն	Գա սա պար սել	Ծի ծա դե լի.	Պաւ so նա սար.
Ա. դեր սա գիր	Գե դա վա հառ	Կա ուս վա ռել.	Ջըր գո դու քիւն.
Ա.մ սա գր լուխ	Ե դեռ նա գործ.	Հե ձե լա գոր.	Ռա հեր կա քի.
Ա. նա գո ռոյն	Զո րա ծո դով.	Ջի քա պր սուղ.	Սը նա պար ծիլ.
Ա. ուս սա ձեռ.	Է ա ցու ցիչ.	Ղե կա վա ռել.	Վէ րա կա ցու.
Ա. ուս ֆի նի	Ըն քեր ցա սեր	Ճար սա րա միս.	Վր սա րան դի.
Ա. սե նա պէս	Թո քո վա խօս.	Մահ կա նա ցու.	Րո պէ հա մար.
Ա.ր մա լե նի	Ժը րա գր լուխ.	Յո ծա րու քիւն.	Յա մա րա չափ.
Ա.ր ֆու յա զուն.	Ինք նա յօ ծար.	Նի զա կա կից.	Իիւս նա գոր ծի.
Բա ռե կեն դան	Լըր սե սու քիւն.	Շո դո ֆոր քել.	Փը րա փի օն.
Բըռ նա դա սել.	Խըր նա յու քիւն.	Ոս կե րա կապ.	Քր ռիս սո նեայ.
Գոր ծո դու քիւն	Ծան րա բա ռոյ	Չոր ֆո սա նի.	Օ դա պա ռիկ.

Բ Ա Ռ Հ Ն Գ Ա Վ Ա Ն Կ .

Ա պօ ՚ի նաւոս	Ինք նա կա լու թիւն	Շա դակ րա սու թիւն
Բազ մա նաւա զայք	Լու սաւո ռու թիւն	Ռո դե ծր նու թիւն
Գա զա նա մար սիկ	Ծաղ րա բա նու թիւն	Չր քաւո ռու թիւն
Դաւա նա նու թիւն	Կողմ նա սի ռու թիւն	Պասւա սի ռու թիւն
Ե զա կա նու թիւն	Հաւա րա կօ ռէն	Սրք սա բե կու թիւն
Զա նա զա նու թիւն	Զե նա զոր ծա կան	Վայ ռե նա բաւոյ
Է լեք սր րա կան	Ճա նա չո դու թիւն	Տի ե զե րա կան
Ըն դար ձա կա սիւրս	Սեկ նա բա նու թիւն	Փո խա դար ձա բար
Թրք նա մա նու թիւն	Յի շա սա կաւան	Փա չա սրք սու թիւն
Ժա մա նա կա կէտ	Նա խա զու շա կել	Օ սար սի ռու թիւն

Անկանոն արտասանութիւնք Զ, Շ, Ս, սառիւք սկսեալ բառից, որք ի սկիզբէ Ը, առնուն (զօրութեամբ), զորս պէտք էր Ը ով գրել եւ կամ այնու չարտասանել, որպէս ուրեք իձայն սրբանկարտարտանեն եւ ոչ ըսպանել:

Օ Ր Ի Ն Ա Կ .

Գրեւ.	Կարդու.	Գրեւ.	Կարդու.
Զբաղանք	Ըզբաղանք	Սպաւո	Ըսպաւո
Զգալ	Ըզգալ	Սպիտակ	Ըսպիտակ
Զգաս	Ըզգաս	Ստանալ	Ըստանալ
Զգեց	Ըզգեց	Ստեպ	Ըստեպ
Զմայիլ	Ըզմայիլ	Ստին	Ըստին
Շտպել	Ըշտպել	Ստիպել	Ըստիպել
Շտեմարան	Ըշտեմարան	Ստրիկ	Ըստրիկ
Սքափիլ	Ըսքափիլ	Ստուգել	Ըստուգել
Սկսիլ	Ըսկսիլ	Ստուեր	Ըստուեր
Սպան	Ըսպան	Սփոփանք	Ըսփոփանք
Սպանել	Ըսպանել	Սճանչելի	Ըսճանչելի

Հ Ա Ր Կ Ա Ի Ո Ր Գ Ի Տ Ե Լ Ի Ք

Յ, Լ, Բ Ե Ո, ՏԱՌԻԳ ՎՐԱՅ.

ԻՆՔՆԱԶԱՅՆ ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ Ե՛, ՏԱՌԻՆ
ՈՐ ԱՆՓՈՓՈՅ ՄՆԱՅ.

ՕՐԻՆ ԱԿ.

ԻՎԵՐԶ ԲԱՌԻԳ.

Բայ. Խոյ. Հայ. Չայ. Պէյ. Վայ.

ՀԵՂԵ

Բաի. Խոի. Հաի. Չաի. Պէի. Վաի.

անձայն ՏԱՒԷՆ ԱՊԱԶ.

Այղ. Այծ. Այս. Բայց. Կայմ, Հայր. Չայն.

ՀԵՂԵ

Այղ. Աիծ. Աիս. Բաից. Կաիմ. Հաիր. Չաին.

ձայնաւոր ՏԱՒԷՆ ԱՊԱԶ.

Արբայի. Ընծայի. Ծառայի. Արեղայի. Փեսայի.

ՀԵՂԵ

Արքաի. Ընծաի. Ծառաի. Արեղաի. Փեսաի.

ԽԱՆԳԱՐԵԱԼ ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹՅՈՒՆ 3, ՏԱՌԻՆ (1)

ԻՐԲԵՆ Ի, ԵՆ ԿԱՄ Համբ.

ՕՐԻՆ Ա Կ.

Իսկիզբն բառից.

Յայսնի. Յենարան. Յիշատակ. Յիրաւի. Յօծար.

Անհիսն հնչուտ

Հայսնի. Հենարան. Հիշատակ. Հիրաւի. Հօծար.

սկիզբն իմէջ բառից բարդից.

Գաղսնա-յայս. Բարե-յիշատակ. Անձնա-յօծար.

Անհիսն հնչուտ

Գաղսնա-հայս. Բարե-հիշատակ. Անձնա-հօծար.

(1) Հայոց լեզուին մեծ եւ մասնաւոր պարծանաց մէկն ալ այն է որ ամէն սառ իրենց յասուկ ձայնիւն հնչուելուն դիւրնքեռնլի է, եւ սառ չկայ որ ի prof համբ կենայ կամ այլաձայն հնչուի. այս դիւրութեան արգել էղեր են 3, եւ ւ, սառտ, առաջինը երբեմն համբ եւ երբեմն իրբե Ի, հնչուելուն՝ երկրորդն ալ իր իսկ ձայնը չպահելուն եւ երբեմն իրբե Վ, հնչուելուն համար: Մէք հաւասարմք քէ 3, սառին արսասանութիւնը ասեմէն իլիբ խանգարեալ է, եւ նոճա որ վերջէն ուզեր են կանոն դնել այս սառի զանազան հնչման՝ նոյն իսկ խանգարեալ հնչման վրայ հիմնելով՝ ո՛չ միայն սղալսնք հաստատեալ ալ եւ դժուարացրեր՝ մանաւանդ սղեղացուցեր են շատ բառ՝ որ այս (3) փափկաձայն (կես-իմի) սառիւ անոյժ եւ փայտահնչուն պիտի լինէին:

անհնչելի կամ համբ.

Արհայ. Ընծայ. Ծառայ. Արեղայ. Մասանայ.

Ի Բ Բ

Արքա. Ընծա. Ծառա. Արեղա. Մասանա.

Ի Ն Բ Ն Ա Չ Ա Յ Ն Ա Բ Տ Ա Ս Ա Ս Ն Ո Ի Թ Ի Ի Ն Է, Տ Ա Ռ Ի Ն

Ո Բ Ա Ն Փ Ո Փ Ո Ն Մ Ն Ա Յ.

Օ Բ Ի Ն Ա Կ.

Իմերջ եւ իմէջ բառից ո, սառէն եհեւ.

Ու. Ուր. Ութ. Ունկ. Ունել. Ուսում (1).

Հնչիւն

Օւ. Օւր. Օւթ. Օւնկ. Օւնել. Օւսում.

Իմէջ բառից ի, սառին ու անձայնին մէջ.

Իւր. Յանձնիւր. Նիւթ. Պնդանիւր.

Նիւխ, Բանիւխ. Թիւն, Պարզութիւն.

Հնչիւն

Իշիւր. Յանձնիշիւր. Նիշիւր. Պնդանիշիւր.

Նիշիւր, Բանիշիւր. Թիշիւն, Պարզութիշիւն.

(1) Ո, սառն օւծ հնչեմ Հայաստանցիք, երբեմն ալ օւ. երբ այս սառ ի նայնր հիշ պահուէր՝ առանց ւ, սառ ի օւ հնչել կարելի էր:

ՇՓՈԹ ԱՐՏԱՍԱՆՆՈՒԹԻՒՆ և, ՏԱՌԻՆ ԻՐԲԵՒ Վ.

ՕՐԻՆ Ա.Կ.

Իվերջ բառից, բնդհանրապէս.

Բաւ. Եւ. Թիւ. Հաւիւ. Համբաւ. Հովիւ. Տիւ.

Հնչից

Բայ. Եյ. Թիյ. Հաշիյ. Համբայ. Հովիյ. Տիյ.

Իմէջ բառից, բնդհանրապէս.

Աւար. Թաւիւ. Նաւակ. Սաւան. Վաւեր. Տաւիղ.

Բնական հնչում (1)

Աւար. Թաւիւյ. Նաւակ. Սաւան. Վաւեր. Տաւիղ.

ԲՆԱԿԱՆ ԱՐՏԱՍԱՆՆՈՒԹԻՒՆ ք, ՏԱՌԻՆ
ՈՐ ԱՆՉԱՅՆԵՑ ՄԷՉ ԶՕՐՈՒԹԵԱՄԲ ՀՆՉԻ.

ՕՐԻՆ Ա.Կ.

Բռնկել. Գրգռել. Կրկուալ. Մրմուալ.

Հնչից

Բըրընկել. Գըրգըռել. Կըրկըրուալ. Մըրմըրուալ.

ԿԷՏՔ ԵՒ ՆՇԱՆՔ

Բուք(˘) Սսր(,) Կէս(.) Վեքակէս(:) Շէս(˘) Օլակ(°) Երկար(˘)
Ենթամնայ(-) Մէկին(ε) Ասղ(*) Փակագիծ( ) Նուազ(-)

(1) Ամէն տառ զիր մասնաւոր հնչումն ունի իսկ մեր և, տառն առ հասարակ վ, տառի ձայնն յաիւսակելով՝ քէ բնականի դեմ գործէ եւ քէ դժուարութիւն դիպէ մեր լեզուի վրայ. աւելի լաւ լինէր վ, ձայն հանող բառն անով գրել քան զվանկուսն ներդել եւ զօտարս տիրթել : Հին գրուածոց մէջ վիւի ձայնն հանող իւն (ւ)՝ նշանն մը ունի վրան :

Ք Ո Ւ Ա Ն Շ Ա Ն Ք Ե Ի Հ Ա Մ Բ Ա Ն Ք .

	Arménien	Prononciation	Գաղղիարէն	Արարաւանք.
1	Ա Մէկ	Mèg	Un	<i>koli°</i>
2	Բ Երկու	Ergou	Deux	<i>ske</i>
3	Գ Երեք.	Èrèk	Trois	<i>pnnus</i>
4	Դ Չորս	Tchorce	Quatre	<i>supnr</i>
5	Ե Հինգ	Hing	Cinq	<i>uklif</i>
6	Զ Վեց	Vètz	Six	<i>uhq</i>
7	Է Եօք	Ioth	Sept	<i>ukp</i>
8	Ը Ութ	Outh	Huit	<i>huhp</i>
9	Թ Ինը	Ine	Neuf	<i>likof</i>
10	Ժ Տասն	Dassn	Dix	<i>shq</i>
11	ԺԱ Տասնը մէկ	Dassne mèg	Onze	<i>olig</i>
12	ԺԲ Տասն երկու	Dassn' ergou	Douze	<i>snig</i>
13	ԺԳ Տասն երեք	Dassn' èrèk	Treize	<i>pnkq</i>
14	ԺԴ Տասնը չորս	Dassne tchorce	Quatorze	<i>supnnq</i>
15	ԺԵ Տասնը հինգ	Dassne hing	Quinze	<i>shkig</i>
16	ԺԶ Տասնը վեց	Dassne vètz	Seize	<i>ukq</i>
17	ԺԷ Տասն Եօք	Dassn' ioth	Dix-sept	<i>shq-ukp</i>
18	ԺԸ Տասն ութ	Dassn' outh	Dix-huit	<i>shq-huhp</i>
19	ԺԹ Տասն ինը	Dassn' ine	Dix-neuf	<i>shq-likof</i>
20	Ի Քսան	Kssane	Vingt	<i>ikhli°</i>
30	Լ Երեսն	Ersoun	Trente	<i>pnuslip</i>
40	Խ Քսանսն	Karsoun	Quarante	<i>sunuslip</i>
50	Մ Հիսուն	Hissoun	Cinquante	<i>uklifuslip</i>
60	Կ Վաքսուն	Vathsoun	Soixante	<i>unuslip</i>
70	Հ Եօքսուն	Iothsoun	Soixante-dix	<i>unuslip-shq</i>
80	Ձ Ութսուն	Outhsoun	Quatre-vingts	<i>supn-ikhli°</i>
90	Ղ Ինըսուն	Inessoun	Q.-vingt-dix	<i>supn-ikhli-shq</i>
100	Ճ Հարիւր	Harur	Cent	<i>usli°</i>
200	Մ Երկու հարիւր	Ergou harur	Deux cents	<i>ske usli°</i>
1000	Թ Հազար	Hazar	Mille	<i>shg</i>
2000	ԲԹ Երկու հազ.	Ergou hazar	Deux mille	<i>ske shg</i>
100000	ՃԹ Հարիւր հազ.	Harur hazar	Cent mille	<i>usli shg</i>
1000000	ԹԹ Միլիոն	Milione	Million	<i>shgholi°</i>

GARDEN OF THE FUTURE

Number	Latin Name	Common Name	Height
1	Abies balsamea	Mill	100
2	Abies balsamea	Mill	100
3	Abies balsamea	Mill	100
4	Abies balsamea	Mill	100
5	Abies balsamea	Mill	100
6	Abies balsamea	Mill	100
7	Abies balsamea	Mill	100
8	Abies balsamea	Mill	100
9	Abies balsamea	Mill	100
10	Abies balsamea	Mill	100
11	Abies balsamea	Mill	100
12	Abies balsamea	Mill	100
13	Abies balsamea	Mill	100
14	Abies balsamea	Mill	100
15	Abies balsamea	Mill	100
16	Abies balsamea	Mill	100
17	Abies balsamea	Mill	100
18	Abies balsamea	Mill	100
19	Abies balsamea	Mill	100
20	Abies balsamea	Mill	100
21	Abies balsamea	Mill	100
22	Abies balsamea	Mill	100
23	Abies balsamea	Mill	100
24	Abies balsamea	Mill	100
25	Abies balsamea	Mill	100
26	Abies balsamea	Mill	100
27	Abies balsamea	Mill	100
28	Abies balsamea	Mill	100
29	Abies balsamea	Mill	100
30	Abies balsamea	Mill	100
31	Abies balsamea	Mill	100
32	Abies balsamea	Mill	100
33	Abies balsamea	Mill	100
34	Abies balsamea	Mill	100
35	Abies balsamea	Mill	100
36	Abies balsamea	Mill	100
37	Abies balsamea	Mill	100
38	Abies balsamea	Mill	100
39	Abies balsamea	Mill	100
40	Abies balsamea	Mill	100
41	Abies balsamea	Mill	100
42	Abies balsamea	Mill	100
43	Abies balsamea	Mill	100
44	Abies balsamea	Mill	100
45	Abies balsamea	Mill	100
46	Abies balsamea	Mill	100
47	Abies balsamea	Mill	100
48	Abies balsamea	Mill	100
49	Abies balsamea	Mill	100
50	Abies balsamea	Mill	100

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

Հեգեղիք.

ԱՂՕԹՔ

Ան կա նիսք ա ու ջի քոյ ի ռա մայր սուրբ. Աս լա ծա ծին եւ ա զա չեմք զանա ռաճ ըզ կոյ սըդ, բա ռե խօ սեան վասն ան ճանց մե ռոց եւ ա զա չեան ըզ մի ածին ուր դիդ, փրք կել ըզ մեզ ի փոր ճութե նե եւ յա մե նայն վը սան գից մե ռոց:

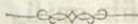
Որ աւ ճա կի չըդ եւ կա պե լոց, պարգե լա սու ա մե նե ցուն, այ սոր հայց.

մամբ ծէ բուն տոյն՝ ար ձա կեան եւ գիս
բազ մա մե զրս ի կա պա նաց մա հու ի
կեան սրն յա լի սե նից :

ԱՂՕԹԻՔ ՏԻՐՈՒՆԱԿԱՆ

Հայր մեր որ յեր կի նրս , սուրբ է զի ցի ա-
նուն քո : Ե կես ցե ար քայ ու քիւն քո . է զի ցին
կամք քո , որ պէս յեր կի նրս եւ յեր կրի : Ըզ-
հաց մեր հա նա պա զորդ սուր մեզ այ սօր : Եւ
քոյ մեզ ըզ պար սիս մեր , որ պէս եւ մեք քո-
ղումք մե բոց պար սա պա նաց : Եւ մի սա նիք
ըզ մեզ ի փոր ձու քիւն , այլ փրկ կեան ըզ մեզ ի-
չա ռե . զի քո է ար քայ ու քիւն եւ զօ բու քիւն
եւ փամք յա լի սեան նրս ա մեն :

ՀԱՆԳԱՆԱԿ ՀԱԻԱՏՈՅ.

Հաւա սաւմբ ի մի Ասուած Հայրն ա մե նա-
 կալ, ա բա ըի շրն եր կնի եւ եր կրի, երեւե-
 լեաց եւ ա ներեւումքից: Եւ ի մի Տեր Յիսուս
 Քրիստոս, յՈրդին Աստուծոյ, ծրնեալ լին
 յԱստուծոյ, Հօրեմի ա ծին, այսինքն, յե-
 ութեցնէ Հօր: Ասուած յԱստուծոյ, լոյս ի լու-
 սոյ, Ասուած նրբմաբիս, յԱստուծոյ նրբմար-
 սէ ծրնունդ, եւ ոչ ա բարած: Նոյն ինքն
 ի բոլորն յաւան Հօր, ուրով ա մե նայն ինչ եւ ղեւ
 յերկնքս եւ ի վերայ երկրի՝ երեւելիք եւ
 ա ներեւումքից: Որ յաղագրս մերմարդկան եւ
 վաստակ մեռոյ փրկուեան՝ ի ջեալ յերկրնց՝
 մարմնաբան, մարդաբան, ծրնալ կասարե-
 լապես ի Մարիամայսրբոյ Կուսեն Հոգու-
 վորն սրբոյ: Ուրով եւ առ ըզմարմին, ըզհոգի

ԷԼ ըզ միս ԷԼ գա մե նայն որ ինչ է ի մարդ ,
 նք մար սա պէս ԷԼ ոչ կար ծեօֆ : Չար չա բեալ ,
 խա չեալ , քա դեալ , յե բորդ յա ւուր յա բու գեալ ,
 Է լեալ ի յեր կի նրս նո վիճ մար մը նո վըն՝ նրս-
 սաւ ընդ աջ մե Հօր : Գա լոց է նո վիճ մար մը-
 նո վըն ԷԼ փա ոօֆ Հօր՝ ի դա տել ըզ կեն դա նիս
 ԷԼ ըզ մե ռեա լըս , ո բոյ քա գա ւո բու քեա նըն ոչ
 գոյ վախ նան : Հա ւա սամֆ ԷԼ ի սուրբ Հո գին
 յա նե դըն ԷԼ ի կա սա բեա լըն , որ խօ սե ցաւ յօ-
 բե նրս ԷԼ ի մար գա բեա ԷԼ յա ւե սա բա նրս , որ
 է ջըն ի Յոր դա նան , քա բո գեաց զՍ ռա քեալ սըն
 ԷԼ բը նա կե ցաւ ի սուրբ սըն : Հա ւա սամֆ ԷԼ ի
 մի մի այն ընդ հա նը բա կան ԷԼ ա ռա քե լա կան
 Է կե դե ցի . ի մի մը կըր տու քիւն , յա պառ խա-
 բու քիւն , ի քա ւու քիւն ԷԼ ի բո դու քիւն մե դաց ,
 ի յա բու քիւ նըն մե ռե լոց ի դա սաւ սա նըն յա ւի-
 տե նից , նոգ ւոց ԷԼ մար մը նոց , յար քայ ու քիւ-
 նըն յերկ նից ԷԼ ի կեա նրս յա ւի տե նա կա նրս :

ԱԻԵՏԱՐԱՆ ԸՍՏ ՄԱՏԹԷՈՍԻ

Գրքաւան

Ա. պառ խա ռե ցէք, զի մեր ձեալ է ար քա յու թիւ նրն երկ նից :

Չի ա լա սիկ սա պար առ ար մին ծա ռոց դր նի. ա մե- նայն ծառ որ ոչ առ նե թգ- պր տուլ քա ռի՝ հա սա նի եւ ի հուր ար կա նի :

Այլ ես ա սեմ ձեզ, սի ռե ցէք թգ թրե նա միս ձեր. քա ռի՛ ա- ռա ռէք ա տե լեաց ձե ռոց, եւ ա դճ թրս արա ռէք ի վե ռայ այ նոց ցիկ որ լլլ կեն թգ ձեզ եւ հա լա ձեն :

Առդ է դե ռուք դուք կա սա- ռեալք որ պէս Հայ ռն ձեր երկ նա տր կա սա ռեալ է :

Աւարարքաւան

Ա. պառ խա ռե ցէք, զի երկ նից ար քա յու թիւ նր մօ տե ցած է :

Չի ա հա կա ցի նր ծա ռոց ար մա տին մօտ դր ված է. որ քա ռի պր տուլ չր տր տոլ ծա ռոց առե նրն ալ կրս ր- վին եւ հու ռին մեչ ձրգ վին :

Այլ ես ձեզ թ սեմ, սի ռե ցէք ձեր թրե նա մի տր. ձեզ ա նի- ծոլ նե ռն օրն նե ցէք. քա ռիք թ ռէք ձեզ ա տոլ նե ռուք եւ ա- դճք թ ռէք ա նոց հա մար որ չար չա ռեն ձեզ եւ հա լա ձեն :

Ու ռե մրն կա սա ռեալ է դիք ինչ պէս ձեր երկ նա տր Հայ- ռն է կա սա ռեալ :

Ա. Ի ԵՏԱՐԱՆ ԸՍՏ ՄԱՐԿՈՍԻ

Գրարար

Ա. մէն ասեմ ձեզ՝ զի աս մե նայն քող ցի որդ լոց մարդ կան մեղք եւ հայ հո յու քիւնք . նր չափ եւ հայ հո յի ցեն : Բայց որ հայն հո յես ցէ ըզ Հո զին սուրբ , ոչ ու նի ցի քո դու քիւն յա լիսեան , այլ պար սա պան լի ցի յա լի սե նից մե դոց : Եւ կոչեալ առ ին քրն զա մե նայն ժո դո վուր դրն ասէ ցր նո սա , լը առ ընդ ինձ աս մե նե քեան եւ ի միս աս ռէք : Ոչ ինչ արսա Բուս ի մարդ մի սեալ , ե քէ կա ըի ցէ պրդ ձեւ ըզ նա . այլ որ ե լա նէ ի նր մա նէ , այն է որ պրդ ձէ ըզ մար դրն : Որ ու նի ցի աս կան ջրս լը սե լոյ

Ա. շխարարար

Ճրբ մա ըիս ը սեմ ձեզ՝ որ աս մէն մեղք ու հայ հո յու քիւնք , նր չափ որ լի նի , պի սի ներվի մար դոց : Բայց ով որ Հոգւոյն սրբ բոյ դէմ հայ հո յէ , քո դու քիւն պի սի չու նե նայ , այլ յա լի սե նա կան դա սա սա նին պար սա լոր պի սի լի նի : Եւ ժո դո վուր դրն ի ըեն կան չէ լով ը սառ աս նոց , լը սե ցէք ինձ աս մե ն քրդ եւ ի միս աս ռէք : Բան չը կայ որ մար դուս ներ սր միս նէ . եւ կա ըե նայ զայն պրդ ձեւ . իսկ այն բա նե քրն են պրդ ժող ըզ մարդ , որ աս նոր ներ սէն դուրս ե լա նեն : Ով որ ու նի աս կանջ լը սե լոյ

ՍԻՆՏԱՐԱՆ ԸՍՏ ՂՈՒԿԱՍՈՒ

Գրարար

Եւ եր քա յին ծր նողք նո րա
 ա մի ա մի յե րու սա ղէմ ի սօս
 զաւս կին: Եւ իբ րեւ է ղեն նո-
 րա աւք եր կո սա սան, յե լա-
 նել նո ցա յե րու սա ղէմ քս
 սո վո րու քեան so նին. Եւ
 կա սա րեալ զա տուր սրն՝ Եւ
 դառ նալ աւոյ ղեն, մը նաց Յի-
 սուս մա նու կրն յե րու սա ղէմ
 Եւ ոչ զի սա ցին ծր նողք նո-
 րա: Կար ծէ ին ըզ նը մա նէ՝
 քէ ընդ ու ղէ կից սրն ի ցէ.
 Ե կին իբ րեւ ա տուր մի ոյ
 նա նա պարն Եւ խընդ ղէ ին
 ըզ նա ընդ դը րա ցի սրն Եւ
 ընդ ծա նօ քրս: Եւ իբ րեւ ոչ
 զը սին, դար ձան աւոյ ղեն...

Աւարարար

Եւ նո րա ծր նողք ա մեն սա-
 րի զաւս կի so նին Ե րու սա ղէմ
 եր քա յին: Եր բոր նա սաւ եր-
 կու սա րե կան Ե դաւ, Եւ քս
 սո վո րու քեան so նին, Ե րու-
 սա ղէմ Ե լան, ու այն օ րե րը
 լը մըն ցը նէ լով վէ րա դար ձան.
 Յի սուս մա նուկ մը նաց յե-
 րու սա ղէմ, Եւ ծր նողք նո րա
 չը զի սէին: Կար ծէ լով քէ նա
 նամ բորդ նէ րու նեւ Կ, իբ րեւ
 մէկ օր վան նամ բայ զա ցին,
 Եւ վրն սը ուէ ին զայն՝ գը-
 րա ցին նէ րուն ու ծա նօք նե-
 րուն մէջ: Եւ եր բոր չը գը սան
 կըր կին Ե րու սա ղէմ դար
 ձան .....

ԱԻԵՏԱՐԱՆ ԸՍՏ ՅՕՀԱՆՆՈՒ

Գրաբան

Ա սէ ցր նո սա Յի սուս, ես եմ հա ցրն կե նաց. որ զայ առ իս' ոչ քաղ ցի ցէ, եւ որ հաւաւ սայ յիս' ոչ եր քէք ծաւաւ իի ցէ:

Ես եմ հա ցրն կեն դա նի, որ յերկ նից ի ջեալ: Ե քէ ոք ուսի ցէ ի հա ցէ յայս մա նէ կեցցէ ի յա իի տեան. եւ հա ցրն զոր ես ձեզ սաց' մար մին իմ է, զոր ես սաց վա սրն կե նաց առ խար հի:

Պաս իի բան նոր սամ ձեզ. զի սի բի ցէք ըզ մի մեա նրս, որ պէս սի բե ցի ես ըզ ձեզ. զի եւ դուք սի բես ջիք ըզ մի մեանս:

Առ խարաբան

Յի սուս ա նոնց ը սաւ, ես եմ կե նաց հա ցր. ինձ ե կողը չը պի տի ա նո քե նայ, ինձի հաւ սա ցա դրն ալ եր քէք չը ծաւաւ իի:

Ես եմ կեն դա նի հա ցր. որ եր կին քէն ի ջայ: Ե քէ մէ կրն ու տէ այս հա ցէն' յա իի տեան պի տի ապ բի. եւ հա ցրն զոր ես պի տի սամ' իմ մար մին է, որ առ խար հի կե նաց հաւ մար պի տի սամ:

Նոր պաս իի բան սամ ձեզ որ մէկ ըզ մէկ սի բէք, ինչ պէս որ ես ըզ ձեզ սի բե ցի, որ դուք եւս զի բար սի բէք:

ԵՐՐՈՐԴ

Մ Ա Ս

ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ

Պ Ա Տ Մ. Ս Ր Բ Ա Ջ Ա Ն

Ե՛

ԱԶԳԱՅԻՆ

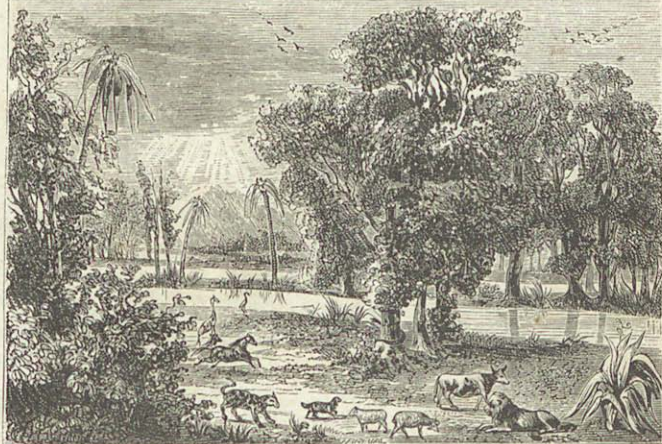
UNITED STATES

POST OFFICE

NEW YORK

NOV 18 1864

11/18/64

Ս

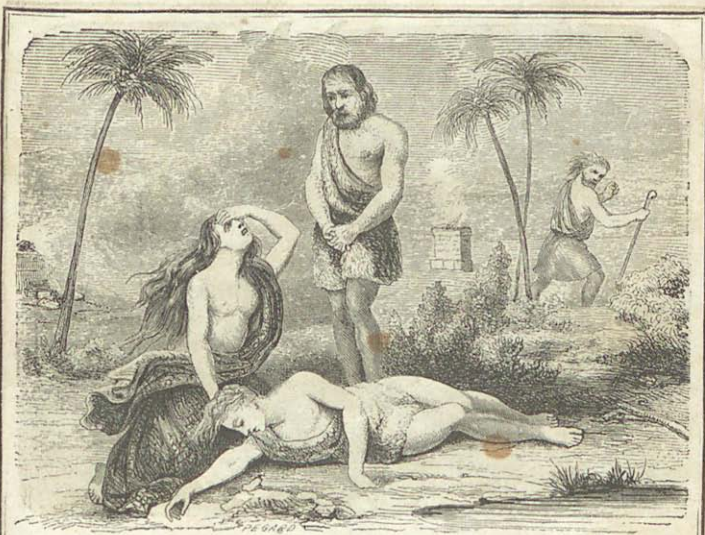
Ասուած սկիզբէն երկինք ու երկիրն ստեղծեց :
 Եւ յետոյ լոյսն՝ որ խաւարէն զատելով ցերեկ ան-
 ւանեց ու խաւարն ալ գիշեր : Չուրն ու ցամաքն
 իբարակ զատեց, ջրոց անուրը ծով եւ ցամաքինը
 երկիր դրաւ : Հրամայեց որ երկիրը պտղաբեր լինի,
 երկինքն ալ լուսաւոր մարմնով զարդարվի : Չուր
 իրենց մէջ լողուն կենդանիք ունենան, երկնքին
 ու երկրին մէջտեղը թռչունք սլանան : Ստեղծեց
 նաեւ ամենայն անբան կենդանիքն ու յետոյ բա-
 նական մարդն՝ զոր բազաւոր կեցուց ամենուն
 վրայ : Այս առաջին ստեղծագործութիւնը վեց օր
 տեւեց, եւ եօթերորդ օրն Ասուած հանգստացաւ :

Բ

Բիրաւոր մարդ կայ դրախսն Հայաստանի մէջ կարծող (անոր մէջէն անցնող գետոց անուանին Աստուածաւելչին մէջ յիշվելուն համար), ուր Աստուած Ադամի կողէն եւան ստեղծեց, պատուիրեց նաեւ որ ամէն պտուղ ուստն բաց ի բարին եւ չարք գիտնալու ծառին պտուղէն: Սասան օճի կերպ ի դրախս մտաւ ու խաբեց եւան, որ արգիլեալ պտուղը փրցնելով Ադամի նուիրեց եւ միասեղ ուսելով մերկացան ու խաբվելին իմացան: Աստուած գիրենք դրախսէն դուրս վրնսեց, իբրեւ անհնազանդ, եւ որոշեց որ Ադամ աշխատութեամբ ապրի, եւայ ցաւօք ծնի եւ օճն երեսի վրայ սողայ:

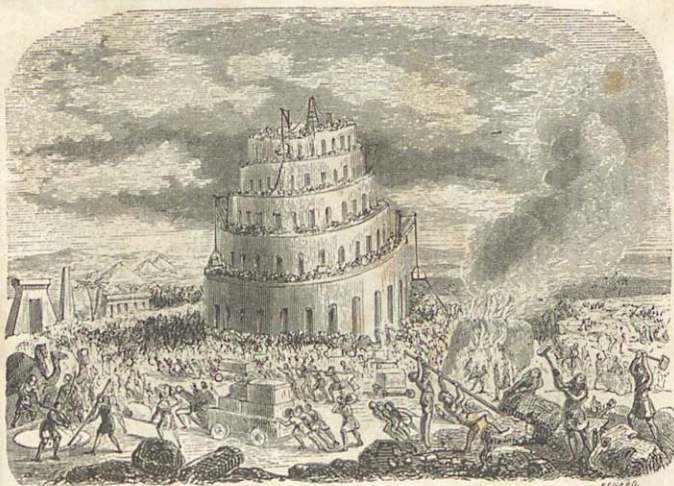

Գլուխ սպանողաց եւ առաջին եղաւ Կայէն ,
 Ադամի անդրանիկ որդին , որ իր Աբել անմեղ եղ-
 բայրն առ նախանձու մեռուց , եւ Ասուծմէ պատ-
 ժեցաւ : Ադամ երրորդ որդի մի եւս ունեցաւ Սէք
 անուն , եւ մեր սերունդն ի նմանէ շարունակե-
 ցաւ : Ադամ ապրեցաւ 950 տարի , Սէք 912 , որդին
 Ենովք 905 , նորա որդին Կայնան 910 , նորա որ-
 դին Մադադիէլ 895 , նորա որդին Յարեգ 962 ,
 նորա որդին Ենովք յերկինս ելաւ , նորա որդին
 Մարուսալա 969 տարի ապրեցաւ , Մարուսալայի
 որդին Ղամէ 777 ու Ղամէի որդին Նոյ 950
 տարի , որ երկրորդ Ադամ եւ նահապետ եւս կոչի :

Դարեր անցաւ մինչեւ Նոյի ասեմ եւ մարդիկ սկսան չարանալ. Ասուած ջրհեղեղ պատճառեց զայնս պատժելու համար. հրամայեց Նոյին որ նաւ մի շինէ եւ ընտանիքն՝ ու ամէն կենդանեաց մէյմէկ հաս արու եւ էգ՝ հետն առնելով անոր մէջ մտնէ. Նոյ մտաւ ի նաւ, ջրհեղեղն սկսաւ, որով եւ ամենայն մարդ ու կենդանիք խեղդվեցան: Նոյի նաւը Հայաստանի մէջ Այրարատ անուն բարձր լեռան վրայ կեցաւ: Երկիրը ցամփելէ յետոյ՝ Նոյ նահապետ ելաւ նաւէն դուրս, հոն Այրարատի մօտ հաղաթ մի շինեց Նախիջեան անուն, որ Հայաստանի եւ աշխարհիս ամենէ հին ու առաջինն է:

Ե

Երեւ էին Նոյի որդիք, Սէմ, Քամ եւ Յաբեք, որ Նաւէն դուրս ելան իրենց ընտանեօք, Նոյ մեռաւ ջրհեղեղէն 350 տարի յետոյ: Յաբեք ծնաւ զԳոմեր, Գոմեր զԹորգոմ եւ Թորգոմ զՀայկ, յորմէ առաջ եկան Հս.34 եւ որ Թորգոմեանք եւս կոչին: Նոյի միւս որդիք եւս բազմածին եղան եւ ամէնք մէկ լեզու խօսէին մինչեւ որ մարդիկ շացան դէպ ի Սենաար գաւեցին, ուր Հայկ գացած էր յառաջմանէ. հոն աւսարակ մի մեծ շինելու ձեռն արկին: Տէրն անոնց ըրածին չհանեցաւ ու խառնակեց լեզունին, որ ձգեցին աւսարակն ու ցրվեցան. որոյ աւերասեղն, աստն, տեսանի մինչեւ ցայժմ:

Զ

Զօրացան մարդիկ, ազգ եղան. Սէմի սերունդը մինչ ի Թարայ հասաւ՝ յորմէ Ա.բրահամ ծնաւ, որ հօրը հետ Քաղդէայի Ուր հաղափր ձգեց ու Միջագետի Խառան հաղափն եկաւ, որ Պելիքա գետի մօտ Ուրհնի հարաւային կողմն է. Աստուած Ա.բրահամին խոսացաւ զերկիրն Աւեսեաց, ուր առանսութիւնն այնչափ մեծ՝ որ հաղողի կոյզը վերցրնելու համար երկու մարդ պէտք էր : Ա.բրահամ հոն գնաց բայց յետոյ սովէն յեգիպտոս փախաւ Սառայ կնոջ հետ, հարսացաւ, եկաւ 518 ծառայի ու զարկաւ Ղովսին բռնաւորքը. յետաւ Մելփսեդէկ բազաւորն ու օրհնեցաւ ի նմանէ :

Էական պատմութիւնն Իսահակէ պէտք է սկսիլ
 եւ ոչ Իսմայէլէն, որ Աբրահամ ունեցաւ Հագար
 աղախինէն: Աբրահամ հարիւր տարեկան էր երբ
 Իսահակ ծնաւ. Աստուած ըսաւ Աբրահամի որ իր
 որդին գոհէ. նա հնազանդեցաւ, իսկ մօրթելու
 ասեռն հրեշտակն եկաւ արգիլեց: Իսահակ իրեն
 կին առաւ զՌեբեկայ որ զՅակօբ ծնաւ. Լաբան
 որ Ռեբեկայի եղբայրն էր՝ Լիա եւ Ռաֆէլ անուն
 երկու աղջիկ ունէր. Յակօբ դարձաւ ի Խառան
 տեսաւ Ռաֆէլն ու սիրեց. Լաբան ուզեց նախ իր
 անդրանիկ Լիան տալ. Յակօբ չմերժեց. իսկ եօթ
 տարի եւս հոն ծառայելով Ռաֆէլն ալ առաւ:

Ը

Ընդամենը ասան երկու որդիք ունեցաւ Յակոբ որոց երկուք, Յովսէփ եւ Բէնիամին, Ռաբելէն ծնած էին: Կարձաւ Յակոբ ի Քանան եւ հօրք հետ բնակեցաւ. Յովսէփ 18 տարեկան էր երբ երկու նշանաւոր երազ տեսաւ ու եղբարցը պատմեց. նոքա չարացան ու հօրի մը մէջ ձգեցին զայն եւ ապա հանելով ծախսեցին, որ յեգիպտոս տարվեցաւ եւ Տիրուհոյն չարութիւնը մեծելուն պատահաւ ի բանս դրվեցաւ, եւ ապա Փարաօնին երազը մեկնելով մեծ պատշօնի հասաւ. Հայրն ու եղբարք բերել տուաւ, ներեց անոնց եւ իր փոլ պահեց, որոց եւ սերունդն Իսրայէլացի կոչեցաւ:

Թ

Թողուց Ասուած զԻսրայէլացիս որ 430 տարի
 եզիպտոսի մէջ մնացին ու ծանր աշխատութեանց
 տակը նեղվեցան. Ասուած իր խոստումը յիշեց
 ու Իսրայէլացիք Աւետեաց երկիր տանելու համար
 Մովսէսը զրկեց որ զանոնք գերութենէն ազատէ.
 Մովսէս Փարաօնի դիմացն ելաւ Ահարօնիս հի^ս
 եւ հրաւեով ստիպեց որ բող տայ զանոնք. բազմա-
 քիւ ժողովուրդ Մովսէսի ետեւէն գացին մինչ ի
 Կարմիր ծով, Փարաօն հասաւ անբաւ զօրով որ
 զիրենք դարձրնէ, Մովսէս գաւազանովը նեղեց
 զծով, Իսրայէլ անցան. Փարաօն ետեւնուն ֆա-
 լեց, իսկ ծովը ծածկեց զինքն ու զօրովը խեղդեց:

Ժամանակէն յետոյ Իսրայէլացիք հասան Սինա լեռան դիմաց. Մովսէս Սինաի գլուխն ելաւ, ուր Ասուծմէ ընդունեց երկու քարեղէն տախտակ, որոց վրայ Տասնաբանեայ պատուիրանքը գրուած էր Ասուծոյ ձեռնով, որ Հրէից եւ ամէն Հաւասարեցելոց համար՝ հիմն եղաւ Ասուածային օրինաց: Մովսէսի ձեռնով շատ հրաւճ ըրաւ Ասուած. (Ի մը որ Իսրայէլացիք ջուր չգտան անապատին մէջ՝ վազեցին Մովսէսի վրայ, աղաչեցին որ ջուր նարէ իրենց. զարկաւ Մովսէս գաւազանովը Քոփի ժայռին (Ասուծոյ հրամանով) յորմէ ջուրն արտասալէս բոխեաց ու ամենեւեանք խմեցին:

Ի

Իսրայէլացիք անապատին մէջ քառսուն սարի
 ֆալէցին եւ մանանայով ապրեցան որ երկինքէն
 ամէն օր իջանէր: Տէրն իրենց առաջնորդեց լու-
 սեղէն սիւնով, պատուիրանք տուաւ Մովսէսի ձե-
 ոօք, որուն եւ յանձնեց շինել Տապանակ ուխտին:
 Մէկը որ Պատուիրանաց դէմ շարաք օր փայտ էր
 կտրած՝ քարկոծելով սպանեցին զայն եւ այլայլ
 ամէն պատուիրանազանց՝ մահն իրենց պատեց
 ընդունէին: Մովսէսի մահուանէ յետոյ Յեսու զն
 րավարն առաջնորդեց Իսրայէլացոց մինչեւ Յոր-
 դանան գետ, ուր Տապանակը կեցուցին որ նեղեց
 ջուրն ու Իսրայէլացիք անցին սիրեցին Քանանու:

L

Լիովին սիրեց Յեսու Աւետեաց երկրի վրայ՝ եւ
 երսունը մէկ թագաւորաց յաղթելէն յետոյ անոնց
 երկիրը բաժնեց Իսրայէլի ցեղին, որ դասաւորով
 կառավարէին մինչեւ Սամուէլ մարգարէի ասեն:
 Իսրայէլ ուզեց թագաւորով կառավարիլ. Սամուէլ
 թագաւոր օժեց զՍաուղ որ Բենիամինի ցեղէն
 էր. Սաուղ շահ անգամ
 ի մխտերագլեցաւ Փղոսացոց դէմ. վերջերն Ասու-
 մէջ՝ ոյ դէմ մեղանչեց ու յաղթեցաւ, կանչեց իր
 ճաճառան որ գայ զինքը մեռցնէ. ծառան չուզեց
 իջերն սպանել, բայց Սաուղ զեփնը ցրցեց իր
 թուրն ու անոր վրայ նետվելով ինկզինք սպանեց:

Խ

Խիսանդամ եւ հսկայ մարդ մի կար Փղօսացի բանակին մէջ Գօղիաք անուն, որ ամէն օր Իւրայէլի բանակին մօտենալով ասէր « ո՛վ որ հաջ է թող զայ հետս պատերազմի, այն պայմանով որ յաղթըվող կողմը յաղթողին գերի լինի. Դաւիթ որ երիտասարդ հովիւ մ'էր, ելաւ Գօղիաքի դէմ, նեսեց պարսը հակասին՝ սպանեց եւ իսկոյն վազեց զլուխը կրեց, որով Իւրայէլի բանակն ազատեց Փղօսացոց նախասիւնէն. յետոյ Սաւուղի աղջիկն առաւ ու անոր տեղը թագաւորեց. ասեմէն յետոյ մեղանչեց, Սաղմոսը գրեց ու վերջապէս արդար յեռաւ եւ Տէրութիւնը Սոլոմոն որդւոյն թողուց:

Մալալեցաւ Սոլոմոնի Տէրութիւնը մինչ ի Լիբանան. ամէն ազգ գմայլէին իր իմաստութեանը վրայ. առաջինն եղաւ Երկու կնոջ դասասանը, որոց մին գողցած էր միւսին ողջ տղան ու իրեն մեռած տղան անոր տեղը դրած. կանանց երկուքն ալ *տղան իմն է* ասէին. Սոլոմոն հրամայեց տղին կէսէն բաժնել. բուն մայրն աղաչեց որ տղան ողջ թողուն եւ սոս մօր ասն. իմացաւ Սոլոմոն թէ նա էր մայրն եւ անոր շնորհեց: Սոլոմոն 5000 Առակ գրեց եւ 1005 Երգ. Երուսալէմի պարիսպն ու Տանարը շինեց եւ Ասուծոյ ընծայեց. ի վերջէ կուռք պաշտեց. մեռաւ՝ Տէրութիւնը Ռոբովամինն ձգեց:

Կ

Կամաց կամաց Իսրայէլացիք թուլացան Աս-
 ւածպաճսութենէ, Տէրութիւննին երկուքի բաժնը-
 վեցաւ, շատերն եղան կուսպաճ եւ Տէրը բարկա-
 ցուցին: Բարեւելացիք եկան Երուսալէմը կործանե-
 ցին ու ժողովուրդն առին իրենց երկիրը սարին:
 Իսրայէլացիք 70 սարի գերի մնալէն յետոյ՝ օգնու-
 րեամբն Ասուծոյ դարձան յերուսալէմ: Վերջէն
 իրենց քագաւորութիւնը իսպառ վերցաւ, բայց
 Դաւթի սերունդը մինչ ի Յովսէփ հասաւ որ Մա-
 րիամ անարաս Կուսի նշանածն էր, յորմէ ծնաւ
 Տէրն մեր ՅԻՍՈՒՅ ՔՐԻՍՏՈՍ Փրկիչն աշխարհի՝ որ
 եւ ի սկզբանէ իոնսացեալ էր մարգարէութեամբ:

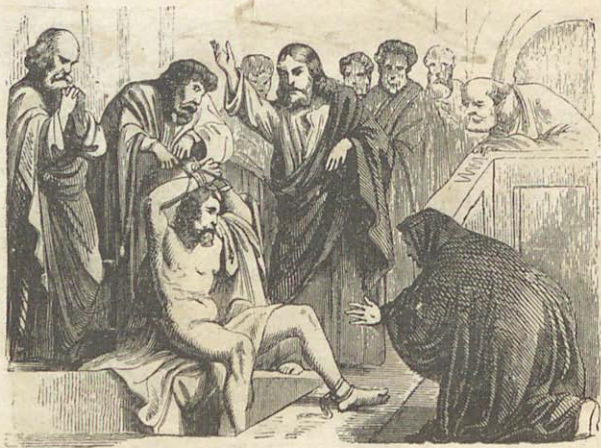

Հրէասանի Բեթլէհէմին մէջ ծնաւ Փրկիչն մեր
 ՅԵՍՈՒՍ Ի ԿՈՒՆԷՆ Մարիամայ որ Դաւիթի ցեղէն
 Հայր Յովսէփի նշանածն էր. մանկութեան ասեն
 այնչափ շնորհալի էր Յիսուս որ Հրէից դպիրքն
 անգամ զարմանային անոր իմաստութեան վրայ:
 Եռսուն տարեկան էր Յիսուս երբ ելաւ Յօհաննէս
 մկրտչին գնաց ու Յորդանան գետի մէջ մկրտեցաւ.
 ջրէն ելած ասեն երկինքէն Սուրբ Հոգին աղա-
 նակերայ իջաւ Յիսուսի վրայ եւ հրաշալի որոտու-
 մով ամպերէն այս ձայնը լսվեցաւ, *Դն է որդի իմ
 սիրելի, ընդ որ հաճեցայ, զնա յուարուք.* յետոյ
 Յիսուս սկսաւ երկնից քաղաւորութիւնը քարոզել:

Զ

Չկնորսներէն ընտեց Քրիստոս իր սասն երկու
 առակերտք. անհամար ժողովուրդ Քրիստոսի էտե-
 ւէն երթալով անոր կենդանասու բանիւր զարգա-
 նային, որ երուսալէմի եւ անոր գաւառի գիւղո-
 ղից՝ երբեմն ալ դառտերուն եւ լեռներուն մէջ
 քարոզէր: Անապատին մէջ հինգ հազարի չափ մի-
 այն երիկ մարդ զտնտեսաւ որ մը Քրիստոսի հետ՝
 որ ուր առտն ուտելիք եւս չունէին. հոն որ հինգ
 նկանակ եւ երկու ձուկ միայն կար՝ Յիսուս օրհ-
 նեց զայնս եւ հրամայեց որ գետնի վրայ կարգաւ
 նստող ժողովուրդին բաժանեն: Ամէնքը կտտացան
 եւ սասն երկու սակառ ի վերանք եւս աւելցաւ:

Ղազարոս հիւանդցաւ երբ Յիսուս Յորդանան գետէն անդին գացած էր. իր փոյրերն, Մարթայ եւ Մարիամ, մարդ ղրկեցին Յիսուսի որ զայ եղբայրնին ազատէ: Յիսուս որ սիրէր զանոնք եկաւ ի Բեթանիայ, որ իրենց բնակած տեղն էր, ուր եւ Ղազարոս մեռած էր չորս օրէն ի վեր. Քոյրերն Յիսուսի դէմ ելան ու լալով՝ Տէր, ըսին, *եթէ հոս շինէիր եղբայրնիս ջննուաներ.* հաստացէք ինձ, ըսաւ Յիսուս. եւ ես յարուցանեմ զայն: Յիսուս դէպ ի գերեզման գնաց եւ բազմութեան առջեւ կանչեց զՂազարոս: Եւ նա գերեզմանէն դուրս ելաւ. այս տեսնելով շատերն հաստացին Յիսուսի:

Ճամարսութիւն հարոզէր Յիսուս ամէն տեղ, եւ
 աս անգամ առականոյ ու նմանութեամբ խօսէր
 իմացնելու համար ժողովուրդին թէ ինչի նման է
 արհայութիւնն. եւ ասիա մին ի նոցանէ. « Տղուն
 մէկն առաւ իր ժառանգութեան բաժինը հօրմէն
 եւ զնաց օտար երկիր. հոն՝ իր ունեցածը ոչնչա-
 ցրնելէն յետոյ՝ յանձն առաւ իող արծել որ պա-
 ստո մի հաց ուտէ: Միտքը բերաւ հայրն ու ելաւ
 զնաց անօր մեղսն ըսելոյ. հայրն անառակ որդ-
 ւոյն գալը տեսնելով վազեց գրկեց զայն եւ ուրա-
 խացաւ: » Յիսուս ասով իմացուց թէ Հօտր եւս
 աշխպէս ուրախանայ մեղաւորի դարձին վրայ:

Մ

Մեծամեծ չարացան Յիսուսի վրայ եւ սսակ իօսացան Յուդայ անուն առակերտաց մէկուն որ մասնէ զՅիսուս : Յուդայ մասնեց զՅիսուս գոր բռնեցին ու այն ասենի քահանայապետ Կայիափային առջեւ տարին , այն ալ (իբրեւ ապստամբ) ղրկեց Պիղատոսին՝ որ նոյն ասենի դատաւորն էր : Պիղատոս անոր վրայ մեղք չգտաւ եւ ձգեց որ ինչ պէս կամին Հրէայք այնպէս ընեն : Նոքա չարչարեցին զայն եւ խաչեցին : Մեռաւ Յիսուս եւ իր արիւնով աշխարհիս բոլոր մարդոց մեղքը սրբեց : Հաւատացեալք զայն վար առին Խաչէն ու քաղեցին որ երեք օրէն յարեաւ ու շատերուն երեսեցաւ :

Յ

Յիսուս Բառսուն օր երկրի վրայ կեն եւ սկսան համբարձաւ յերկինս եւ զրկեց ի աստն այն կողոր աղանակերայ իջաւ Առաքեցաւ Բեղեն որ բրողով կային վերնասան ծառայել եւ պատեղ զինքն իսկոյն զանառ: Շին Հայկ ի Հայաստան եւ Հայ-Յիսուս Որդեմբ շինեց: Լսեց Բէլ եւ գալեց Հայկի Աստի բազում զօրօք. Հայկ ժողովեց իրեններն ու գնաց Վանի մօտ Բէլը դիմաւորեց, եւ երեք հարիւր աղեղնաւորօք պատերազմեցաւ, Բէլն սպանեց ու անոր բոլոր զօրքը ցրուեց. եւ ահա առաջին բրոնակալ չարք՝ մեր հաջազն Հօր ձեռնով սասակեցաւ ու Տէրութիւնը Հայկազեան անուն առաւ:

Մ

Մեծամեծք ապեփ թոռան թոռն էր Հայկ, Յաբե-
 խօսացան Յուդարգոմի որդին : Մեր ազգն Հայկի
 որ մասնէ գՅիսուս : Ծալուն Հսօ անունն առած է,
 բունեցին ու այն ասենի՝ Իմնուամբ Թորգոմեան ես
 փային առջեւ սարին, այն ալ (իլ էլ բարի մարդ էր
 ղրկեց Պիղասոսին՝ որ նոյն ասենի դաստաւնոր զԱս-
 Պիղասոս անոր վրայ մեղք չգտաւ եւ ձգեց որ իւր
 պէս կամին Հրէայք այնպէս ընեն : Նոքա չարչա-
 րեցին զայն եւ խաչեցին : Մեռաւ Յիսուս եւ իր
 արիւնով աշխարհիս բոլոր մարդոց մեղքը արեց :
 Հաւատացեալք զայն վար առին Խաչէն ու քաղե-
 ցին որ երեք օրէն յարեաւ ու շատեռուն երեւեցաւ :

Շ

Շղեցան մարդիկ Ասուծոյ համբէն եւ սկսան Աւսարակը շինել: Հայկ որ նոյն ասեն այն կողմերը գտնուած էր՝ ապսամբեցաւ Բելէն որ բրոնացեալ իրեն ստիպէր՝ ծառայել եւ պաշտել զինքն իբրեւ ասուած: Եկն Հայկ ի Հայաստան եւ Հայկազնի հաղաքը շինեց: Լսեց Բէլ եւ գալեց Հայկի վրայ բազում զօրօք. Հայկ ժողովեց իրեններն ու գնաց Վանի մօտ Բէլը դիմաւորեց, եւ երեք հարիւր աղեղնաւորօք պատերազմեցաւ, Բէլն սպանեց ու անոր բոլոր զօրքը ցրուեց. եւ անա առաջին բրոնակալ չարը՝ մեր հաջազն Հօր ձեռնով սասակեցաւ ու Տէրութիւնը Հայկազեան անուն առաւ:

Որն ղէմ որ պատերազմեցան Հայք միտ յաղ-
 քեցին. Հայկազունն Արամ ընդարձակեց Տերու-
 քինն ու անուանի եղաւ ազգաց մէջ: Նիւսար,
 իշխանն Մարաց, բազում զօրօք սահմանաց մօտ
 կեցած սպառնար մտնել ի Հայաստան. ղէմ ելաւ
 Արամ 50000 զօրօք եւ արեւի ղէմ ձեռք վերցնելով
 ուխտ քաւ քէ մինչեւ որ ջյաղթէ հաց չուտէ: Բոլոր
 քեւամին ջարդեց, բռնեց զՆիւսար եւ տրեց բոլոր
 Ասիայի: Հրամայեց որ ամէն ազգ հայերէն խօսի:
 Արամ այնչափ մեծագործութիւն քաւ որ օտարք
 սկսան պատկառիլ եւ մեր ազգն անոր անուամբ
 Արամեան կոչել, այսինքն, Արմէն կամ Էրմէնի:

Չորս է Հայոց Թագաւորական ցեղը. Հայկազեան, Արեւիկունեան, Բագրասունեան եւ Ռուբինեան: Հայկազեան Տիրապետող առանց քազի եւ սիսղոսի՝ նահապետական դրութեամբ զՀայրենիս պատկանէին մինչեւ Պարոյր, որ նիս Հոռո՛ շինված ասեմին Թագ դրաւ: Հայկազեան ցեղէն էր մեծն Տիգրան որ Կիրոսի նիզակակից եւ բարեկամն եղաւ. Վահագն՝ զոր Վրացիք իբրեւ աստուած պատկեցին: Հայկազեան վերջի քազաւորն եղաւ հզօրն Վահէ, որ մեծին Ալեքսանդրի դէմ ըրած պատերազմի մէջ զարնվեցաւ, որով եւ Հայկազեան ցեղն ու Տէրութիւնն իսպառ բարձաւ:

Պարբեացեղն վաղարձակ Արեակունի՛ վանեց
 օսարներն ու բոլոր Հայասանը ծաղկեցոյց բա-
 րեկարգութեամբ, որուն օրովը գտնուեցաւ նաեւ
 մեր Ազգի վաւեր եւ ստոյգ պատմութիւնը, (Մարի-
 բաա Կասինայի ձեռամբ): Արեակունի՛ ոչ միայն
 բոլոր Ասիոյ տիրեցին այլ մինչ ի Պալեստին եւ ի
 Հնդկաստան տարածեցին Հայոց Տէրութիւնը: Տիգ-
 րան Բ. *բագաւոր բագաւորաց* կոչեցաւ. իր նոյրը
 Միհրդատին տուաւ եւ նորա հետ հռոմայեցոց դէմ
 անդադար պատերազմելով ջարդեց նոցա զօրքն ու
 զօրավարքը եւ սասանեցոյց զՀռոմ: Տիրեց Յունի-
 սկան գաւառաց մեծ մասին եւ յոյները գերեց:

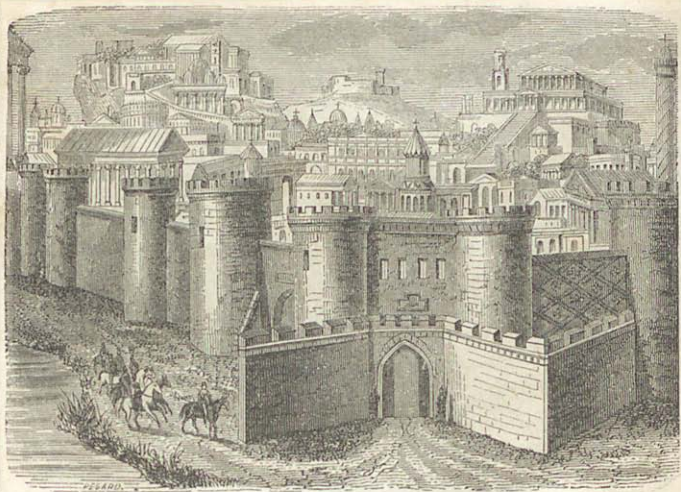

Չահի նման վառ էր մեր Ազգն Ասիոյ ազգաց
մէջ քաղաքականութեան կողմանէ. իսկ աստուծո-
պաշտութիւնը դադրած՝ Հայկազեան միջին ասե-
նէն ի վեր սկսած էին՝ Անսառ, Կրակ եւ Արեւ
պաշտել: Արեւակունիք կոոց առջեւ խունկ ծխէին
մինչեւ Աբգար քազաւորի ասեն, որ Թադէոսէն
մկրտեցաւ իրեններուն հետ: Ժամանակէ մ' ի վեր
Հայ ազգը կրկին անկաւ կոապաշտութեան մէջ,
մինչեւ 301 ին որ Լուսաւորիչ եկաւ ու Տրդատի
հետ Ազգը քրիստոնէ ըրաւ: Տկարացաւ Տէրութիւն
եւ իշխանք մասնեցին զԱրսաւիր վերջինն ընդ որ
եւ զԱրեւակունի Տէրութիւնն, որ 428ին վերջացաւ:

Ռազմային պատրաստութեան սկսան Հայր ընդ դէմ Պարսից, որ կրակապատճառութեան ստիպէին գիրենի, Արեակունի վերջանալէն 25 տարի յետոյ: Վարդան Բագրատ Մամիկոնեան պատերազմեցաւ Աւարայր գիւղի մօտ Տղմուտ գետակի երկու զարկաւ պարսից զօրքը, բայց ինքն եւս նահաւակեցաւ. Վահան Մամիկոնեան, որ Հայոց ամենէն հեռաւստ սպարապետն եղաւ, շարունակեց պատերազմն ու միշտ յաղթեց Պարսից, որ Հայոց համար ասեցով *Վաս եւն քան զԱսորիս ըսածնուն փոխան՝ Բայ եւն քան զՊարսիկս* ըսելով Մարգարան կացուցին զհայ Վահան Հայաստանի վրայ:

Ս

Սմբաս Բագրատունւոյ որդին Ա.ոս' քազաւոր եղաւ 885 ին, եւ այն Տէրութիւնը Բագրատունի անուանեցաւ։ Որդին Սմբաս անոր ժառանգեց եւ Ա.ոսի եղբայրն Ա.բաս՝ Սմբասի դէմ պատերազմեցաւ եւ երկուքի բաժնեց Տէրութիւնն ու մեծ աղէտներ պատճառեց Հայաստանի։ Բագրատունիք ընդդէմ այլ ազգաց անդադար պատերազմեցան։ Սմբաս երկրորդ *Շահինշահ-Արմէն* կոչեցաւ եւ Ա.նի հաղաքն ամրացուց, Ա.խուրեան գետի վրայ, որ Մայրաքաղաքն էր Բագրատունի Տէրութեան, ուր եւ բազմաթիւ ու հսկայաւէն պալատներ եւ եկեղեցիք կային եւ բնակչաց թիւն 858,500 էր։

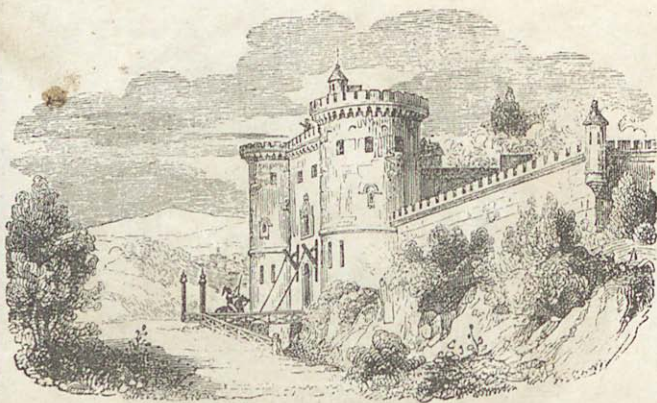
Վ

Վայրենիք (Թաքար, Պարսիկ, Թուրք եւ Արաբացի) եկան եւ Անի քաղաքը կիսաւերեցին. Բագրատունիք սոցա դէմ անդադար պատերազմելով ամենքը վանեցին. Երբոր յոյնք եւս սկսան վասարքար Հայաստանի վրայ քաղել. Յօհաննէս փրամիս քաղաւորն Հայոց՝ նամակ գրեց յունաց կայսեր որ իր պակսելէն յետոյ Անի քաղաքը յունաց անցնի: Վասիկ կայսեր խղնիս դպաւ այս անլուր մեղքը եւ մեռնելու ասեն այն նամակը յանձնեց Կիրակոս անուն՝ մին անարժան քահանայի ձեռք, որ Հայաստան սանի: Կիրակոս պահեց զայն եւ Մօնօմահոս կայսեր ծախեց՝ իր Հայրենիքն ալ հետք:

S

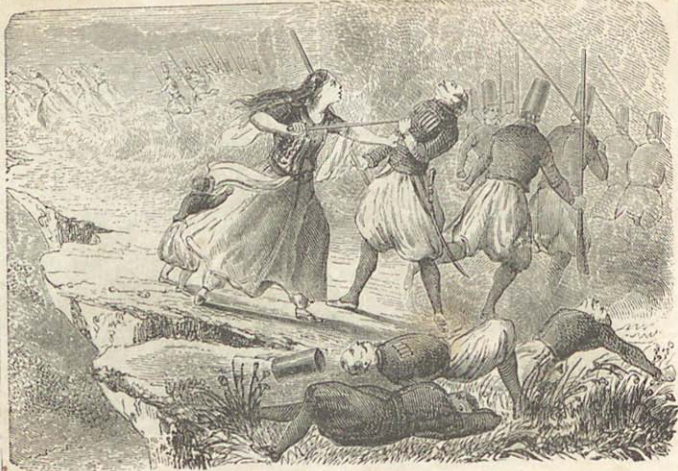
Տարիներ անցան եւ Մօսիսմահոս կայսրն ելաւ
 Գագիկ թագաւորէն պահանջեց զԱՅի քաղաքն :
 Գագիկ մերժեց ու պատերազմելով յաղթեց զայն,
 քանիցս անգամ, եւ վանեց բոլոր զօրքը մինչեւ ի
 սահման, որով եւ կայսրն սխալեցաւ հաճութիւն
 ընել : Յետոյ բարեկամ Հայոց ձեռնաւով՝ հրաւի-
 րեց Գագիկ թագաւորն, որ ազնուաբար ի Պօլիս
 գնաց : Իսկ անազնիւն յոյն բանսարկեցին զայն
 ու վերջապէս սպանեցին : Բարձաւ Բագրատունի
 Տէրութիւնն եւ Անին աւերակ դարձաւ եւ որ իսկ
 պատահաւ եղաւ յունաց Տէրութեան անկման, որք
 Հայերը սկարացնելով ինքզինքնին կործանեցին :

Բուրէն կամ Ռուբինեան, Իելաանն Կիլիկիոյ, սկսան զօրանալ նոյն իսկ Բագրատունեանց անկման ատեն: Լեւոն Թագաւոր օծեցաւ 1197 ին, եւ Սիս եղաւ քագաւորանիս Բաղաֆն Հայոց: Սա եւ իր յաջորդն առհասարակ յաղբեցին այլ ազգաց եւ հաղորդակցութիւն ունեցան Եւրոպիոյ Տէրութեանց հետ: Լեւոն վերջինն՝ սխալեցաւ փախիլ յԵւրոպայ եւ մեռաւ 1595 ին, որոյ գերեզմանն է ի Փարիզ: Այս Տէրութեան եւս կործանման պատճառ եղան մեր ընտանի թէմամի յոյնք, որ եւ ազգակուլ՝ մանաւանդ թէ Հայակոյ աւժան է կոչել զայնս, որք հայերէնն անգամ արգիլեցին մեզի:

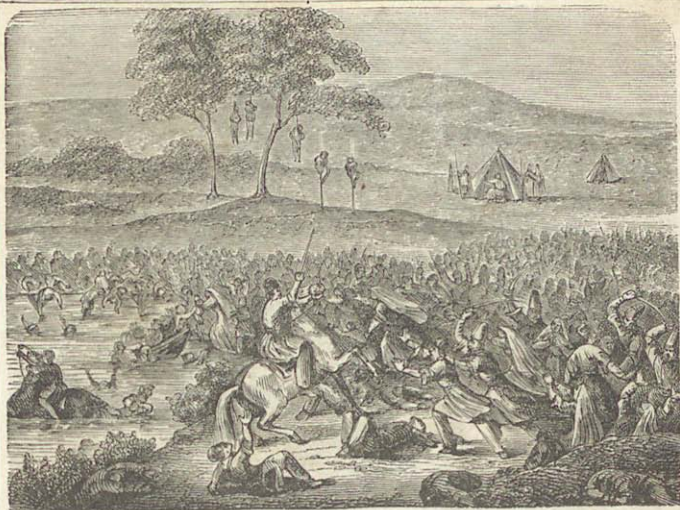
Յաւալի վիճակի մէջ մնաց մեր ազնիւ ու պատուական Ազգը, Ռուբինեանց վերջանալէն յետոյ, վասնզի՝ բուն Հայաստանի վրայ սիրող ազգք որ այն ատեն Կիլիկիոյ Տէրութենէ փոքր ի շատ պատկառէին՝ ալ սկսան յայտնապէս հալածել եւ անգրաբար չարչարել մեր անկեալ Ազգը. ոմանք մահմէտականութեան, ոմանք յունադաւանութեան եւ ոմանք այլ եւ այլ կրօնից պատճառով՝ անդադար սանջէին զՀայս, որով շատերն ստիպեցան իրենց Հայենիքն ու ստացուածքն ձգել եւ ընտանեօք օտար երկիր փախիլ ու անտանելի տառապանօք ապրիլ. որով եւ ազգութիւն ու լեզու մոռցան եւ կորան:

Ի

Իտոսկեայ պսակաց արժանի կանայք պակաս չէին Հայաստանի մէջ: Հայ դիւցազնունիք՝ դաւաճի եւ բերդի վրայ՝ սուր ի ձեռին քանի քանի անգամ պատերազմած են վասն հայրենեաց: Հայաստանի ոսնակոյի եղած ասեն՝ երբ որ Լանկրամուր եւ այլ բռնացան 1389 ին, կանայք սկսան զինիլ ու հայրենիք եւ պատիւ պաշտպանել: Ասոնցմէն էր Կարինէ անուն մուշեցի դիւցազնունին, որ թշնամեաց ձեռք չիյնալու եւ գրիսոսու չուրանալու համար քաջ պատերազմեցաւ. իսկ յետոյ տեսնելով որ կարելի չէ ազատիլ՝ նախ իր ուր սարեկան որդին սպանեց, ապա ինքզինք լեռնէ վար ձգեց մեռաւ:

Փառամուն եւ անագորայն Շահաբաս, արհայն Պարսից, արձակեցաւ 1606 ին Հայաստանի վրայ իբրեւ հրաւունջ վիշապ, այրեց մրկեց ամէն բան եւ արեան լին ըրաւ զՀայաստան: Այս արիւնարբուն պարսիկ՝ ուզեց անմարդի ձգել զՀայաստան եւ հրամայեց իր զօրաց որ Հայերն երասիս գետէն անցընեն ու բռնի սանիւն ի Պարսկաստան: Սոքա՛ զմանս կախելէ եւ զմանս ցիցի վերածելէ յետոյ սկսան այն չափ ուժգնութեամբ վանել զՀայս որ նառակ եւ կամուրջ չբաւեց, ու ջրի վրայ իռիւի պէս դիզվեցան. այր, կին, ծեր եւ տղայ, ամենեքին կորան. եւ մնացորդ ի վանելոց եւս անհետացան:

Քաջազուն իբխանն Դաւիթ՝ սպարապետ կարգեցաւ Սիւնեաց Հայոց 1722 ին. վանեց զայլագրիս եւ ազատութեան դրօշը կանգնեց: Վեց տարի անդադար պատերազմելով թեմամիֆր՝ սարսափեցուց, որք Հասին Հայք կոտորել զվեց պոռալով, սեւ պախչէին: Սորա քաջութիւնն անհամար են եւ զարմանալին է Հայիձոր բերդինը ուր 455 մարդով 70,000 թեմանեաց դէմ ելաւ ու 15,000 հոգի կոտորելով մնացորդը ցիրուցանեց: Սա իբխանապետ կարգեցաւ եւ դրամ կտրեց. իսկ Ֆռակուլ իբխանի եւ այլ հայրենասեաց կրիցն ու անմիաբանութեանը զոհ եղաւ եւ 1728 ին վախճանեցաւ:

Օրբսօրէ Հայաստան ոսնակոյս եղաւ . Դաւիթէն յետոյ Մէլիք իշխաններն սկսան գծօիլ ու Հայրենիքն իրենց կրիցը զոհել , որ բաժանեալ մնաց Պարսից ու Տանկաց մէջ , մինչ ի 1826 : Այն ատեն Աղասի քաջ երիտասարդն ելաւ պարսիկ ու քիւրճ Պէյերու դէմ , եւ Անի քաղաքին մօտերը պատերազմելով ամենքը վանեց : Երբոր 1828 ին Երեւանայ պատերազմին մէջ պարսիցմէ զարնը վեցաւ ' արիւնը արիւնն առնելով դէպ ի Մասիս երկնցուց , ու « *ուն արիւնն քո սիրոյդ Հայաստանն* » գոչելով ' փչեց հոգին ու հայրենասիրաց կարգը մտաւ : Նոյն ատեն էր որ Ռուսք Այրարատայ տիրեցին . եւ կան այժմ :

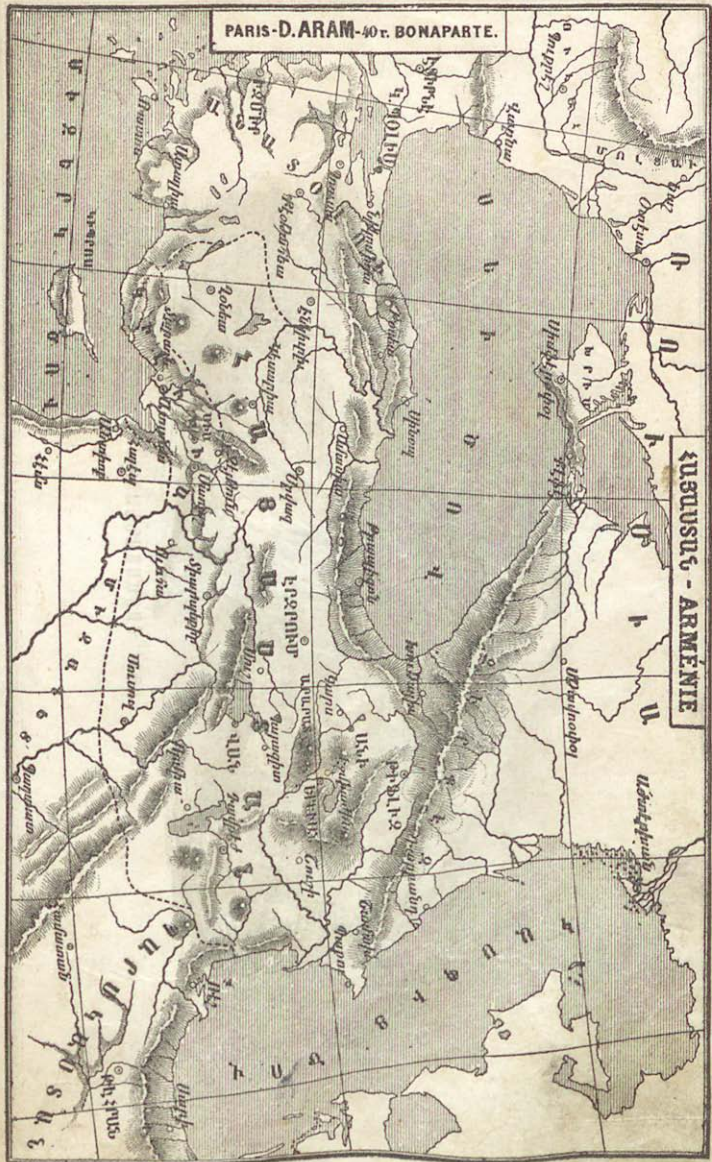

Յ

Յուակուլ եւ այլ իշխանաց մասնութիւնը վերջ
 տուաւ Հայաստանի ազատութեան եւ Դաւթէ յետոյ
 չերեցաւ Օրինաւոր իշխանութիւն եւ ոչ մէկ սահ-
 մանի մէջ: Իսկ Հայաստանի Ոգին ողջ մնաց. հսկե-
 նա՛ Հայկազեան, Արեակունեան, Բագրասունեան
 եւ Ռութինեան աւերակաց վրայ, արժատալից՝
 բայց լուսասփիւռ աչօք. դիտե՛ մանաւանդ ի լու-
 սաւորութիւն յորդորէ իր սեռն, որ ոչ միայն ազ-
 նիւ է հառասնադար հնութեամբ՝ այլեւ սկզբանէ
 Քրիստոնէութիւնը Ասիոյ մէջ պատերազմերով ու
 արեամբ պաշտպանելուն համար՝ պատկառելի. որ
 եւ սրամիտ իսկ է, եւ արժանի իւր Հայրենեաց:

PARIS-D. ARAM-40 r. BONAPARTE.

ՀԱՅՍՏԱՆ - ARMÉNIE

ԶՈՐՈՐԴ

Մ Ա Ս

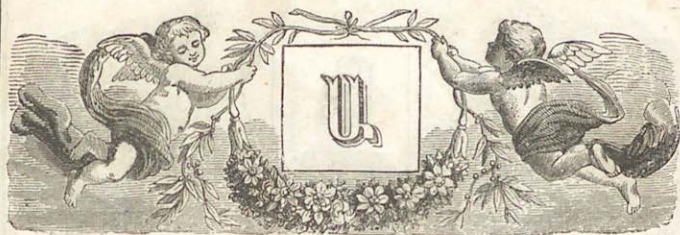
ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՆ

ԿԵՆԴԱՆԵԱՅ

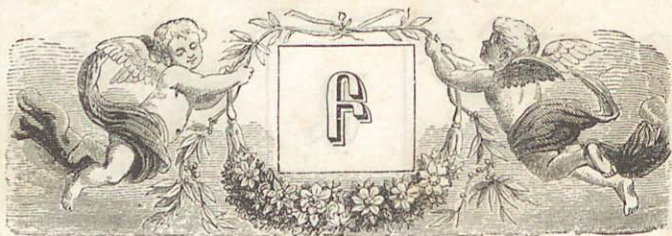

Ա Ռ Ի Ի Մ

Հին ասէն այս կենդանին ասեպ երէւր Եւրոպիոյ՝ մանաւանդ Ասիոյ հարաւային կողմերը. Ասորեստանէ մինչ ի Հնդկաստան եւ անսի մինչ ի Չինաստան՝ շատ կար. բայց այժմ հասած ու միայն Սահարայի, Սենեկալի եւ Բարեյուտոյ կողմերը՝ երբեմն ալ Հնդկաստանի դերակղզոյն մեջ տե-

անի: Նախնիք՝ Առիւծը բազաւոր կենդանեաց համարէին, կարծելով թէ ամենէ մեծն ու զօրաւորն է: Դեմքը վսեմ, բնրացիք ծանրաբարոյ, իսկ բնութեամբ (Պիւճօնի կարծեաց հակառակ) վախկոտ է՝ իր վեհանձնութիւնն եւս կարծիք: Արուն բաւ ունի. եզր 108 օր յի մընալ եւ ապա ծնանի:

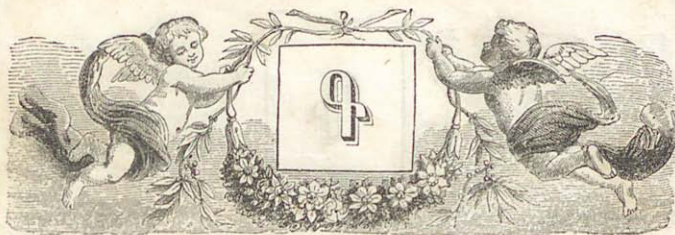

ԲՈՐԵԱՆ

Այս կենդանին՝ Ասորեսանի, Հայասանի, Պարսկասանի, Եգիպտոսի եւ Ափրիկէի՝ մանաւանդ Հապեփսանի կողմերը գտանի: Մորթն է շեկազոյն, իսկ գլուխն ու փորք խասոյս. փայլունաչ, ծահահոտ եւ անյագ է, բայց վասուկ քան զԳալլ, որոյ կերպարանօք եւս նման: Հապեփսանի

Բորեանք մեծ է կասաղիք եւ, որ էշերու եւ Ջորիներու վրայ յարձակելով վնասէն զայնս: Հիներն հաստաէին քե՛ սա մարդոյ կամ կնոջ ձայն հանելով՝ շատ հովիւներ խաբած ու բրզբքսած է: Հապեփսանցիք կարծէն միշտ քե սոխա մարդ էն, ու անասնակերպ էրեւանինն գուշակութեան նշան է:

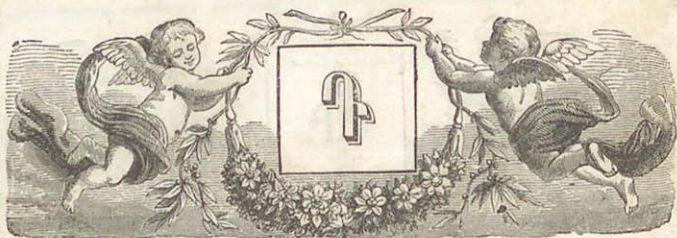

ԳԱՅԼ

Գիշակերաց մեջ երկչոտ եւ նարսար է Գայլն, որ Շունի նմանութիւն ունի: Սորա բնակութիւնն է հիւսիսային երկիրներու գետափունք, ուր գետերով սնանի. իսկ ձիւներու բարձրացած ասեղին՝ քաղցեմ մինչեւ գիւղերու մօտ գալով սնունդ որոնէ եւ երբեմն յարձակի մինչեւ փարախէ ներս:

Արագընթաց է՝ մանաւանդ այն ասեւն որ ունի որսն ի բերան: Գայլ բնդհանրապէս դեղին են, բայց այլագոյնք եւս կան Ամերիգայի մեջ, Ռուսիայիները սևագոյն են եւ առաւել կասաղի: Կարծիք կար՝ թէ Գայլը հակակիր է Շան, իսկ Փարիզի կենդանասան մեջ տեսնուիցաւ որ համակիր է:

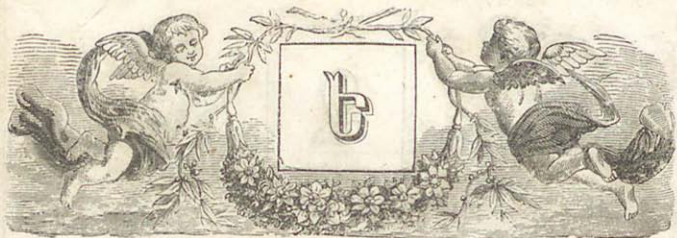

ԴԱՇՏԱՄԱՌԻԿ

Հունձերու մեծ քանակի են Դաշտամկունք, որ իրենց ձր-
մեռնային պաշարքը հարելու համար, նախ՝ ընկոյզ, նու՛ս
էւ կաղնի ժողովեն էւ ապա հունձերն աւարեն: Մոխրա-
գոյն ու երկայնապոչ են, իսկ բնութեամբ ծոյլ, շատակեր
էւ բազմածնունդ: Բարձր ու չոր գետնի՝ կամ ծառոց արմատ-

ներու տակ է իրենց բնակությունն սեղին, ուր սենեկանման
փոս մի կայ ընտանեաց համար, էւ նորա բովիկն այլ տեղ,
որ պաշարի շեմարանն է: Սոնա բազմածնութեամբ բիրա-
ցեալ՝ սփռին էւ բոլոր գորեանքը վնասեն. իսկ սովոյ տեսն՝
նախ ձագերնին ապա մեկգմեկ ուտելու սովորոյթ ունին:

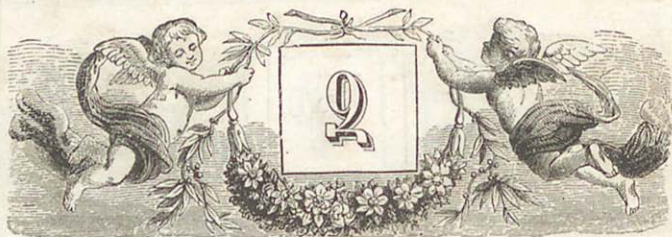

ԵՂՆԻԿ

Գեղուն, հեզ եւ քեքեաւարժ են Եղնիկք, որոց արուն իր հիւղաւոր եղջիրներովն եզեն սարբերի. իսկ կար գեղեցիկ է քան զարու: Սմուան ասեն քխազոյն եւ ձմերան մոխ-

րազոյն են: Սոքա ասեն երկրի՝ մանաւանդ հիւսիսային անսառաց մեջ գտանին, ուր երբեք առանձին չեն շրջիր եւ սյնչափ արագընթաց են որանընդհատ 50 մղոն կրնան վազել: Էզն ուր ամիս յի մնայ եւ միայն մեկ ծագ ծնանի:

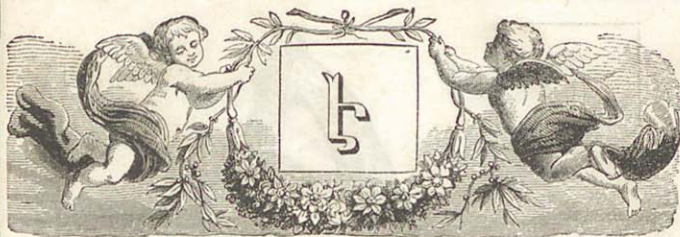

ՉԷՊԻ Կամ ՉԱԳԻՉԻ

Ափրիկէի՝ մանաւանդ Բարեյուսոյ եւ Հապտեփսանի լեռներուն մէջ՝ այս գեղեցիկ ու շէղ կենդանին ամեն մարդ զմայլեցուցած է, որ ձիոյ եւ ջորւոյ նմանութիւն ունի, եւ արագընթացութեամբն՝ արապ, հայ եւ պարսիկ՝ ազնուատեա ձիոցն հաւասարի: Այս սեանչելի կենդանւոյն գոյնն է

սպիտակաեկ, որ կողմնածիզ սեւ գծերովն աւելի նման է սեւանարինջ փայլունագոյնի: Սա՛ բարձր լեռներու եւ ժայռերու վրայ երջի, որ եւ անհնար է զինքն ողջ բռնել: Կենդանագէտ հաստատեն՝ թէ սորա ձագերէն բռնող եւ քնսանեցնելու մտօք կրթողներ կան, բայց ի գուր աշխատած են:

Է Ս Կ Ի Ի Ռ

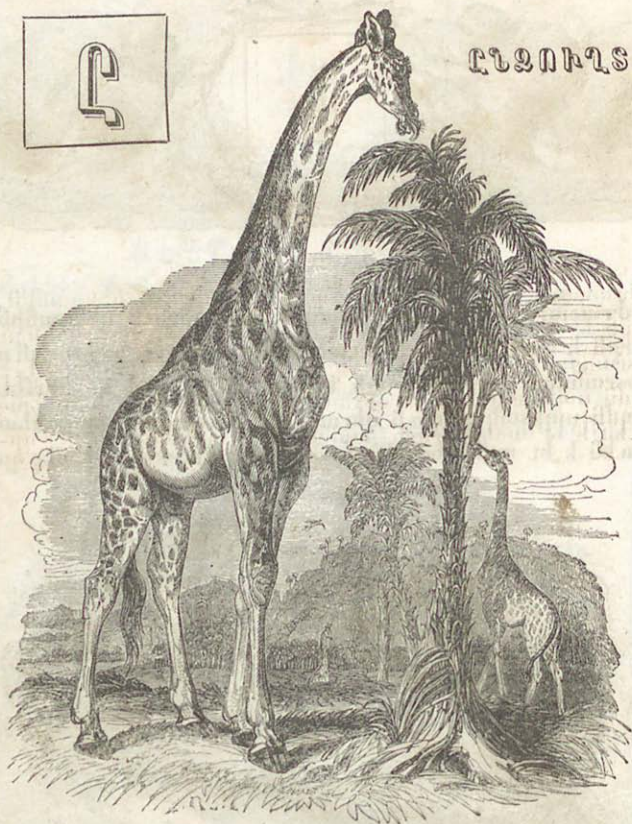
Ժրաշարժ, արքուն եւ սրափ ե այս սիրուն կենդանին. մորքն ե կարմրախառն եռագիծ մոխրագոյն. իր երկայն ու փեռանման պոչին վրայի կողմը ոսկեգոյն ե եւ ներքեւի կողմն սպիտակախառն սեւագոյն: Սա կրծող կենդանեաց սեռեն ե եւ ամեն երկրի՝ մանաւանդ Հայաստանի մեջ գր-

սանի, որոյ բնակութիւնն ե ծառերու կոնդ կամ ժայռերու ծակ: Զարմանալի արագութեամբ՝ նիւղէ ի նիւղ կամ ծառ ե ի ծառ ցատկելով չոր պտուղ որոնէ: Սորա բաքերը նանկաւոր եւ աստիճանաւոր սրածայր են: Բնջանի, անմեղ, հլու եւ բարեկենցաղ ե, բայց եւ ամեն բան կրծող ու բզիսող:

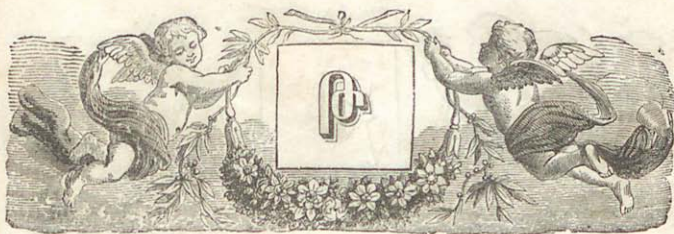
Ը

ԸՆԶՈՒՂՏ

Կենդանեաց մեջ ամենե քարձր՝ գուցէ եւ ամենե մեծն է ընծուղսն, որ 7 կն մինչեւ 9 մէքոնի (11 կն մինչեւ 14 ¹/₂ կանգունի) չափ քարձրանայ հասակով . եւ որովհետեւ առջեւի ոտերն ակեյի քարձր, ու վիզն ոտերէն ի վեր շեղակի ելած է՝ չկրնար ծռիլ, եւ խմելու համար ստիպեալ է զրի մեջ մտնել : Կերակուրն է սեռեւ . Ափրիկեան անտառաց մեջի Վագերաց եւ Առիւծոց յարձակմանէ՝ միայն վազելովն ազատի : Մորքն է ոսկեգոյն եւ սեւախասոյս, իսկ լեզուն խիստ սեւ :

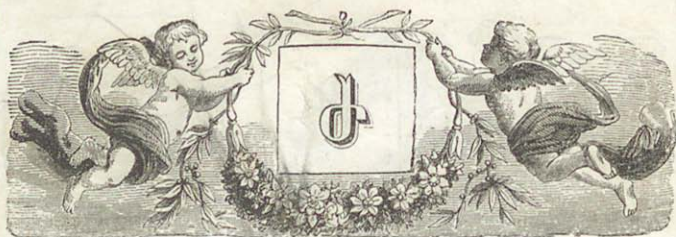

Թ Ի Կ Ն Ո Ի Ռ

Եզան սեռ ու նորս նման եղջերաւոր եւ կարճամազ է .
 որ իր քիկնուսին վրայի հարպեայ ուռովն ու փոքր հասա-
 կաւր միայն ի նմանե տարբերի : Այս սեռի մեջ երկուուաւոր
 եւս կայ, որ գրեթէ մի եւ նոյն բնաւորութիւն ու վարք ու-
 նի : Թիկնուուն ամեն երկիրի մեջ գտանի, բայց Ասիոյ հա-

րաւային՝ նոյնպէս եւ Հնդկաստանի երկիրներու մեջ խիստ
 առատ է : Հայաստանի հարաւային գաւառաց մեջ սակաւիկ
 մասին ոտերը բարձր ու բարակ են, որով աւելի շեղ երե-
 լին : Մասակասկարի կողմինն աւելի մեծ է քան գայլս :
 Գոյնափոխութեան խիստ ենթակայ է, եւ որոշ գոյն չունի :

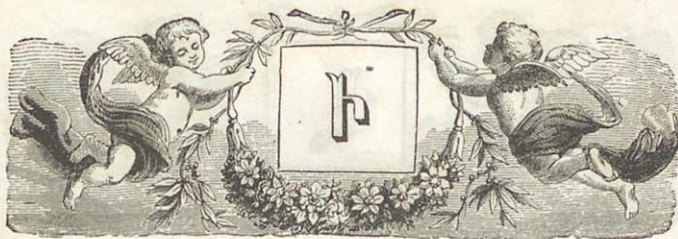

Ժ Ի Տ Մ Բ Ձ

Հասարակ Արջու սեռ է նման է, իսկ երկայն նանկօքն ու գլխուն ձեւովը՝ մանաւանդ ապուշ բնաւորութեամբն ի նմանէ սարբեր: Սպիտակ, երկայնաբունդ ու երկակէնցաղ է էւ ծովերու խորն իջնելով ձկունք որսալու սովորութիւն ունի: Իր բնակութիւնն հիւսիսի սառնապատ Կրօնկանիսի

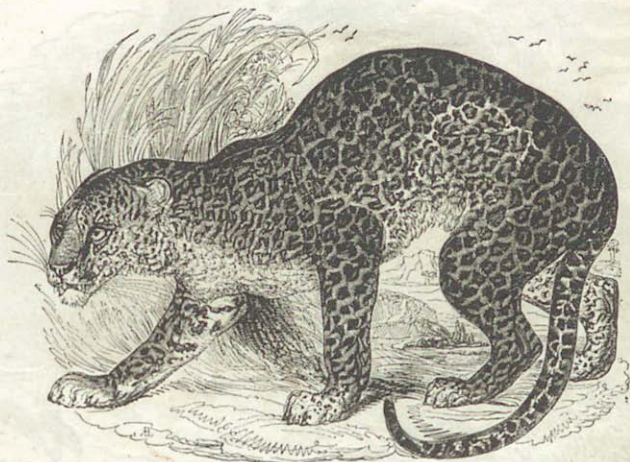

երկիրներն են, ուր իրեն առաւել ուժով կենդանիք չեսնալուն համար՝ սովորած է ամեն բանի վրայ յանդգնաբար յարձակիլ: Իզլանտայի էւ Նորվեգիայի մեջ քաղող նաւապէտք հաստատեն՝ քէ սա խմբովին երջի մեծակնուր սատերու վրայ էւ զինաւոր նաւաստեաց դեմ յարձակելով զոն լինի:

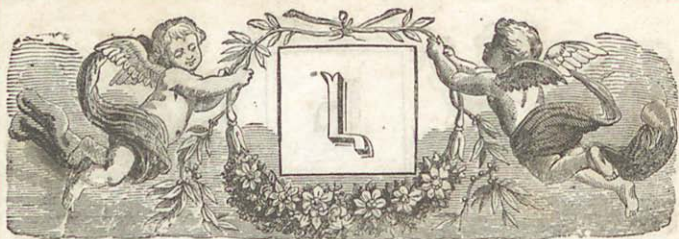

Ի Ն Շ

Վագրանման է և նոյնչափ զօրեղ ու թեթևաշարժ է այս կենդանին, բայց աւելի կասաղերէ քան զայն. աչքը փայլուն է և կորահայեաց. դիւրաթեկ է անյնչափ արագընթաց, որ ձին չկարէ ետեւէն հասնիլ: Մորթը դեղին ու սեւախասոյս քաւեազոյն է, որ է սակաւագիւտ ու որսորդաց համար

ճանրագին: Ինձն Ափրիկեան անցառաց մեջ բնակի, որ ծառի է քուլփերու ետէ լոին կեցած ու աչքը որսին՝ մինչեւ երկու ժամ սպասելով՝ անյնպէս արագուրեամբ յարձակի է յափեսակի զայն, որ Ափրիկեցիլ՝ կայծակ անուանեն զինքը: Այս կենդանին վրիժառու է նաեւ մեռնելուն ատեն:

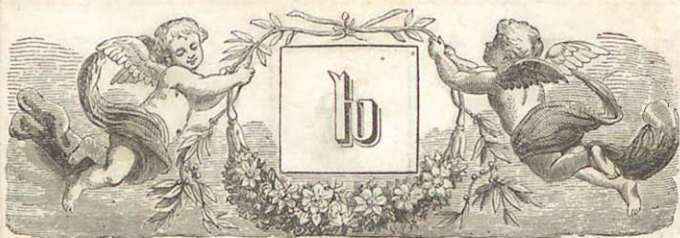

Լ Ա Մ Ա

Սպանիացւոց Փերուի տիրած ասե՛նն՝ Եւրոպացիք սկսան աչս հեղ ու քաղցրաբարոյ կենդանիքն նանաչել : Լամալ Յ վերնաշուրքը նեղֆած է եւ նմանութիւն ունի ոչխարի՝ մա.

նաւանդ նորածին անուռ ուղտի, բայց կազմով աւելի շեղ է քան գայնս : Ինքզինքն պաշտպանելու համար՝ երես քրքնելէն ալ ինչ զինք չունի, եւ երբ շատ թեւամանվի՝ զլուխը քարին զարնելով մեռանի : Վայրին արագ է խմբաւորչիկ է :

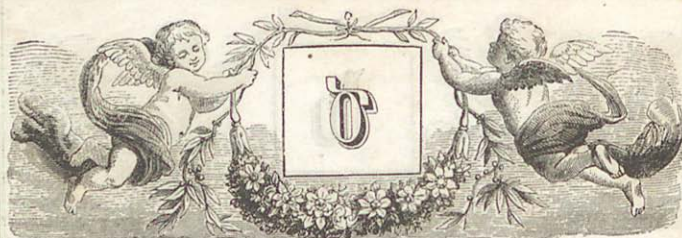

Խ Լ Ո Ւ Ր Գ

Այս կենդանոյն գլուխն երկայն ու ճնօսք սրածն է . առջեւի ոտերը ձեռնածն ու առաւել ուժեղ էլ հինգ սայրասուր եղունգով զօրացեալ են, որով կարող է եռ կողմնակի կտրել կամ փորել ամեն տեսակ հող . գոյնն է փայլունասէլ , բայց կան որ ներմակ մոխրագոյն են : Լսելիքը ներքնակողմն է եւ աչքը

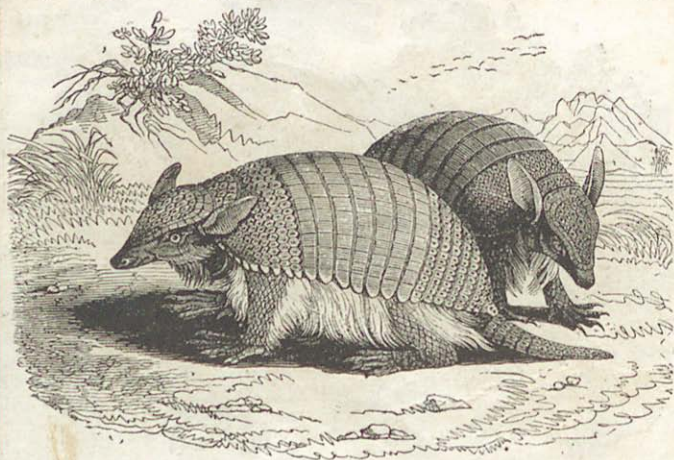

մտքով հողված ու հազիւ ասղեձակի չափ կլոր ունի . այս է պատճառն որ ասեղսօք կարծեր են թէ Խլուրդն աչք չունի : Իր բունիկը՝ ծառի կամ պատի տով՝ խիստ հարսաւր էլ սնածն շինված է : Այգիներու մեջ՝ Խլուրդին որսած կամ փորած տեղը՝ փերուն ու քարմուռ հողով՝ լեռիկ մի ձեւացած է :

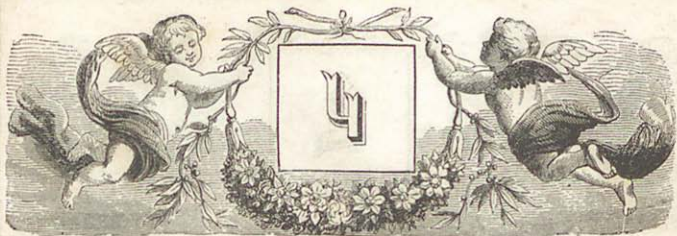

ԾԱՐԿՈՂՆԻ

Այս չորֆոսանին իր վրայ խեցեայ պատեան ունի, որ գրլխէն մինչ ի պոչարմաս եւ գրէթէ փորուն ետփառը ծածկած է. գլխին, ուսին ու ետէի պատեաններուն ձեւերը քառակոյս կնամայրի նման գեղեցիկ են. իսկ առաւել զարմանալին է բուն մեջքի եօթնաւերս պատեանն, որ բազմագիծ

շարձախորի բաժնրված է նման է Խեցգետնի պոչին, որ ոլորված կամ կզկրսած ասեճն ալ միսը չերեւիր, որով էլ բեճամին խեցեմորթէն այլ ինչ չսեսներ: Ամերիգեան հարաւային կողմը՝ մանաւանդ Փարակուայի մեջ՝ Ծածկողնի շատ կայ, ուր էլ բնակիչք զինքր որսան էլ միսն ուտեն:

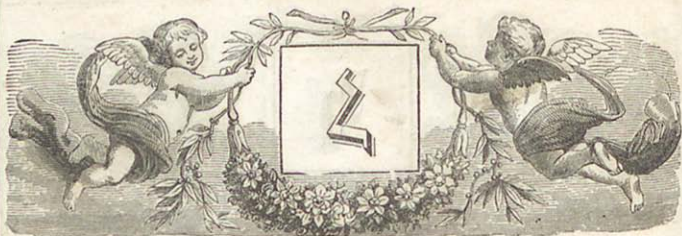

ԿՈՒՂԲ

Այս կենդանին Ամերիգեան հիւսիսային կողմեր' մա-
նուանց Գանասայի մեջ բազմաթիւ է : Սորա նարսար շի-
նուրեանց եւ ներքին կառավարութեանը վրայ շինծու գը-
րուրիւնք շատ կան . բայց արդի կենդանագէտք հաստատեն
միայն ' թէ սոքա խոնիրանման որջ մի շինելով' ընկերու-

րեամբ ապրին : Կուղբն այլեւայլ գոյն ունի, բայց ընդհան-
րապէս սեւ է եւ իր մազերը հաստութեամբ խառն են. պո-
չը վերադրեայ սափակ եւ կղմինքաւար խեցապատ է, որ
լողացած ասէնին իբր դէկ կամ յեճնարի գործածէ զայն :
Միտք համեղ է եւ մորթն ազնիւ փեղոյր շինելու յարմար :

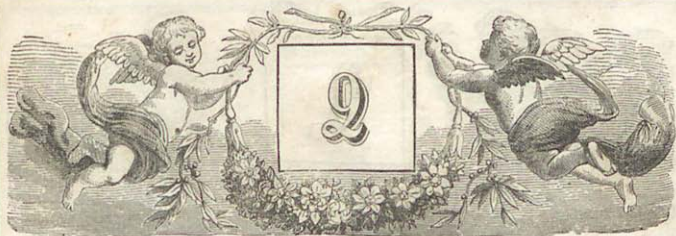
ՀՈՒՄԱՆ

Այս կապկասեռ կենդանւոյն մորբը սեւախառն շեկագոյն է, իսկ դեմքը, ձեռքը եւ պոչը լեկ ու սեւ. գլուխն ու երեսը ոսկեգոյն մազերով շրջապատւած է, որով իր դեմքն առաւել գեղեցիկ եւ արթուն երեւի : Հուլմանի բնակուրիւնը Հնդկաստան է, ուր եւ երեսնամիլիոն շատուա-

ծոց կարգը դրած գիւնը պատշեն : Սա՛ երիսասարդութեան ասեն՝ անոյշ, հլու, սրամիտ եւ սիրասէր է, իսկ ծերութեան ասենին՝ չար եւ կասալի : Ռբութեանը պատշեն՝ քէ Հուլման իր զարնրված ասենին՝ վազելով երբայ ու իր ձագը ծառին վրայ հանէ, ապա իյնայ ու հառաչանոց մեռանի :

ՉՈՐԱԽՈՅ

Դեմով կովի նմանութիւն ունի այս կենդանին, որ իսկ ոչխար է վայրենի. մորթն ընդհանրապէս սեւագոյն է, բայց սպիտակ ու շեկագոյն եւս տեսանի. բուրդն այնչափ երկայն է առաս է, որ մինչեւ կրնկացք վրայ իջնալով՝ ոտք բոլորովին անտես առնէ. եղջիւրներն իր գագաթէն սկսեալ՝

նակասք պատելով դեպ ի վար ծռած ու ծայրերնին դեպ ի վիզն՝ ոլորածէ դարձած են: Այս կենդանին եգիպտոսի եւ մասնաւորապէս Հայաստանի հարաւային երկիրներու մեջ տեսանի: Ասէն քէ Պիրմայի մեջի Չորախոյն երեք եղջիւր ունի, եւ հոն՝ տեսակ մի ժողովուրդ կայ որ զինք պատշէ:

ՂԵՄԻՆԿ

Այս մկնասէն գեղամորքը Նորվեհիայի մեջ բնակի. գոյնը դեղնախառն սէւ է եւ մազը քառուկ. սովորութիւն ունի գետնի սակ բնակարան շինել, բայց երբէք պաշար չժողովէր: Զարմանալի զգացմամբ ձմռան սասկուրիւնը գուշակելով՝ բազմութեամբ սկսի դէպ ի հարաւ գաղթել կար-

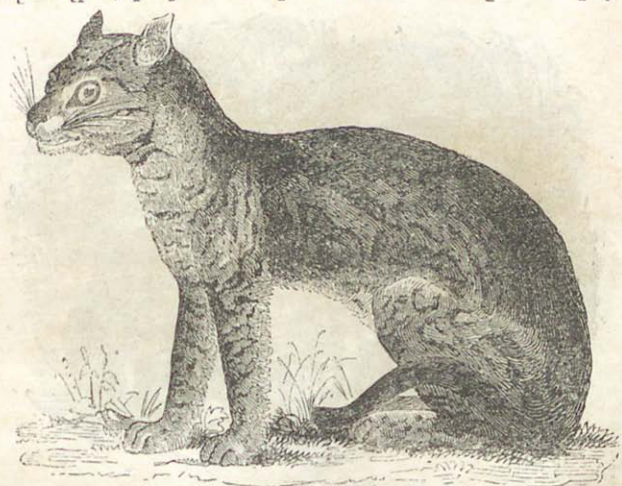

գաւոր ընթացով՝ եւ երբէք ուղակի գծէն չշղիւր. լեռ, գետ, լիճ, ծով, ինչ տեղ որ առջին էլնէ, քալելով կամ լողալով անցնի: Մեկրացիք կարծեն՝ քէ անձրեւի հետ երկինքէն քափած է այս ամբոխը, որ Ազուտեաներու եւ մարդոց վրան յարձակելով խածանէ ու մինչեւ որ չմեռանի քող չսար:

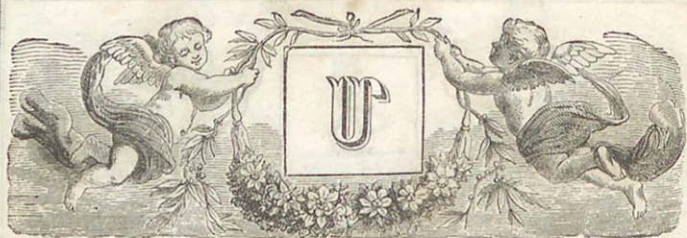

Ճ Ե Ռ Ի Ն Ծ

Կասուսան կենդանեաց հայրն համարված է այս, որ մասնաւորապէս Հայաստանի անշունչ անտաւաց սխան-ջէրաստեղծ ժայռերուն մեջ բնակի: Սա՛ իր կլոր եւ կայ-ձակնացայս աչօքն ու բնդհանուր կազմովը՝ կասուսանան է բոլորովին, իսկ առաւել երկայն ու շէղ քան զայն.

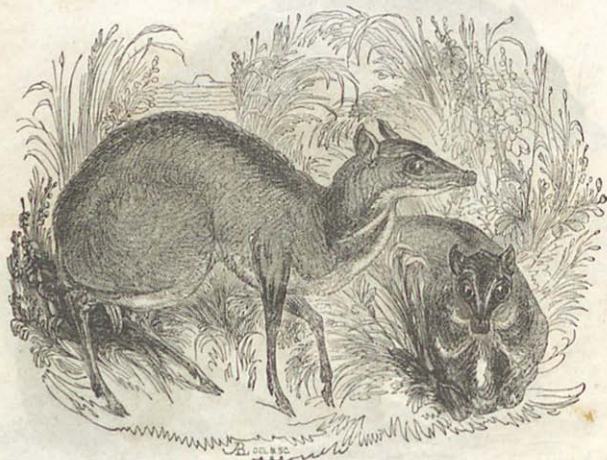

Վասն որոյ Վայրակասու եւս անուանեն: Ճեռինծի գեղեց-կութիւնն սյն ասեն սխանչելի է՝ երբ որ ծառերու վրայ շուրվելով իր խասուսագոյն մազերն ուռեցրնէ եւ իր քաւ-պոչն ետէն ի վար ձգած դէպ իր որսն շտապէ: Սորա կե-րակուրն է՝ Թռչուն, Օծ, Դաւսամուկ, Խլուրդ եւ այլեւայլ:

Մ ՈՒՇԿ

Վեցամսեայ Կասուի մեծուրիւն ունի այս գեղաւեստ կենդանին, որոյ բնամիբն անհամար են, քէ մսին համեղութեանը համար եւ քէ պորտին քոյի բնաբասակին մեջ անուշահոտ նիւթ հաւաքեալ *միւշկին* պատնառաւ: Մուշկին մորբը դեղնախառն կարմիր, բուխ եւ սպիտակ գոյներով

բաղադրեալ է, եւ բոլին քելերը հասս. կննիթի ներքեւն մինչ ի լանջօք երկու սեւ՝ եւ այս երկուսին մեջ սպիտակ շերտեր ունի: Բոլոր Ասիոյ՝ մանաւանդ Թաքարսանի, Չինասանի Թիպեթ՝ եւ Պիրմայի Փեկու գաւառաց մեջ շատ կայ, ուր անմասշտի լեռանց մէկէն ի միւս՝ նեթի նման սլանայ:

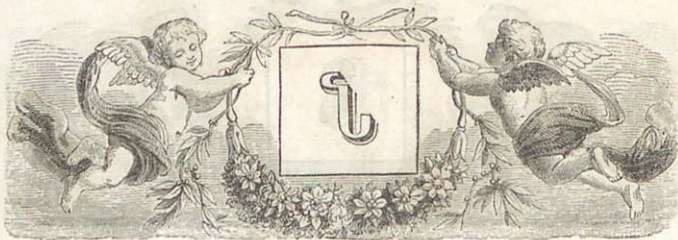

Յ Ո Վ Ա Ձ

Վագրեն եւ Առիւծեն յետոյ՝ Յովագն իր սեռին ամենէ մեծն է, որ Ամերիգեան Վագր եւս անուանի: Իր ոսկեգոյն մորթին վրայի սեւասփիւռ խասոյցներն՝ իրենց սպիտակ միջակէտերովը՝ վարդի նմանութիւն ունին: Սորա բնակութիւնն է Մեխսիպայեն մինչ ի Պուէնու-Ալերես եւ ի Փարա-

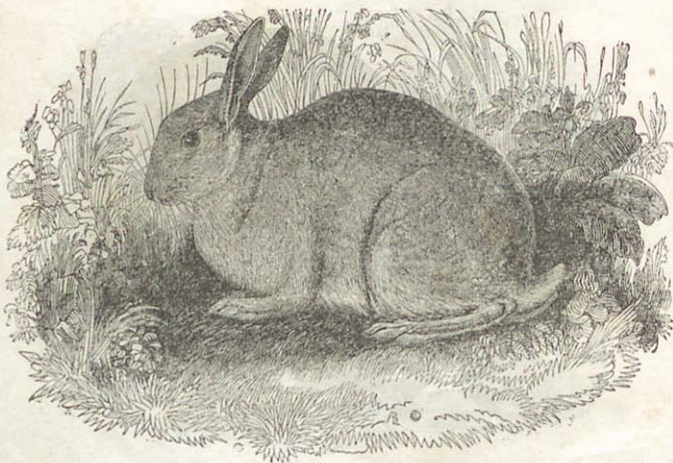

կուա՝ Ամերիգեան հարաւային երկիրներն, ուր ամեն կենդանեաց երբեմն ալ մարդոց վրայ սարսափելի մոնչմամբ յարձակի: Փարակուայի մէջ, ճիզվիթներուն սիրած ասէն, այնչափ բազմաթիւ եր այս կենդանին՝ որ սարին երկու հազարի չափ սպանէին: Կուանայինը մին փոքր հանդարտ է:

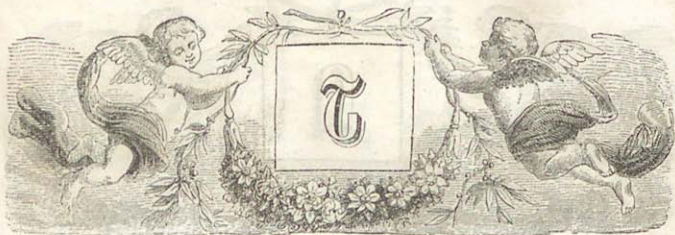

ՆԱԳԱՍՏԱԿ

Բնիկ Ափրիկեցի էլ յէտոյ Ասիայի՝ մանաւանդ Երուսալի երկիրներուն մէջ բազմացած է այս կենդանին, որ ընդհանրապէս սպիտակախառն դեղնագոյն է, որոյ պարզ ներմակն ու սեւն ալ սեպ տեսանի. պոչի սակն ու փորն սպիտակ է. գլուխը մեծ է և կանաչները գրեթէ գլխուն մեծութեանը

չտի երկայն: Սա մասնաւոր բնակարան ունի գետնի սակ, ուր տարին երկրէք անգամ յղանայ էլ ամեն մեկ անգամին ուր կամ տասը ձագ ծնանի, որ մինչեւ ոտքի չէլնեն կովերնուն չզատվիր ու տնակի դուռն ալ պատշապանելով՝ չբողոր որ արուն ներս մտնէ էլ քս սովորութեանը ձագերն ուտէ:

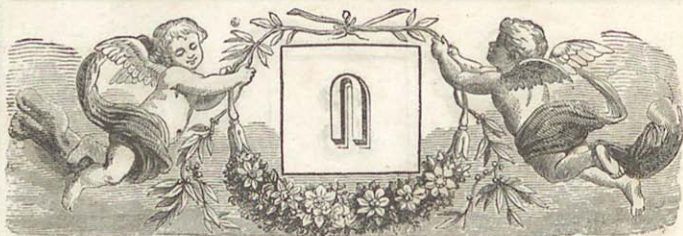

Շ Է Կ Ա Ղ Ո Ի Է Ս

Կենդանեաց մեջ ամենե խորամանկ ու նարսարամիսն է Աղուես, որ ոչ միայն ինքզինք պաշտպանելու համար որսորդաց վեմ խելիկ զուրս վարպետութիւն բանեցրնէ՝ այլեւ հարկ եղած ասէն օրերով սուս մեռել ձեւանայ եւ առիք գսածին պէս յարութիւն առնէ ու փախի : Իրեն որսն եւս

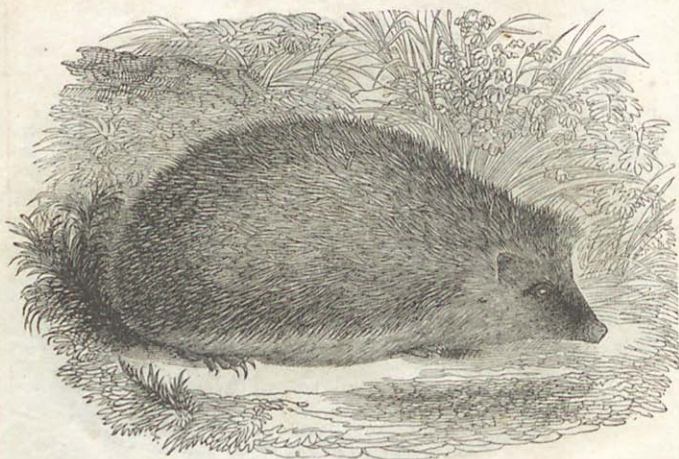

կարգադրելու համար՝ ոյծի տեղ խելի բանեցրնելով՝ անել դարանաց մեջ ձգէ՝ քոչունը, հաւը, գորսն ու մուկը, զորս եւ լափիլիգէ . անոր համար է որ Հայաստանցիք՝ ընդ որս եւ այլ՝ խորամանկներն աղուես անուանեն : Սորս սեւախառն դեղնագոյնն ալ կայ, իսկ պաշկերս շէկագոյննն է :

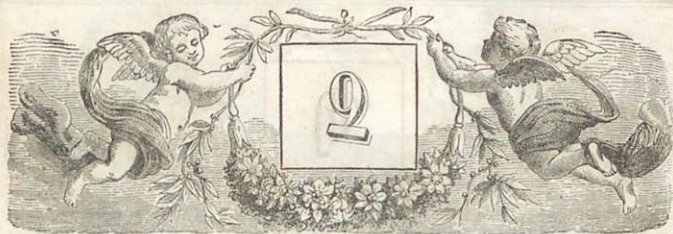
ՈՁՆԻ

Նոր ծնած ասեկին անփուռ ներսակ է, իսկ քիչ ասեկն բոլոր մարմինն ամենախիս փետրով պատի. գլուխը խոզի գլխի նման է և ոտքը պէս անփուռ է, ականջները խիս կարն: Ճնիներով, ճաններով՝ երբեմն ալ տեղերով սնանի. բայց երբեք պաշար չծողովէր, ու ծլաբար սուր որ ծակ

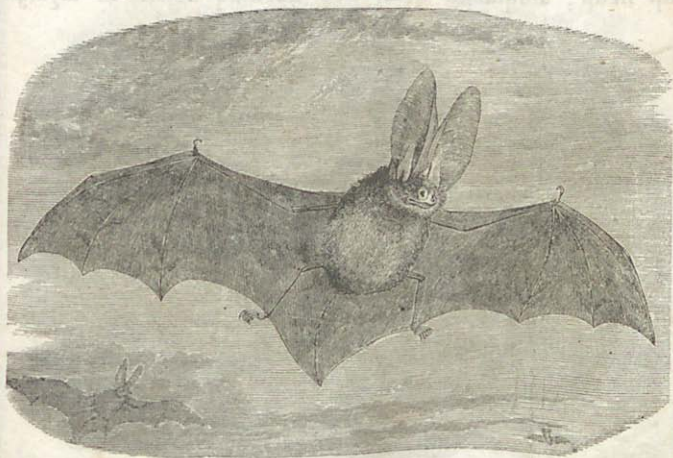
մի գտնայ՝ հոն բազմելով՝ իր ձագերը ծնանի: Ոգնին իւր փետրէն ալ ինչ գենք չունի, և ինքզինքը պաշտպանելու համար՝ գլուխն ու ոտքը փորին վրայ կզկրստելով՝ փառապազնակի ձեւանայ և այնպէս բռնամտոյն դեմ անշարժ մնայ. Աղուեսն է միայն՝ որ գինքը ջրին մեջ ձգելով յափեսակէ:

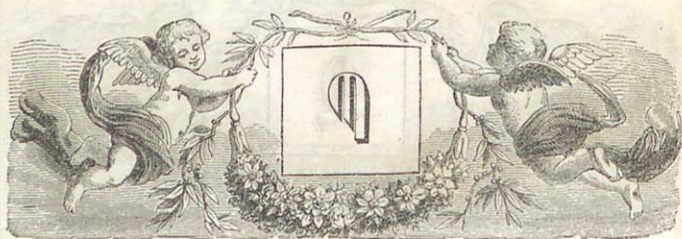

ՉԻԼՉ

Շփոք եւ անկանոն բռչքտղ չկայ որ այս Չիլչի նմանի
 գոր Գիւերհաւուկ եւս անուանեն : Ընդհանրապէս մքնկոխին
 սկսի բռչքսիլ , եւ անհնար է մարդուս աչքն անոր հետե-
 ցրնել . աջէն ձախ ու փոխի երթալ , բարձրանալ անկա-
 նոն կերպիւ , նոյնպէս եւ կրկին նախելն իրեն սովորու-

բիւն է : Այս արտադիր եւ սգեղ բռչունին գոյնը սեւ է եւ
 բեւերուն օրջանը հովանածեւ , որ փշածայր ցիցերու վրայ
 ձգսած կտաւի կամ չուվանի պէս աղեղի ձեւ ունի : Բուն
 մարմնով մկնանման է , իսկ ականջները գլխէն քառապա-
 սիկ մեծ են : Սա Թիբեոնով երբեմն ալ ձաններով սնանի :

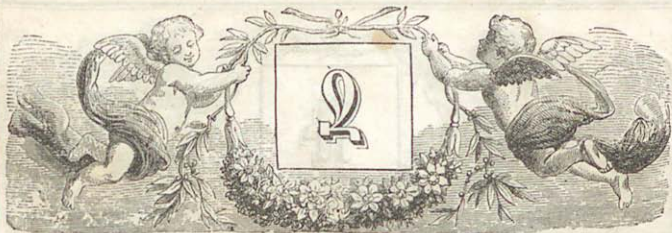

ՊՈՒԳԱՆ

Հնդկաստանի Պենկալա գաւառի մէջ այս մաքիսասեռ գարշահոտ կենդանին սեռայ տեսանի, որ ծանրաբայլ է եւ գրեթէ կուրծքն ի գետին փակելով ընքանայ: Մորթն է դեղնագոյն եւ քաւ. գլխէն մինչ ի պոչարմաս սեռուկեգոյն գիծ մի ունի, հակասին վրայ եւս ներմակ նշան՝ որ աչացն

երկու կողմը պարելով մինչ ի կննիք հասնի: Ասէն քիսս քնաւ ջուր չխտեր եւ սրնուցացած առերը տփալու ձայն հանէ. երբեմն ալ *այ այ այ այ* գոչէ որ ծոյլ մարդոյ կամ սուս հիւանդի կասարեալ նմանութիւն ունի: Յերէկին քնանայ եւ գիտերին քոչուն որսայ, որ իր մասնաւոր կերակուրն է:

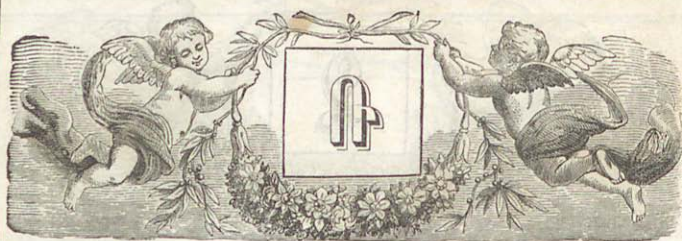

ՋՐԱՂՈՒԻՍ

Երկակենցաղ ու գետեգրաբնակ է սա . մորքը սեւաբուխ է եւ դեմքն աղուեսանման , իսկ պոչը Կուղբիկն պէս վերադիր սափակ է , որ լողալու մեծ դիւրութիւն տալուն համար անհնարին արագութեամբ ջրերու մեջ խորասուզի եւ որսա՝ Խեցգետինն եւ Չկունկ . իսկ երկրի վրայ ծանրաբայլ

եւ սրմբած երեւոյր մի ունի : Ջրաղուեսին մորքը փեղոյրի գործածվելուն համար՝ մասնաւոր անձինք գինեք որսան , բայց խիստ դժուարաւ ձեռք ձգեն զայն , զի երբ զարնրվիլն զգայ՝ ջրին խորերը սուզելով՝ ծառոց արմատներուն կամ փարերու տակ կառչի՝ եւ ինեգինեք խեղդելով՝ ալ չերեւիր :

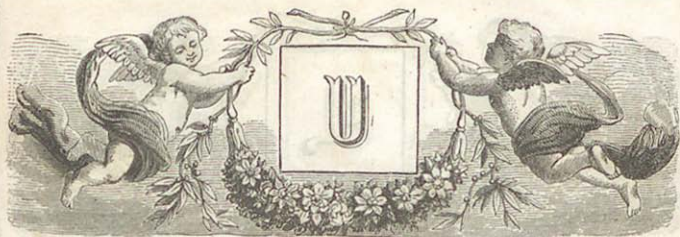

ՌՆԳԵՂՁԻՒՐ

Այս քանձամորք էւ սգեղ կենդանին իր սեռին մեջ քէ ուժով էւ քէ մեծութամբք Փիղի երկրորդն համարված է. որոյ երկայնութիւնը 3 1/2 էւ բարձրութիւնը 2 1/2 մետրի հասնի. մորքը սլմագոյն, անմազ, սգեղ էւ այնչափ հաստ՝ որ քրով անկարելի է ծակել. երէ ուսերուն ու լանջին

վրայով մորքը նեղէ չունենայ՝ կարելի չէ իրեն շարժիլ. երկու մեծ ասամն ունի էւ քիին վրայ մեկ եղջիւր, որ միայն մսին փակած է, յորմէ հին քաղաւորք գաւաք շինել տային քիւնարափ կարծելով: Սա Հնդկաստանի էւ Ափրիկէի մեջ գտանի էւ իր անուէի ձայնէն Վագրերն անգամ սարսափին:

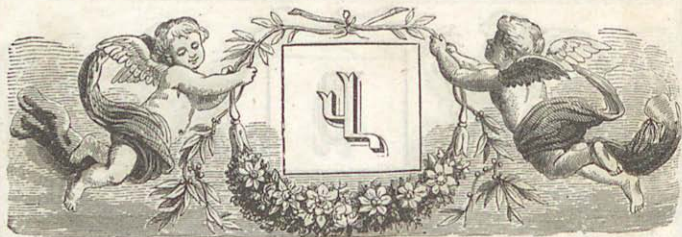

ՄԱՄՈՅՐ

Մամոյրի նման դիւրաքեփ, քեթեւաւարժ եւ աւերիչ կենդանի քիչ կայ, որ գլուխը սղմած տեղէն անմուռնչ ներս սողալով՝ ճրճան կենդանի որ զտնէ բոլորն ալ իսկոյն խեղդէ եւ նվալու աւեկն չրոզուր. նոյնպէս եւ ծառերու վրայ տուրվելով՝ բռչնոց ձագերն ու մայրն որսայ: Ամուռն չմոր-

բը փայլունաթուխ գոյն ունի, իսկ ձմուռն՝ աւելի սեւ է եւ փայլուն՝ մանաւանդ ազնիւ ու քանկազին: Մամոյրին կուրծքը ձիւնագոյն է: Սիպերիայի մեջ բազմաթիւ անձինք ամիսներով զինքը որսան: Երեսփայտի գաւառիներ՝ մանաւանդ Վիքիմ գետի կողմինը՝ ազնիւն ու քանկազինն է:

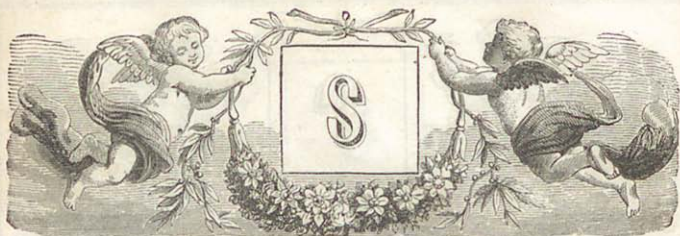

Վ Ա Գ Ր

Կասուասեռ է եւ անագորոյն, որ եւ իր սեասկին մեջ ամենէ մեծն ու անգուրն. սրասամն, փշալեզու եւ նանկաւոր. արագընթաց, յանդուգ, անվեհեր եւ զօրեղ առաւել քան զԱռիւծ. բայց իր սեասկին մեջ ամենէ շէղն ու իր սպիտակասեռ խառնագիծ մորթովը գեղագոյնն է: Սա՛ ա-

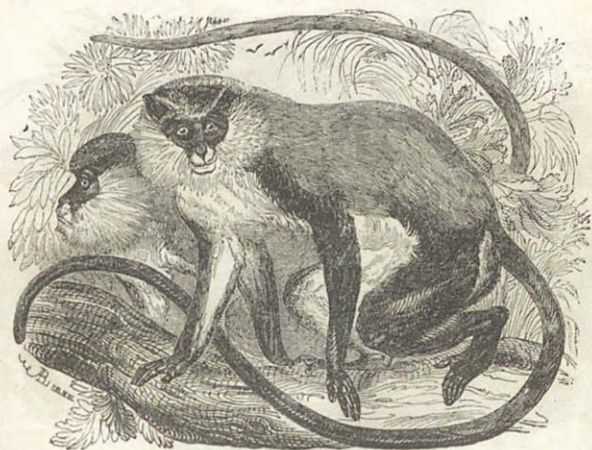

բեւեղեան Հնդկաստանի՛ եւ Չինաց ու Սիպերիոյ միջանապատի կողմերը բնակի, որ իր որսին ուշի ուշով եւ անսր-ռունչ մօտենալով՝ սարսափելի նանկերուն եւ ասամանցը մեջ՝ իսկոյն փօրէ: Այս անառն կենդանին Առիւծի պէս չէ, այլ մի անգամ յարձակելէն յետոյ մինչ ի մահ պատերազմի:

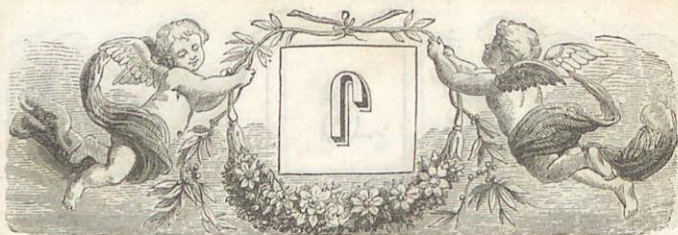

ՏԻԱՆ

Տեսք շեղ, հայուածք քափանցիկ եւ շարժումներ վայելուչ կապկասեռ մի է Տիան, որ ներմակ մորու՛ք եւ երկայն պոչ ունի. մորքն է սեւախառն մոխրագոյն, բայց դեմքն ու ոտքը լերկ եւ մսագոյն. նակասին վրայ սեւաւեհր նշան մի ունի, եւ այլ կապկաց պէս երեսն երբեք չկոններ:

Այս կենդանին որ Ափրիկէի երբեմն ալ Ասիոյ մեջ բնակի՛ չափազանց սրափ, սրամիտ, նարայիկ, հլու եւ քաղցրաբարոյ է, բայց եւ այնպէս՝ անհաւատարիմ. քանզի բունալի դարձնել, կապիւր քակել եւ զրպանաց մեջ ձեռք խոթելով ծածկաբար բան գողնալն՝ իրեն առօրեայ սովորութիւն է:

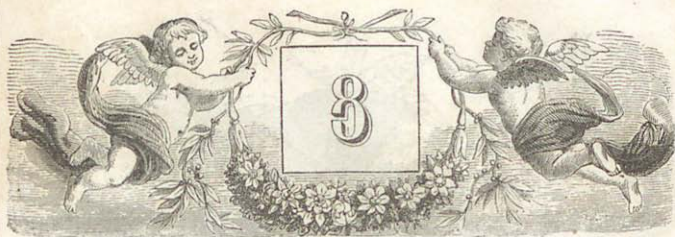
ԲԱՐՔԻ

Ափրիկէի մեջ՝ Հօլանտացի գաղթականութենէն յառաջ՝ Սենեկայէն մինչ ի Գլուխ Բարեյուսոյ՝ Բարեկները գրեթէ վխտային. իսկ նո՛րա այնչափ հալածեցին, որ այժմ ներսի անտառաց մեջ փառված հագիւ երեւին: Սոցա կաշին հասս, կոնակնին երկու ներմակ շերտաւոր մոխրագոյն, եւ փորե-

նին սեւ է: Ծառոց բարձրադիր գոգերուն մեջը փերակ սե- սած աշեննին իսկոյն կոնդն սկսին կրծել՝ զայն կորզելու յուսով՝ եւ ունայն աշխատին. իսկ գէճնի փերակաց մեղրն յակնբարբի լափիղգէն, մեկ ոսփերնին քթերնուն վրայ դրած, աչերնին ալ գոց, որպէսզի Մեղուներուն կիծէն ազատին:

ՅԻՅՈՂՆԻ

Սպանիայի, Իսպիայի՝ մանաւանդ Հայաստանի մեջ բազմաթիւ է Յիցողնին, որոյ ողնին՝ կամ կռնակը՝ սրածայր գլանաձեւ փուշերով պատեալ է, որք իր ցնցրվելովը շաւաղման ձայն հանեն: Հիւներն սառ Վրայ շինծու պատուիրւններ ընելով հաւսացուցեր են՝ քէ Յիցողնին իր փու-

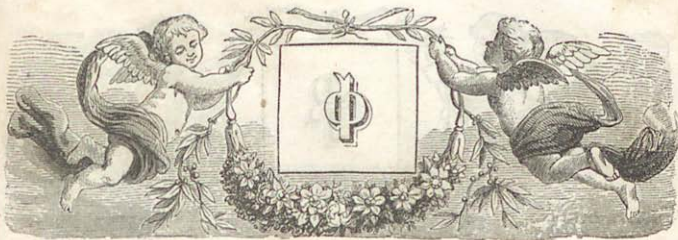
շըն ուժգնութեամբ մարդու վրայ նետելով սպանէ. իսկ այս սեւալսասոյս ցիցերը՝ գլանի պէս գոգաւոր ու լեւկափետրի նման են. որոց արմատք սկար լինելուն՝ փետրափոխութեան ատեն՝ մէկ ցնցումով բափքրփին. զորս Հայաստանցիք գրչի տեղ գործածեն: Յիցողնին Ոգնիի սեռ չէ եւ ոչ իսկ նման:

Ի

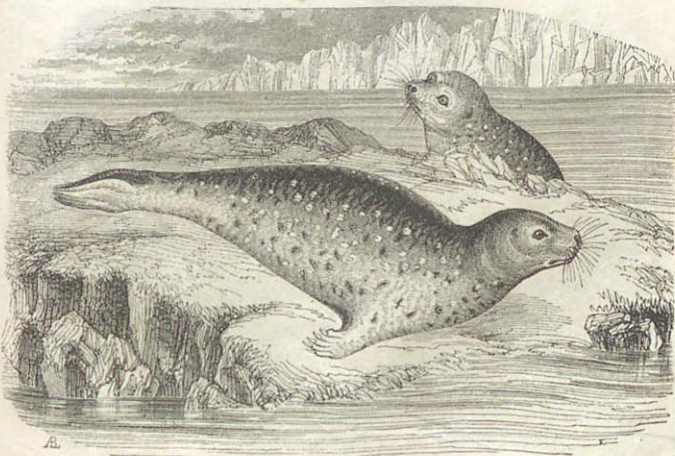
ԻՍՈՐԴ կամ ՇԵՐԱՍ

Սեխարհիս մեջ կենդանի չկայ որ ասոր չափ զարմանալի յասկութիւն ունենայ՝ միանգամայն օգտակար լինի մարդկային սեռի պիտոյիցն: Այս բազմոսանի եւ սուրուն կենդանին՝ ծնած ասենք մրջման չափ է, եւ չորս անգամ ննջելէն ու արթննալէն յետոյ՝ մինչեւ ուր *ասնթիւնեքոյի* չափ մեծանայ, այն ասէն իր բերնէն մեսախային հիւր մի դուրս հանելով՝ սկսի անով իր բոլորսիք օրջան մի հիւսել ու ինզզինն անոր մեջ պահել. այս նիւրն է որ *գօգօն* անւանեն, յորմէ եւ ազնիւ մեսախ շինեն ամեն երկրի՝ մանաւանդ Փոքր Ասիոյ Բիւրանիս հայաբնակ գաւառի մեջ:

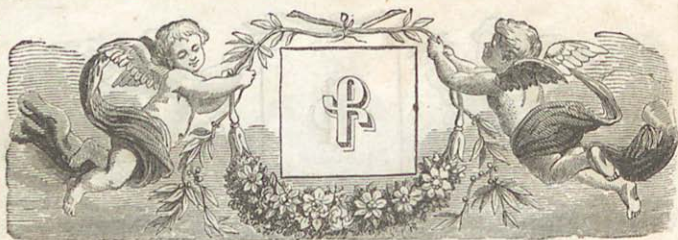

Փ Օ Ն

Երկակենցաղ կրեայ համարվիլ այս ծովային երկոսանին, որ ոչ միայն երկրի կամ սառակսուրաց վրայ երկար բնակի, այլև հոն ծնելեն յեսոյ՝ ձագերն ալ մինչև որ չը մեծնան չքողուր որ ծովը մտնեն: Սուրա դեմն ու մարմինը փայլուն է, որ գլուխն ուտերովը ջրեն դուրս սնկած լողա-

լուն համար՝ հեռիեն տեսողները մարդ են կարծեր. հաւանական է որ հիներուն Համբարու կարծածն ալ այս լինի: Ամերիգեան Փօկորսի հասերն ամեն տարի սուրա մորթովն ու իւրովը մեծ վանառք առնեն: Նոր Բրիտանիացիք հինգ վեց մորթեր ուղեցրնելով գետնուն էլ լներուն մեջ հաւարկեն:

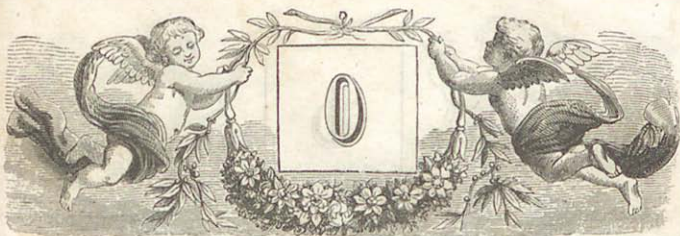

ՔՕԱԼ

Նոր Հօլանտայի Լանչլան գետին սահմանաց մեջ միայն
 տեսանի այս սակաւաքիւ կենդանին, որ հասարակ շան
 մեծութիւն ունի: Մորքը արնագոյն ու խսամազ է, նիսք
 հաստ, սկանջը կարն էլ ոտքն ուժով: Այս կենդանին իր կե-
 նացք մեծ յասար գետնի թակ փորելով էլ իրեն բնակարան

չինելով անցրնէ, երբեմն ալ ծառերու վրայ էլնելով՝ քրո-
 չուն որսայ: Սա մեկ ձագէն առէլի չճնանիր, զորն իր բը-
 նաբասակին մեջ առնէ մի պարսկէլէն յետոյ՝ չրոզուր որ
 փայլէ, էլ կոնակի վրան առնելով՝ թանի ո՛ւր որ ինկ երբայ:
 Ասէն քէ այս կենդանին տրէ՛ մանաւանդ խոտ էւս ուտէ:

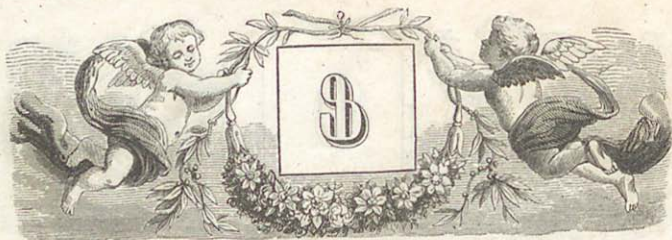

Օ Ի Ի Ս Թ Ի Թ

Այս գեղուն կենդանիք կապկասեռ են եւ Պոեզիլեան լեռներու մեջ գտանին. գլուխնին կլոր՝ եւ դեմքերնին աւելի մօտ ու նման է մարդոց բան թէ կապկաց. երտուն երկու ասամն ունին զորս կրնեշով սպառնան: Բոդերնին կարն

եւ մոխրագոյն, իսկ ուսերնեն մինչեւ ի կուրծք երկակողմի սեւագոյն են՝ նոյնպէս նաեւ սեւ ու գեղուն գիծ մի ունին ի գլխէ մինչ ի պոչարմատ. նակասնուն վրայ սպիտակ նշան ունին եւ ականցնուն եով փեռածեւ հովտուի նման մաս մի մազ դուրս է ցցված: Բնութեամբ վախկոտ ու կասկածոտ են:

ՅԻԻՐԻ

Սպանիացիք ասենով Պերպերիսանէ բերած են այս կենդանին, որ սակառի կամ վանդալի մեջ՝ փոված խճուծի վրայ մեկնօղենաւոր ննջի, և միայն կերակրվելու համար զարթնու և դարձեալ ննջի: Ֆիւրէի մորթն սպիտակագոյն շէկ է և աչքը կարմիր. Նապաստակին սննչափ բնամի է

որ մեռածին վրայ անգամ կասողաբար յարձակի, ինչպէս ողջին վրայ, որոյ գլուխը խածնելով արիւնը ծծէ: Սա գեհոս մի ունի և իր ձագերն ուտէ. որսորդներն ասոր վայրենի բնատրուրեանը համար՝ կենըրսակապով Նապաստակաց որսի վարեն, որ ստիպէ զայնս որջեն ի դարան մտնել:

ՀԻՆԳԵՐՈՐԳ

Մ Ա Ս

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Ա.ԶԳ.Ա.Ց

Faint text within the circular emblem, possibly a motto or name.

Faint text within the circular emblem, possibly a name or title.

Faint text within the circular emblem, possibly a motto or name.

Faint text within the circular emblem, possibly a name or title.

Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն

Ե Ր Ա Պ Ե Տ Ա Կ Ա Ն

Հ Պ Ա Տ .

Կ Ր Օ Ն Բ

Լ ՈՒՍԱՆԻՈՐՇՈՒԿԱՆ

Հայասանի տարածութիւնը Սեւ ծովին արեւելեան կողմէն սկսեալ՝ Վրասանի սահմանաւ ու Կասպից ծովափամբն անցնելով՝ դառնայ քէպ ի յարեւմուտս, եւ Պարսկասանի սահմանը քերելով՝ նեղէ գՍի-ջագեսս եւ հասանի մինչ ի Ծովն Կիլիկիոյ եւ Կիլիկեան ծովաբամբն՝ մինչ ի Միջերկրականն Պամփիլիոյ, եւ անժի նեղելով զփոք Ասիայն՝ հասանի մինչ ի Սեւ ծով : Այս Պատուական երկրի մէջ է ԳՐԱԽՏՆ ու ՄԱՍԵԱՅ Լեռները : Իր Տէրութեանց սկզբնաւորութիւնը 4000 տարի կայ, որոց առաջինը ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ, երկրորդն ԱՐՇԱԿՈՒՆԵԱՆ, երրորդը ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԵԱՆ եւ չորրորդը ՌՈՒԲԻՆԵԱՆ . որ այս վերջինը 1575 ին բառնալով՝ Հայասան իր քաղաքական վիճակէն զրկեցաւ, եւ այժմ բաժանեալ է ընդ իշխանութեամբ Պարսից, Տանկաց եւ Ռուսաց : Հայասանի բնակչաց թիւը մինչ ի 32,000,000 հասանէր. իսկ այժմ 4,000,000 էն փոքր ինչ աւելի Հայ կայ . որոց Ազգայնութիւնը լեզուաւ՝ մանաւանդ կրօնով միմիայն ամուր կեցած է : Այս Ազգն իր ճին ազնութիւնը երկայն ասեւ չընանաչելով՝ մանաւանդ Պարսիկներէն անհանելի տառապանք կրելով՝ իրօք սկարացաւ : Իսկ վերջերս սկսաւ հանդարտիլ եւ գիտութեան նետեւելով՝ զգալ մանաւանդ՝ թէ յեւ մնալայն իսկ պատահաւն անուսումնութիւնն էր :

ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՏԻՐՈՒԹԻՒՆ

ԿՐՕՆԻ

ՀՈՌՄԷԱԿԱՆ

ՅՈՒՆՍԱ

Երուզայի արեւմտեան կողմը՝ Միջերկրականի, Սպանիայի, Մանե ծովին, Պէրսիայի, Գերմանիայի, Զուիցերի եւ Սարսէնիայի մէջ է. որ ունի 86 Գաւառ եւ 37 միլիօն բնակիչ: Մայրաքաղաքն է Փարիզ, ուր միայն՝ մէկուկէս միլիօնէն աւելի բնակիչ, 24 Համալսարան, 90ի չափ եկեղեցի եւ 32 Թատրօն կայ: Երկիրը բարեբեր է եւ կլիման բարեխառն:

Այս ազգը հնուց ի վեր զօրաւոր, պատերազմող եւ ազատաւեր մընաց. իւր հին պատմութիւնը անսոյոզ սեպված է, եւ Ֆռանսայի բուն ազգային պատմութիւնը՝ Հռոմայեցոց տիրելէն բանի մի դար յետոյ՝ Գլովիսէն սկսի որ 481ին բազաւորեց ազգին վրայ, յորմէ յետոյ թէ եւ շատ կանաւարական փոփոխութեան տակ՝ բայց միշտ անկախ մընաց եւ ազատ. որ եւ այս դարերու հզօր Տերութեանց մին է, եւ ունի 600,000 զինուոր ի պատրաստի: Գիտութիւնք եւ արհեստք այնչափ ծաղկած են այս երկրին մէջ՝ որ հիշ կայ աշխարհիս վրայ իւր նման ազգ. ուր Վարժարանաց ու Գործասանց թուոյն համարը չկայ: Լեզունին բաղըր ու հարուստ է, բնաւորութիւնին ալ ուրախ, իսկ եւ այնպէս շատ անգամ անհաստատ:

ՊՆԿՆԵՆՆՆՆՆՆՆՆՆ

ՅՎԹԻՍՅՆ

ԿՐՈՒԹ՝

ԲՈՂՈՔԱԿԱՆ

Ա Ն Կ Լ Ի Ա

Երուսայի արեւմտեան կողմը Ասլանեան ուլիխանոսի մէջ երեք կողմից են՝ Անկիլա, Իոչակսա եւ Սկոլիսիա անուն, որ եւ Միացեալ Բրիտանիա եւս կոչին, ուր կայ 52 Գաւառ եւ 26 միլիոն բնակիչ: Մայրաքաղաքն է Լոնսոն որ աշխարհիս ամենէ մեծ ու գեղեցիկ քաղաքաց մին է, ուր եւ երկու միլիոնէն աւելի բնակիչ կայ: Երկիրն անբեր է եւ կլիման խոնար: Կեսարի աստեղն ի վեր իրաւ էին Հռոմայեցիք այս երկրին. իսկ 449ին Մաքսոսի Եկան իրեցին ու բնակչաց հետ խառնըլելով միացան, եւ այժմ ամենահզօր Տերութեանց կարգն անցած է՝ մանաւանդ ծովային զօրութեամբ: Այս ազատամբ եւ հարուս Տերութիւնը Ամերիգայի՝ մանաւանդ Հնդկաստանի մէջ բնդարձակ երկիրներ ունի, ուր 180,000,000 ի չափ բնակիչ կայ, այլասեռ եւ այլակրօն. իսկ իւր զօրաց բիւն անթոռ է: Անկիլիան՝ թէ զիսութեամբ եւ թէ արհեստով՝ ծաղկեալ եւ Յռանալէ դեռ եւս առաջ է շուք բաներու՝ մանաւանդ վաճառականութեան մէջ, որ իւր ծանր եւ հաստատուն բնաւորութեամբն ընդարձակած ու գրեթէ ամեն ծովերուն իրաւ է վաճառականութեամբ:

Չ Պ Կ Ո Տ Գ Ե Պ Վ Ս

Գ Վ Վ Փ Վ Ս Վ Յ Տ

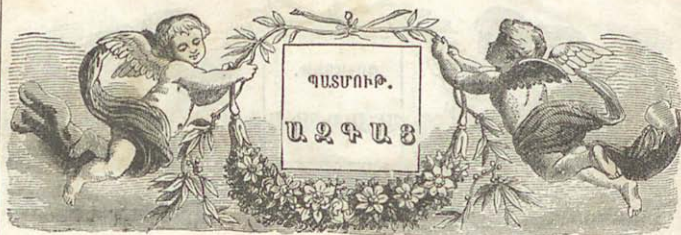

Կ Բ Օ Ն Բ

Յ Ո Ւ Ն Ա Գ Վ Ի Ա Ն

Ռ Ո Ւ Ս Ի Ա

Աշխարհիս ամենէն ընդարձակ Տերութիւնն է որ Ասիոյ, Եւրոպայի եւ Ամերիգայի մէջ մաս ունի: Ասիոյ կողմէն ունեցած սահմանն են՝ Տանկասան, Հայասան, Պարսկասան, Զինասան եւ մինչ ի նեղուցըն Պէրսիկայ, եւ անի սառուցեալն Ռվիխանոս. Եւրոպայի՝ կողմէն Շուէտ, Պարթիկ ծով, Բրուսիա, Աւստրիա ու Եւրոպային Տանկասան. եւ հիւսիսային Ամերիգայի մէջ՝ Նոր-Բրիտանիոյ սահմանէն մինչ ի նեղուցն Պէրսիկայ, ուր ասիական եւ ամերիգեան Ռուսիայր բաժանին: Երկիրն 8 մեծամեծ Կառավարութեան եւ 70 վարչութեան բաժանեալ է: Ռուսիայի մէջ կայ 71,000,000 բնակիչ. մայրաքաղաքն է Փէթերբուրկ, ուր եւ 500,000ի չափ բնակիչ կայ: Հայասանի Այրարատայ սահմանը 1828 էն ի վեր ռուսացանցաւ, եւ հիմա Ռուսիոյ Հայոց քիւն է 800,000: Հիւսիսային Սլաւն են առաջին բնակիչք Ռուսիոյ, որք 528 էն ի վեր Տերութիւն կազմած էին. իսկ 376 էն ի վեր տրեցին Հոնք եւ այլ: Մեծն Վլասիսիր 988 ին Բրիտանեայ եղաւ: Մեծն Պետրոս եւ Կատարինէ մեծացուցին Ռուսիան եւ հիմա հզօրաց կարգն է, եւ փոքր ինչ լուսաւորեալ:

ՉՈՒԿՅԵՆՉՈՆՉՈՆ

ՉՎԻՓԻՎՅԵՆ

ԿՐՕՆԲ

ԲՈՂՈՔԱԿԱՆ

ԲՐՈՒՍԻԱ

Ռուսաստանի արեւմտեան կողմը՝ Աւստրիոյ, Սաքսոնիոյ, Հանովրի եւ Պալրիկ ծովի մէջ տեղն է, որ 8 մեծամեծ գաւառի եւ 25 վարչութեան բաժանի, եւ ունի 13,000,000 բնակիչ. կլիման առաւել ցուրտ է քան բարեխառն. մայրաքաղաքն է Պետրից, ուր եւ կայ 336,000 բնակիչ: Բրուսիոյ Փօմերանիա ըսված մասին, որ Պալրիկ ծովին եզերաց վրան է, Հօհենցօլէռն դուրսը սիրած էր 1164 էն ի վեր. իսկ 1525 էն մինչ ի 1637, Բրուսիոյ դիստրիկտը 1, Ենաստանէն կախեալ էր: Մէծ իշխանն Ֆրէստրիկ Կիլլիօմ՝ ազատեց իր հայրենիքը, եւ անոր տղան Ֆրէստրիկ առաջինը՝ քաղաքը եղաւ Բրուսիոյ 1701 ին. սորա որդին զինուորական կրթութիւնը հաստատեց որ քիչ ասեմէ բոլոր Եւրոպիոյ ընդունելի եղաւ. իսկ բոլոր՝ մեծն Ֆրէստրիկ՝ Բրուսիան ընդարձակեց ու երեւելի եղաւ՝ մանաւանդ զիստրիկն ու արհեստները պատշապանելուն համար: Բրուսիա հզօր Տէրութեանց կարգն անցած է այժմ, եւ ունի 223,000 զօրք ի պատրաստի: Այս երկրի մէջ զիստրիկն, արհեստք, դաստիարակութիւնը մանաւանդ՝ խիստ ծաղկեալ են. վաճառականութիւնն ալ բաւականընդարձակած է:

ՆՈՆՈՒՆԻՆՈՆՆՈՆ

ՏԻՐՈՒԹԻՆ

ԿՐՈՆԻ

ՆՈՆՈՒՆԻՆՈՆՆՈՆ

Ա Ի Ս Տ Ր Ի Ա

Տանկասանի, Ռուսասանի, Բրուսիոյ, Սափսոնիայի, Պափերայի, Չուիցերի եւ Իսպիոյ մէջ տեղն է, որ ունի 52,000,000 բնակիչ եւ մայրաքաղաքն է Վիեննա ուր 500,000ի չափ բնակիչ կայ: Աւստրիոյ տէրութիւնը չորս մեծամեծ (Գերմանացի Հոնկարացի, Լեհացի եւ Իսպացի) ժողովուրդէ բաղկացեալ է. բուն աւստրիացի բնակիչք են 2,009,000 եւ այս մասը հիմնապէս զուտանէրէ մէկն էր որ Տիբերիոս կայսեր ասէն տիրէին (33 ին). իսկ նիւգերորդ դարէն մինչ ի մեծն Կարոլոս ոսնակոյն եղաւ այլեւայլ ազգաց: Կարոլոս տիրէր Գերմանիոյ 794 էն մինչ ի 928: Աւստրիա դիւրութիւն եղաւ 1136 ին եւ կայսրութիւն 1146 ին որ Հաւզպուրկի սերունդը զօրանալով բոլոր Գերմանիոյ տիրէր ու կայսրութիւն անուանեցաւ մինչ ի 1806, որ այն պատուանունը փոխաբերով միայն Աւստրիոյ կայսրութիւն կոչեցաւ, եւ վերջի տարիներս Լոմպարտիա ձեռնէն եղաւ: Աւստրիա հզօր տէրութեանց վարդն է եւ 600,000 զօր ունի. զիստրիանք եւ արհեստք մանաւանդ վաճառականութիւնը ծաղկած են այս երկրի մէջ, կլիման բարեխառն է եւ բնակիչքը հանդարտ ու ծանր բնութիւն ունին:

ՄԻԱՊԵՏԱԿԱՆ

ՏԵՐՈՒԹԻՆՆ

ԿԲՕՆՔ

ՄԱՀՄԷՏԱԿԱՆ

Տ Ա Ղ Կ Ա Ս Տ Ա Ն

Պարսկաստանի, Ափրիկէի, Յունաստանի, Ադրիական ծովին, Աւստրիոյ եւ Ռուսաստանի մէջ տեղն է. այսինքն, Ասիոյ, Ափրիկէի ու Եւրոպայի տիրած է մասամբ իւրիք, եւ ունի 22,000,000 բնակիչ, զանազան ազգերէ բաղկացեալ, որոց 9,500,000 միայն Տանիկ է: Այս երկրին հպասակ ազգաց մէջ երեւիք են Հայք, որոց թիւն է 3,550,000 էն աւելի որ եւ ամենէն այժխոյժ ու արամիս ժողովրդն համարւած են. Մայրաքաղաքն է Կոստանդնուպօլիս ուր կայ 4,000,000ի չափ բնակիչ: Այս ազգը բուն թիւրքիստանցի է, որ սասներոդ դարուն սկսաւ արշաւել Կասպիյ ծովուն արեւելեան կողմէն՝ դէպ ի Պարսկաստան եւ յետոյ փոքր Ասիա: Իրենց պէտն Յունաստան եղաւ ի Բարսանիսար. Սուլթան Օրհան բոլոր փոքր Ասիոյ տիրեց. եւ 1555ին Եւրոպա անցաւ. Մոհամմէտ Բ. առաւ Կոստանդնուպօլիսն յունացմէ 1455ին, ու մինչեւ Իսպիոյ սահմանաց մտնեցաւ. իսկ 1571էն (Կորնոթի պատերազմէն) ի վեր տէրութիւնն սկսաւ փոքրանալ: Այս ազգը զիստրեան, եւ արհեստի կողմանէ աղետալի վիճակի մէջ է. հիրառէր է եւ բարեսիրտ՝ բայց բնասմենայնի խաւարեալ:

ՂՈՒՊՅՆՂՈՆՈՆ

ՏԻՐՈՒԹԻՒՆ

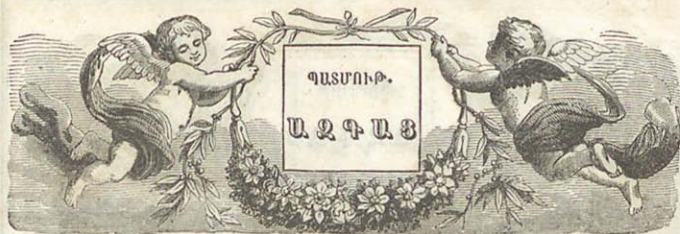
ԿՐՕՆԻ

ՀՈՍՄԻԱԿԱՆ

ՍԱՐՏԵՆԻԱ

Վէնէտիկի եւ Հռովմայի վիճակներուն, ձկնովայի ծոցին, Ֆռանսայի ու Չուիցերի մէջ է. Միջերկրական ծովոյն մէջ ալ Սարտենիա անուն մեծ կղզին ունի. բնակչաց թիւն է 8,500,000. մայրաքաղաքն է Թուրին ուր 200,000 բնակիչ կայ: Փիէմոնթի իշխանութիւնը (որ այս անուն էւս ունի) եւ Սալոյայ կոմսութիւնը 1416ին միացան. 1552էն մինչ ի 1559 Ֆռանսայի սերութեան սակ մնացին. 1720էն ի վեր դքսութիւնը թագաւորութեան փոխեցաւ ու մինչեւ ցայժմ ծաղկելով վերջերս ալ Լօմպարտիայի տիրեց: Իսպիոյ այս մասը թէ գիտութեամբ եւ թէ արհեստի միւս մասերէն շատ առաջ է. Տերութիւնն ունի 120,000 զօրք ի պատրաստի. համալսարանից եւ վարժարանից թիւը շատ է. ուստի եւ խիստ առաջ գացած ու հզօր տերութեանց կարգն անցած է այժմ: Գիտութիւնն ու արհեստը՝ մանաւանդ երկրագործութիւնը՝ առաւել է հոս, քան Իսպիոյ այլ մասերուն մէջ, վաճառականութեամբն ալ միւսներէ յետ չմնար՝ թէ ծովային եւ թէ ցամաքային հաղորդակցութեամբ. ելած մեծախնայ մեծապատուական է եւ ամէն տեսակ պտղեղենն առաս են այս երկրի մէջ:

ՉՈՒՆՆԱԿԱԿԱՆ

ՏԻՐՈՒԹԻՆ

ԿՐՕՆԻ

ՀՈՈՄԷԱԿԱՆ

ՍՊԱՆԻԱ

Արեւմտեան Եւրոպայի ծայրը՝ ձիաբարձայի, Ասթանեան ուկրաինոսի, Փորթուկալի եւ Ֆուանսայի մէջն է. իսկ Ամերիգայի մէջ ալ շատ տեղեր ունի. բուն Սպանիոյ մէջ 13,500,000 բնակիչ կայ եւ այլ գաղթականութեանց մէջ 3,700,000. որ ունի 48 գաւառ. մայրաքաղաքն է Մասրիս, ուր 200,000, բնակիչ կայ: Իսկզբանէ Փիւնիկեցիք սկսան բնակիլ այս երկրին մէջ, յետոյ Յոյնք եւ Կարթագինեցիք. իսկ 225, նախ քան զԲրիտանոս, Հռովմայեցիք տիրեցին մինչ ի 440, եւ յետոյ Գալլիացիք եւ այլք: Արապներն եկան 711ին եւ տիրեցին *Գալիֆա* անուամբ՝ մինչ ի 1031: Սպանիան Ամերիգայի մէջ ընդարձակ տեղեր ունէր, բայց 1817ին շատերը ձեռքէն կտան: Այս երկրին երկրագործական վիճակն աղետալի է, բայց ամէն բանի համար գրեթէ կայ՝ մանաւանդ սննդիկի եւ մարմարիօցի. հին աստեղ ոսկի եւ արծաթ ալ շատ կար, բայց այժմ սպառած են: Սպանիացիք Հնդկաստանի մէջ ալ տեղ ունին որ շատնոց ի վեր պահած են: Արիւստք եւ զիսոս քիւնք այնչափ առաջ գացած չեն, վաճառականութիւնն ալ խիստ շարժուն չէ, բնաւորութեամբ անոյց են եւ չափազանց կրօնասէր:

ՅՈՒԿՆԵՆՉՆՈՅՈՒՆ

ՏԵՐՈՒԹԻՆ

ԿՐՈՒԹ

ՀՌՈՄԷԱԿԱՆ

Փ Օ Ր Թ Ո Կ Ա Ն

Սպանիոյ արեւմտեան կողմը՝ Եւրոպայի ծայրն է, որոյ բոլոր եզերքն Ասլանսեան ովկիանոսին վրայ հայի . եւ ունի 3,500,000 բնակիչ . մայրաքաղաքն է Լիզպոն, ուր եւ 260,000 բնակիչ կայ . այս երկիրը երկրաւարձութեան ենթակայ է միտս . Լիզպոն քաղաքն երկրաւարձութեամբ աւերած է 1531ին, եւ բոլորովին կործանած 1755ին : Փորթուգալի 195ին, յառաջ քան զՔրիստոս, սկսան պատերազմիլ հռոմայեցոց դէմ եւ վերջապէս հպատակեցան 570 արւոյ չափ, եւ յետոյ Արապներուն՝ որ կեցան մինչ ի 1095 : Փորթուգալի զօրացան եւ առաջին եղան Հնդկաստանի նաւբաները բացօղ , ու 1498ին շատ տեղերու՝ եւ քանի մի արիւն յետոյ Ամերիկայի մէջ՝ բոլոր Պրեզիլիայի տրեցին . իսկ 1580էն մինչ ի 1640ին Սպանիոյ իսկ մնացին եւ այնուհետեւ անկախ : 1807ին քաղաւորը Պրեզիլիայ փախաւ, մեծն Նափօլէօնի արշաւանէն, եւ 1821ին դարձաւ . բայց իր զօրն Պրեզիլիայի կայսր անուանեցաւ 1822ին ու տեղաբնակներէն երկուրի բաժնեց . Փորթուգալի կրթեալ են՝ մանաւանդ ցարկութեան մէջ, բնաւորութիւնին անոյժ, վարուց մէջ ալ Հայոց յար եւ նման են :

ՊՈԿՈՂՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՏԻՎԻԹԻՆ

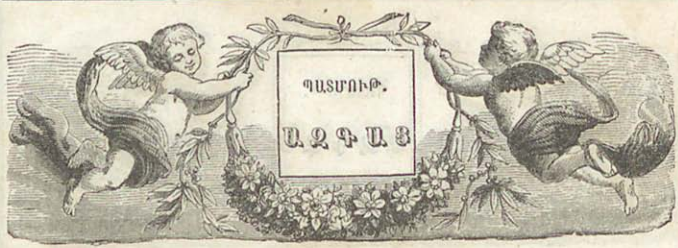

ԿՐՈՆԻ

ՀՈՍՏԻՆԱԿԱՆ

Պ Ե Լ Ճ Ի Ք Ա

Ֆրանսայի, Բրուսիոյ, Հօլանսայի մէջ՝ եւ Անկլիայն Եւրոպայէն զատօյնեղուցին եզերեն է՝ 9 գաւառի բնակչութիւնն եւ 4,250,000 բնակիչ ունի: Այս երկիրը սափակ է եւ խիստ բարեբեր. մայրաքաղաքն է Պարիսէլը որ ունի 100,000 բնակիչ: Եւրոպայի մէջ այս ժողովուրդը կայ միայն՝ որ Հռոմայի արեւմտեանը՝ մանաւանդ Կեսարի սարապիւլի գօրութեանը դէմ կեցած է երկայն ատեն եւ ամենայն սասկերտեամբ: Հին Պելիսիան որ Հօլանսայի հետ միացած ու ընդարձակ էր՝ երկայն ատեն՝ Սպանիոյ եւ Աւստրիոյ Տերութեանց՝ ու վերջապէս 1801 ին բոլորովին Ֆրանսայի սակ ընկաւ՝ մինչ ի 1814: Պելիսիացիք 1830 ին չարաչար զարնրվեցան Հօլանսացոց դէմ, ու 1831 ին Լէօփօլց (Սաֆա - Պուրկի իսլամը) բազաւոր կարգեցաւ իրենց, որ եւ կայ մինչեւ ցայժմ: Գիտութիւնք, արհեստք՝ մանաւանդ վաճառականութիւնը՝ այնչափ առաջ գացած են այս երկիրն մէջ որ Ֆրանսայիցն ու Անկլիայիցն ալ առաւել շարժուն կրնայ համարիլ: Անճամար հանք, եւ ամէն բանի մեծամեծ գործարանք ունի. ժողովուրդը շատ աշխատասէր է՝ կառավարութիւնն ալ խիստ ազատասէր:

ՉՈՒՆՆԱԿԱՆ

ՏԻՐՈՒԿ

ԿՐՕՆԻ

ԲՈՂՈՔԱԿԱՆ

ՍԱՔՍՕՆԻԱ

Աւստրիոյ, Պաւիերայի եւ Բեռլինոյ մէջ տեղն է, եւ ունի 5 գաւառ ու 1,700,000 բնակիչ. մայրաքաղաքն է Տրեսն, ուր 72,000 բնակիչ կայ: Այս ազգը որ երկայն ասէն կուսպաւս եւ անկիրք մնաց, Գ. դարուն ասեցնէր Պապիկ ծովին եզերացը մեծ մասին տրեց, եւ իր հէնուրեամբ՝ թէ Եւրոպայի հիւսիսային եզերաց եւ թէ Բրիտանիոյ կողմերուն՝ մեծամեծ վնաս տուաւ: Այս երկիրը 1422էն ի վեր դիտուիլն էր (որ այժմեայ քաղաւորութեան հիմն է), յորմէ ասեցով 4 իշխան եղան Բրիտանիոյ վրայ արշաւեցին ու բնակչաց հետ 449ին միանալով՝ 4 իշխանութիւն կազմեցին: Երբոր մեծն Կարոլոս բոլոր Գերմանիոյ տրեց, բնակիչք երկրիս ստիպեցան ու 783ին Բրիտանեութիւնն ընդունեցին: Մեծն Նափոլէօն 1806ին դիտութիւնը քաղաւորութեան փոխեց, որ այժմ 15,000 զօրք ունի: Այս երկրին հանր խիստ շատ է եւ ժողովուրդն արհեստներու մէջ յաջող՝ վաճառականութեամբ ալ հաւասար է իրեն դրացի ժողովրդոց: Սափաօնիայի մէջ է այն Լէյսլիկ քաղաքն որ 53,000 բնակիչ ունի եւ համաբաւար է իւր մեծ տնտեսականութեան որ տարին երեք անգամ լինին:

ՆՈԿՈՒՆԳՈՂՈՇՈՈ

ՏԵՐՈՒԹԻՆ

ԿԳՈՒԲ

ԲՈՂՈՔԱԿԱՆ

ՀՕԼԱՆՏԱ

Հիստորիան ծովի եզերին ու Պելնիխայի եւ Հանովրի մէջ տեղն է, որ ունի 11 գաւառ եւ 2,604,000 բնակիչ. մայրաքաղաքն է Ամստերսամ, ուր 20,000 բնակիչ կայ, քաղաւորն ի Հայիա բնակի որ 53,000 բնակիչով փոքր քաղաք մի է : Հօլանտայի Տերութիւնը Ափրիկէի ծովեզերաց վրայ երկիրներ ու Ամերիգայի մէջ ալ կողմերն ունի. նոյնպէս եւ Հնդկաց ծովէն անդին Սումատրա եւ շաւա կողմերն, եւ ասոնց ամենուն մէջ 9,300,000 բնակիչ կայ : Այս երկիրը ծովէն ցած է եւ իր սեռնաշէն պատերովը միայն ազատ է Ովկիանու ջրոց ընթացէն : Հօլանտա երկայն ասէն անբնակ էր : Բնակութենէ վերջը Կեսարի դէմ խստութեամբ պատերազմեցան . մեծն Կարոլոս տիրեց ուր քրիստոնէութիւնը մտցուց 756ին : Վերջապէս 1477ին, Սպանիացոց սակր ծաղկեցաւ ու Հնդկաստանի նամբան բացաւ . 1579ին ինքնիշխան մնաց մինչ ի 1806, ուր Նապոլէոնի եղբայրը քաղաւորեց, ու 1814ին Պելնիխայի հետ միացաւ, բայց 1831ին առանձնացաւ . Հօլանտացիք բամբասոված են իբրեւ վերամիտ բայց քէ արհեստի եւ քէ վաճառականութեամբ շնտ ազգերէ իրօք չեն տարբերի :

ՅՈՒՆՅԱՆՆՈՂՈՇՈՂ

ՉՎԻՓՎՍԿԻՏ

ԿՐՕՆԲ

ԲՈՂՈՔԱԿԱՆ

Տ Ա Ն Ը Մ Ա Ր Ք

Միայն Հանովրի կողմանէ ցամաքի կպած ու մնորցորդը թեակզզոյ նման ծովապատ երկիր մի է, եւ ունի արեւմտեան կողմէն՝ հիւսիսային ծովն, ու հիւսիսէն՝ Սֆանհէր-Պաքի նեղուցն. իսկ արեւելէն Քաթէկաքի նեղուցն ու Պաքիի ծովն, ուր որ Ջէլանս կղզոյն հետ շատ ալ մանր կղզիք ունի: Այս երկիրն որ 2,000,000 բնակիչ ունի, խիստ սափակ ու խոնաւ է, եւ լներով լի. մայրաքաղաքն է Քօփէնակ, որ եւ ունի 125,000 բնակիչ: Տանըմարաքիք (Ջէլանսի մէջ) հնուց ի վեր ծովոյ հէն էին եւ իրենց մօտ երկիրները՝ մանաւանդ Անկլիան իրենցմէ նեղութիւն կրեցին: Քրիստոնէութիւնը 826ին այս երկրի մէջ մտնելէն յետոյ՝ կառավարութիւնը այնչափ զօրացաւ որ երկու անգամ արեւաեցին Անկլիայի վրայ. նախ 878ին երկրորդ 1016. ու մինչեւ 1047ին տիրեցին. իսկ յետոյ այլեւայլ կառավարութեանց հպատակելէն յետոյ 1448ին՝ Քրիստիան առաջինը թագաւոր եղաւ: Տանըմարաքի մէջ արհեստն ու վաճառականութիւնը բաւական առաջ գացած է, կրթութիւնը մանաւանդ այն աստիճանի հասած է որ մտքը չկայ գրել եւ կարդալ չգիտցող: Այս ազգը ծովի վրայ ալ յաջողակ է:

Չ Ո Կ Ո Տ Գ Ե Ն Վ Ա

Տ Ե Ր Ո Ւ Փ Ի Կ

Կ Ր Օ Յ Բ

Բ Ո Ղ Ո Ւ Ք Ա Կ Ա Ն

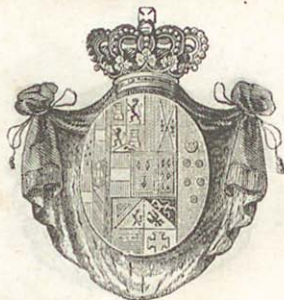
Շ Ո Ւ Է Տ

Հիւսիսային Ռուսիոյ՝ Լաիօնիա նահանգին ու Ֆիլանսիայի արեւմտեան կողմի՝ Պօքնի ծոցին, Պալիկ ծովուն եւ Նորվեհիայի մէջ տեղն է. որ ունի 24 գաւառ եւ 2,825,000 բնակիչ. Մայրաքաղաքն է Սթոկհոլմ, ուր 90,000 բնակիչ կայ: Այս երկրի կառաւարութիւնն ի սկզբանէ անհաստատ վիճակի մէջ էր. Թ. դարուն երբ որ քրիստոնէութիւնը ժողովուրդը ու անկլիսացոց միջնորդութեամբն այս երկիրը մտաւ՝ անձանօք տեղերէ Բանի մի անձինք սկսան քաղաւորել մինչ ի 1589. յետոյ Տանրմարիայի հետ միանալով՝ ուղակի նոյն տէրութեան տակն անցաւ. իսկ 1523 ին ապստամբեցան բնակիչք եւ հալածելով զՏանրմարիայիս՝ անկախ եղան ու զօրացեալ մնացին մինչ ի 1720. Եւ անս այս միջոցին էր որ Շուէտացիք համբառ առին Եւրոպայի մէջ, իսկ 1721 ին Ռուսերէն յաղթրվելով շատ տեղեր կորուսին: Այժմ 53,000 զօր ունի եւ բնակիչք չորս կարգի բաժանին, ազնիւ, հոգեւոր, քաղաքացի եւ գեղացի. կլիման ցուրտ եւ անբերրի է. կապարի, պղնձի հանք շատ ունի ու երկաթը ստեղծելու բնիւն է: Այս երկրին մէջ արհեստն ու վաճառականութիւնը բաւական ծաղկած է:

ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՏԵՐՈՒԹԻՒՆ

ԿՐԾԻՖ

ՀՈՍՏԻԱԿԱՆ

Ն Ա Փ Ո Ւ Ի

Արեւելեան կողմէն Ադրիական ծովին, հարաւէն ու արեւմուտէն Միջերկրականին ու հիւսիսէն Հռոմայի սահմանաց մէջ տեղն է, իբրէ քերակողի դէպ ի Միջերկրական երկնցած՝ որ իր արեւմտեան կողմը *phiuro* ըսված նեղուցէն անդին Սիչիլիա անուն կղզին ալ ունի, որ Միջերկրականին ամենամեծ կղզիներէ մինն է, եւ այս երկու մասը միասեղ՝ *սագաւորութիւն երկու Սիչիլիոյ* կոչի: Նափօլի տերութիւնը 22 գաւառի բաժանի, եւ ունի 8,000,000 բնակիչ: Օղը լաւ է, բայց խիստ սաք եւ երկրաւարժութեան ենթակայ. մայրաքաղաքն է Նափօլի, ուր եւ 380,000 բնակիչ կայ: Հռչակաւոր Վեառով անուն հրաբուխը Նափօլի քաղաքին դիմացն է, որ երբեմն զարնուելի տեսանի ծծմբախառն բոցով: Այս երկին ու Սիչիլիայի պատմական վիճակը յար եւ նման են. որ երբեմն յունաց, Հռոմայի, յետոյ Գերմանիայի, Լոմպարժոյ, եւ վերջապէս Յռանսայի տակ ինկաւ. 1812ին Յերսիանոս Գ. տիրեց երկու մասին որ մինչեւ զայժմ միացեալ կան: Երկիրը բարեբեր է, բայց բնակիչքը բանդաղ. գիտութեամբ ծոյլ են, իսկ վաճառքով ու արհեստի փոքր ինչ տարծուն:

ՉՈՒՆՏԳՆՈՂՆՈՂ

ՉՎԻՓԻՓԻՑ

ԿՐՈՅՔ

ԲՈՂՈՔԱԿԱՆ

ԶՈՒՅԵՐ

Սարսենիոյ, Ֆրանսայի, Պատենի եւ Պառիերայի մէջ տեղն է՝ 22 վի-
նակի բաժանեալ, եւ ունի 2,200,000 բնակիչ. մայրաքաղաքն է Պէռն
ուր եւ 20,500 բնակիչ կայ. Զիւրիխ եւ Լիւսէռն ալ մայրաքաղաք հա-
մարված են, որ առաջինը 44000 երկրորդն ալ 7000 բնակիչ ունին: Եւ-
րոպայի մէջ այս երկրի նմանը չկայ, որ ահագին եւ անառիկ լեռներովն
ու զմայլելի տեսարաններովն զքօսանաց տեղիք համարված է ազնուակա-
նաց եւ հարուստ նանապարհորդաց: Այս երկիրը Հռոմայեցոց աստեղին
Գալլիական գաւառաց մէկ մասն էր, իսկ Կեսարի արշաւանէն ի վեր
Հռոմայեցոց անցաւ, ու Ե. դարէն մինչ ի 1307 Չանազան կառավարու-
թեանց Տալը մնաց. սոյն աստեղին էր որ Կիլլիս-Թէլի ձեռով սպանըվեցաւ
Զուիցերի Կէպլը անուն բռնակալ իշխանը, ու երկիրն ազատութեան ձե-
մի առաւ: Նափօլէօսին օգնականութեամբ կառավարութիւնը հանրապե-
տական անունն առաւ 1798ին, որ Միացեալ-Նահանգաց փոքր ինչ նմա-
նութիւն ունի: Բնակիչք աշխատեալք, հարստիկ ու հաւատարիմ՝ արհես-
տից եւ վաճառականութեան մէջ ալ Գերմանացոցմէ դեռ եւս առաջ են:

ՉՆԵՐՄԱՆ ԳՆԱԿ

ՊԵՐՏՆԱԿ

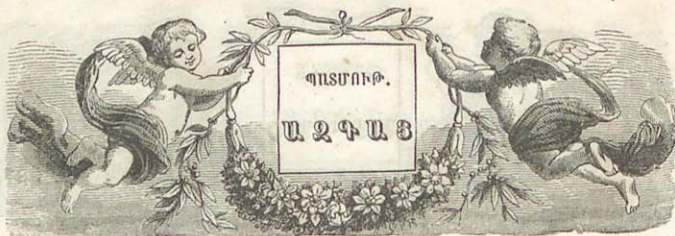

ԿՐԾՆԲ

ԲՈՂՈՒԹԱԿԱՆ

ՄԻԱՑԵԱԼ—ՆԱՀԱՆԳ

Հի սխալին Ամերիգան, այսինքն, Ասլանեան ուկիանոսի, Գուպայի Մէքսիկայի եւ անոր ծոցին ու նոր Բրիտանիոյ մէջ տեղն է, որ 55 վիճակ ունի, եւ 55,500,000 բնակիչ. մայրաքաղաքն է Ուոշինգթոնը, ուր 528,000 բնակիչ կայ: Այս երկրին վիճակաց ամենն ալ առանձին կառավարութիւն ու սահմանադրութիւն ունին, եւ ամենն ի միասին *Ընդհանուր սահմանադրութեան* հպատակ են: Բրիտանո՞ւ Գոլմոյ 1492 ին զսաւ Լիզայեան կղզիներն, իսկ Վէնէտիցիի (ձօանի եւ Սեպասթիանի) այս երկիրները հետզհետէ զսան 1497 ին. յետոյ Անկլիացիի եւ Հօլանտացիի սկսան գաղթել եւ տիրել. երկրացիի 1773 ին ապստամբեցան ու Ուոշինգթոնին առաջնորդութեամբ սկսան պատերազմիլ Անկլիացոց դէմ եւ 1781 ին *Հանրապետութիւնը* հաստատեցին: Միացեալ-Նահանգաց (ինչպէս եւ Ամերիգայի այլ երկիրներուն) մէջ արհեստն ու գիտութիւնը շատ առաջ գացած է, երկրագործութիւնն ալ խիստ ծաղկած: Գաստիարակութիւնը քեպէտ փողոցացած է երկրացոց բնաւորութիւնը, բայց վայրենի անգործեան արմատը դեռ չէ կրցած բոլորովին խլել:

ՊՈԼՈՎՆԱԿԱՆ

ՏԵՐՈՒԹԻՆ

ԿՐՈՆԲ

ԲՈՂՈՒԿԱՆ

Պ Ա Ի Ի Ե Ր Ա

Աւստրիոյ, Իսպիոյ, Ֆրանսայի եւ Սափսօսիայի մէջ տեղն է, եւ ունի 8 գաւառ ու 4,500,000 բնակիչ. մայրաքաղաքն է Միւնիխ ուր 152,650 բնակիչ կայ. այս գեղեցկաճէն քաղաքին մօտ է Պաւառիա անուն պղրն ձաձոյլ արձանը 20 մեթր բարձրութեամբ, որ մէջէն 124ոսփ սանդուխ ունի եւ յօնփ ներհակողմն ուք՝ բայց բոլոր գլխուն մէջ 30 մարդ նսելու տեղ կայ : Երկրին կլիման բարեխառն է եւ մեծաղի հանրով լեցուն : Օգոստոս կայսեր աստեղն ի վեր Հռոմայեցոց գաւառներէ մին էր Պաւիերա, իսկ Ե. դարուն՝ Պոնտիփացիքի Եկան տիրեցին, յետոյ Ֆրանկներն ու մեծն Կարոլոս. եւ երբեմն դիսուրիւն՝ երբեմն ալ իբրեւ քաղաւորութիւն մինչ ի 1312 տեւեց ու 1313ին կայսերութիւն եղաւ մինչ ի 1599 : Պաւիերա յուզման մէջ մնաց մինչ ի 1799. ու 1806ին քաղաւորութիւն եղաւ մեծին Նափօլէօնի ձեռնով : Տերութիւնն այժմ 50,000 զօր ունի. բնակիչք խիստ առաջ են գիտութեանց եւ արհեստից՝ դաստիարակութեան մէջ մանաւանդ՝ որով վերջի տարիներս գերազանցեցան բոլոր Գերմանիոյ վրայ : Այս երկրի մէջ կարդալ սովորելը պարտ է, չգիտցողն ալ դասապարտութեան ենթակայ :

ՊՆԿՈՂԵՂՈՂՈՂՈՂՈՂ

ՉԻՎՓԻՎԱԿՅ

ԿԲՕՆՔ

ՅՈՒՆԱԳԱԽԱՆ

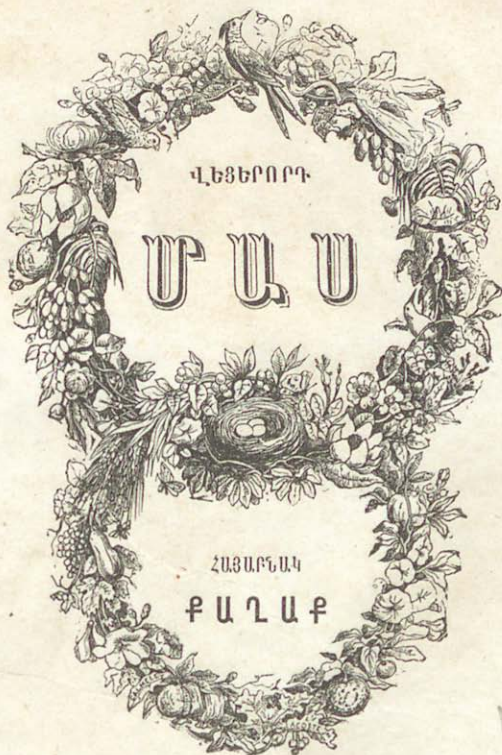
ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ

Արեւելեան, Միջերկրական ծովին, Յունական կղզիներուն ու Ալպանիայի եւ Մակեդոնիայի մէջ տեղն է. որ ունի 24 մասն գաւառ եւ հազիւ 850,000 բնակիչ. մայրաքաղաքն է Աթէնք, ուր եւ կայ 19,000 բնակիչ: Յունաստանի հին պատմութեանը մէջ առանշեղիք պակաս չեն, սակայն արտաքին կարգի սուրբիւններն ալ այնչափ շատ են որ ծաղրելի կերպ մի առած է, եւ երբէք չէ գիտցրիլամ քէ տարածութիւնն ալ որչափ էր. Հաստատեալ քէ՝ եգիպտացիք (1643 տարի Քրիստոսէն առաջ) եկած ու Աթենքը շինած են, որ մեծնալով մինչեւ 80,000 բնակիչ ունեցած է, բայց աւերակացը նայելով չկարծրվիր քէ 60,000 ունեցած լինի: Քրիստոսէ 146 տարի առաջ Յունաստանը Հռոմայեցոց անցաւ, յետոյ Վենետիկցոց եւ 1456 ին Տանկաց. 1766էն մինչ ի 1804 Յունաստանի մէջ ապստամբութիւնը պակաս չէր, իսկ 1821 ին ոսք ելան ու մինչ ի 1830 պատերազմելով ամենափոքր տեւութիւն մի կանգնեցին: Այս ազգը քէպէս պարտենկոս, հպարտ, գիտութեան եւ արհեստից գուրկ՝ բայց յանդուգն է մանաւանդ վաճառականութեան մէջ, որով զինքը Հայոցմէ շատ վեր պէտք է սեպել:

ԾԵՐԱԿՈՅՑ — ԺՈՂՈՎ

Հռոմայեցիք 750 արի նախ քան զՔրիստոս, *Սենարուս* անուամբ ժողով մի հաստատեցին, ուր 100 ձեր հաւերվելով հայրենեաց պիտոյն օրինադրէին: Սոցա թիւը մինչեւ 500 ի հասաւ. Քրիստոսն 600 արի առաջ Աթենք ալ ձերակոյտ ունեցաւ, 400 հոգիէ բաղկացեալ որ յետոյ 500 ի էլաւ. իսկ Սպարսացոցը միայն 28 հոգի էին: Երուպայի մէջ ալ ժողովները հետզհետէ շատանալու սկսեցան ու հնետուն պէս օրինաց եւ քաղաքական խնդրոց վրայ սկան պարապիլ, որոց մէջ Փարիզիներ հոջակաւոր լինելուն պատկերըն ալ դրինք: Ժողովին անդամները պէտք է ժողովրդեան քուէարկութեամբն ընտրուին: Անոնցմէ պահանջըրվածն են՝ հայրենասիրութիւն, եւ արդարութիւն: Ժողովը նախագահ մի ունի, որ առանց անոր հրամանին պէտք չէ խօսիլ. մէկ (կամ առ երկ) գրագիր եւս ունի ամէն բան արձանագրելոյ համար: Երբ որ անդամներէն մէկը խօսել սկսի պէտք չէ պատասխան տալ անոր՝ առանց հրաման առնելոյ նախագահէն, բայց եւ այնպէս սպասելու է որ խօսին աւարտէ, երբ որ ժողովն ինչ եւ իցէ խնդրոյ վերայ վիճէ ու դէռ անհամաձայն մնայ, նախագահին պարտքն է քուէարկութեամբ որոշել. կամ ձեռք վերցնել խօսիլ՝ կամ թողիկներու վրայ այն կամ ո՛չ գրել խօսիլ՝ այս չափը չպիտոյն ազգը՝ վայրենի կարծրված է միտք, եւ է:

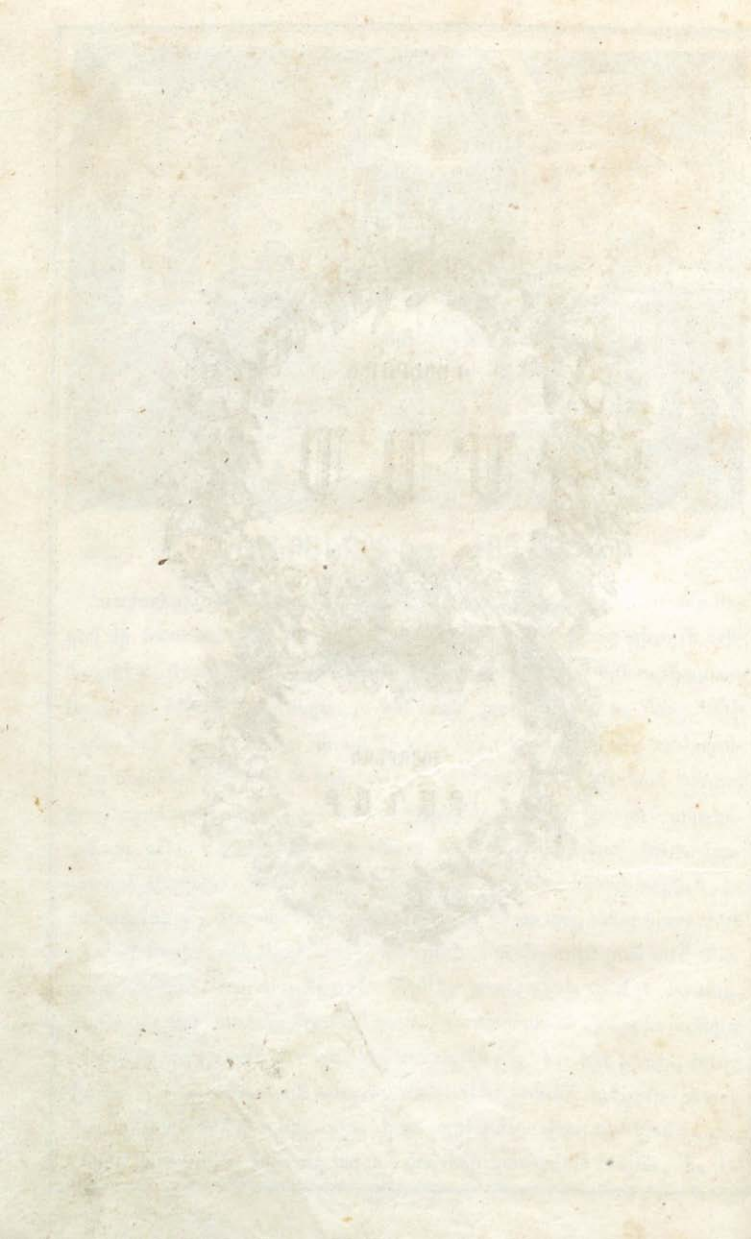

ՎԵՑԵՐՈՐԳ

Մ Ա Ս

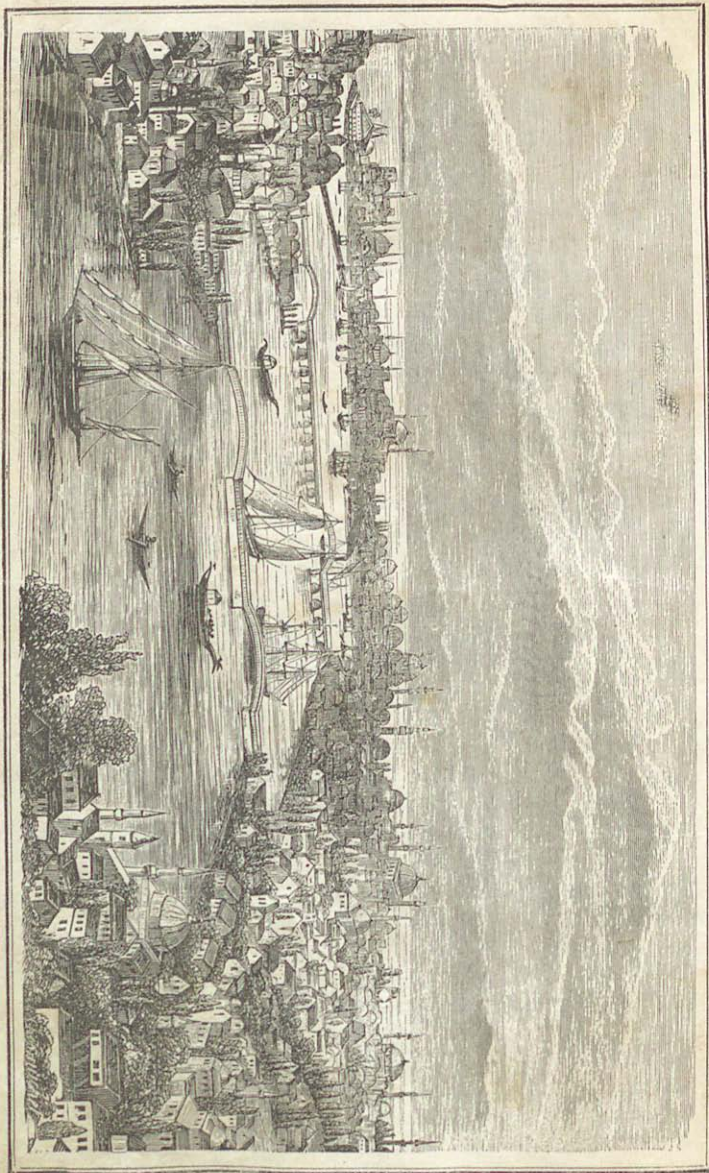
ՀԱՅԱՐԵՍԿ

Ք Ա Ղ Ա Ք

5

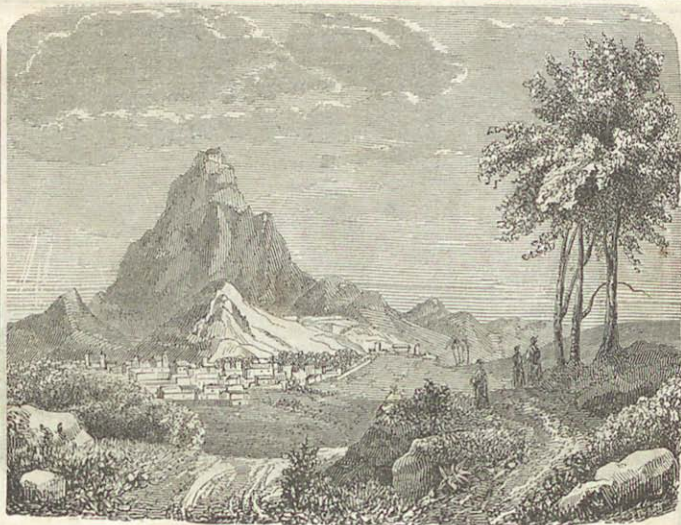
ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

Եւրոպան Ասիայէն զատող Պօսփօր անուն Նեղուցին մօտ, իր դիւար աշխարհիս ամենէն զեղեցիկ քաղաքաց մէկն է. որ հնուց Քիւզանդիս անուն ունէր, եւ յետոյ Կոստանդիանոս Կայսեր անունն առաւ, ու Հռոմի կայսերութեան բաժնրվելէն (395) ի վեր Կայսերանիս լինելով հոյակապ շինարարք մեծացաւ: Նոյն ասեմէն ի վեր՝ Կայսերութեան բնակիչները, իրենց վրայ սիրող ցեղին անուամբ սկսան ինքրզինքնին *roikou* կոչել. սիրող ցեղն ալ երկրին լեզուն ընդունելով՝ խառն ազգութիւն մի ձեւացուց. բուն *կոկի*՝ ազգն ալ (որ բիւրախառն ցեղերէ բաղկացեալ՝ արդէն խորացեր էր) նոցա յարելով ամէնք միասեղ եղան ազգ մի *Ռօւսկօն* անուն, որոց սեռը ազնուացնելն անելի դժուար է քան Բօւայիցն, որ *Սիւնկացի գաղթական եմի*՝ ըսելով՝ կարող են գննէ ծագումնին հաստատել: Կ. Պօլսոյ մէջ (Արեւալուսի-Արժուսի) Հայազինք ալ Կայսր եղան: Օսմանցիք 1357 էն սկսեալ ասեն ասեն արձակեցան այս յիմար եւ հպարտ Տերութեան վրայ. իսկ Մահամէտ Բ 1453 ին տիրեց Կ. Պօլսոյ եւ անունը դրաւ *Խսթալ-Պօլ*: Այս քաղաքին դրսի երեւոյթը նրչալի որ սմանչէլի է նոյնչալի ալ ներսի կողմը զազիր է: Փողոցներ՝ մանաւանդ հնուց շինված տները խիստ անկարգ եւ անկանոն են. սակայն հոյակապ մզկիթներն ու անհամար շէնքերն այնպիսի զեղեցկութիւն տուած են այս քաղքին, որ *Թագուհի Արեւելեան* կրնայ կոչվիլ: Բնակչաց թիւը միլիօնի չափ է, զրեթէ կէսը Տանիկ ու կէսն ալ Հայ, Յոյն, Հրէա եւայլն. որոց ամենէն բազմաթիւը Հայք են: Յունաց Կաթողիկոսական եւ Հայոց Պատրիարխական (երկրորդ) Աթոռներն այս տեղ են: Հայոց *Բարձրագոյն Ժողովրդայն* Տանկասանի Հայոց *ազգային գործերուն* վարչութեան պալատն ունի, եւ հսկող ու կարգադրող է ամէն բան՝ ընդ Նախագահութեամբ Պատրիարխին: Բաղաճիս Հայ բնակչաց քրտնօրէիւնն ու հեռատես գործունէութիւնը՝ երբէք ուրիշ տեղերու Հայոց հետ չհամեմատիր: Եւ յիշալի, Հայոց ազգայնութեան բոյնը համարված է այս երեւելի քաղաքը, զոս խնդիրներու մէջ: Հայոց տգէտ մասը սովորութիւն ունի Տանկերէն խօսելոյ իսկ լուսաւորեալը՝ մանաւանդ կանայք միշտ Հայերէն, որ զոս քաղքը եւ հոսակ է: Կանայք ընդհանրապէս բարեկիրք են, որոց դաստիարակութեան մեծ հոգ տարին Հայք վերջերս, որով Հայունեաց զիրքը եւ սրամտութիւնը երեւան էլնելով՝ սկսաւ Հայոց հոչակը Եւրոպոյ մէջ տարածիլ:

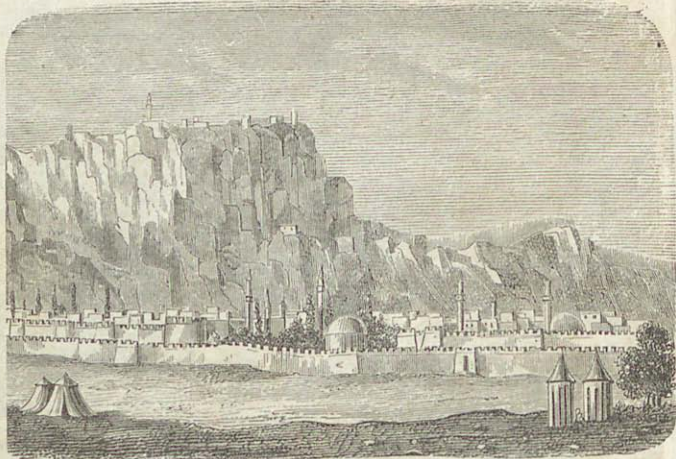
ԷԶՍԻԱԾԻՆ Ի ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ

Մասեաց հիւսիսային կողմը, Վաղարշապատ քաղաքին գրեթէ կից, Հայոց առաջին և Կաթողիկէ եկեղեցին և Արեւիկունեաց աւետեան ի վեր ամենէն սրբազան ու պատուաւոր Արտուն է Քահանայապետաց ամենայն Հայոց, որոյ ձեռք Քրիստոս ինքն զժամ ու սրբոյ Հորն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչեայ՝ տեսիլով յայտնած է. որ և ևա Տրդատ արքային աւետեան 354 ին այս սրբազան տաճարը շինեց ու *Էջ միածինն* անուանեց, և հոն հաստաց Արեւելեան ընդհանուր և գերագոյն Քահանայապետական սրբազանագոյն Գահը, ուր մինչև ցարդ 143 Կաթողիկոսունք բազմեցան, և Այծմեանն է Կոստանդնուպօլսեցի, Տէր Մասթէա Ա. Վեհափառ Սրբազան Կաթողիկոսն, որ է Լուսաւորչածառանց Իսխան հոգեւոր, Ռուսիոյ, Տանկասանի, Պարսկասանի և ընդհանուր Հայոց: Էջմիածնայ հոյակապ վանքին մէջ է Սուրբ Սիւնդոսն որ 1837 ին Ռուսաց կայսրը հաստաց Հայոց հոգեւոր վարչութեան համար. որոյ Անդամն են Եպիսկոպոսունք և ձեռագոյն Վարդապետք ընդ հովանեաւ Սրբազան Կաթողիկոսին: Վաղարշապատ, որ այժմ աւան մի է, մեծն երուանդ շինեց 2310 տարի առաջ. և յետոյ Վաղարշ արքայն Հայոց՝ վերանորոգելով իր անուամբը *Վաղարշապատ* կոչեց զայն, ուր հնուքիւնք հազիւ հազ տասնիւն այժմ:

ԵՐԵՒԱՆ

Մասեաց հիւսիսային՝ ու Էջմիածնայ արեւելեան կողմն է, *Ձիկկի* գետին վրայ շինեալ, որ հիները *Հրազդան* անուանէին, Սյս քաղաքը հիւնուց աւան էր եւ քաղաքացեաց ասեմէն ի վեր՝ Պարսից եւ Տանկաց ձեռք մնաց, որք *Փաշա* կամ *Սեքսար* անուն կուսակալներով կառավարէին զայն : Ռուս 1827 ին տրեցին, եւ քաղաքից զօրապէսն (որ այս քաղաքը պատերազմաւ առաւ) *Իշխան Երեւանայ* կոչեցաւ : Ռուս Երեւանայ բերդն ու կամուրջը վերանորոգեցին ու 1841 ին *Մայրաքաղաք* անուանեցին Ռուսեան—Հայասանի բոլոր Նահանգին : Երեւանայ մէջ 20,000 բնակիչ կայ այժմ, վեց քաղ եւ այնչափ եկեղեցի : Պատմութեան մէջ արիւնհեղութեան կողմանէ երեւելի է այս քաղաքին բերդը, ուր անհամար Հայեր՝ մանաւանդ Հայուհիներ երեւակայութենէ դուրս արհամարհանք կրած, չարչարված եւ արիւն քափած են բարբարոս Պարսից եւ անգութ Թրքաց ձեռքէն : Քաղաքիս հիւսիսային կողմը ժամ մի հեռաւորութեամբ *Քակաֆեռ* անուն հին գիւղ մի կայ, որոյ համար կարծրվի թէ Քամ նահապետն ու նորա բերդ շինած են : Հերակլ Հայկազուն իբխանը (որ Վրաց վերջի արքային ու Հայկազն քազու հոյն որդին է, եւ որոյ քաղցր տեսութիւնը վայելեցինք ի Փարիզ), այս քաղաքին մէջ ձմած է :

ՎԱՆԱՅ ԾՈՎ ԵՒ ՎԱՆ

Մեծին Հայասանի մէջ տեղն է այս մեծ եւ գեղադիր լինն, որ 60 մղոն երկայնութիւն եւ 50 լայնութիւն ունի, ուր բազմաթուաց մեծերն են՝ *Աղբաւար, Առսկր, Կտուց* եւ *Լխոլ* կղզիները՝ վաներով եւ բնակութեամբ զարդարեալ: Այս ծովուն շրջապատի դիմեմ ու գեղեցկութիւնը, օդին անարասութիւնն ու երկիրներուն պողաբերութիւնը՝ զմայլեցուցած է՝ ոչ միայն արդի համբողջներն այլ եւ Շամիրամ քաղաքին, որ Քրիստոսէն 1742 տարի առաջ եկաւ ու Ծովայն արեւելեան եզերքի բարձրադիր եւ սխանջագեղ ժայռերուն վրան ամառանոց շենեց *Շամիրամսկիւրս* անուն. յորմէ 1592 տարի յետոյ, Վան Հայկազուն քաղաւորը զայն նորոգելով իւր անուամբը *Վան* կոչեց: Իսկ Վաղարշակ արեւոյն Հայոց՝ առաւել զարդարեց բերդերով եւ հոյակապ շինութիւններով: Բնական դիրքով եւ բերդերով այնչափ ամրացած էր Վան քաղաքը, որ Լէւկոսթիմուր անգամ անհամար զօրովը՝ չկրցաւ (1592 ին) դիւրութեամբ տիրել եւ ստիպեցաւ պատերազմիլ 42 օր: Այս Հայաստանի քաղաքին մէջ հազիւ 40,000 բնակիչ կայ (այլակրօնաց թիւը չենք զատեր, զի նոքա Հայաստան էն), իսկ այլեր եւ սեպածեւ արձանագրութիւնք բազմաթիւ են: Բոլոր զաւտըր պտուղներ է՝ մանաւանդ մեխակ, գինին, պտուղն ու մեղրը ամենապատուական:

Պ Ա Յ Է Չ Ի Տ

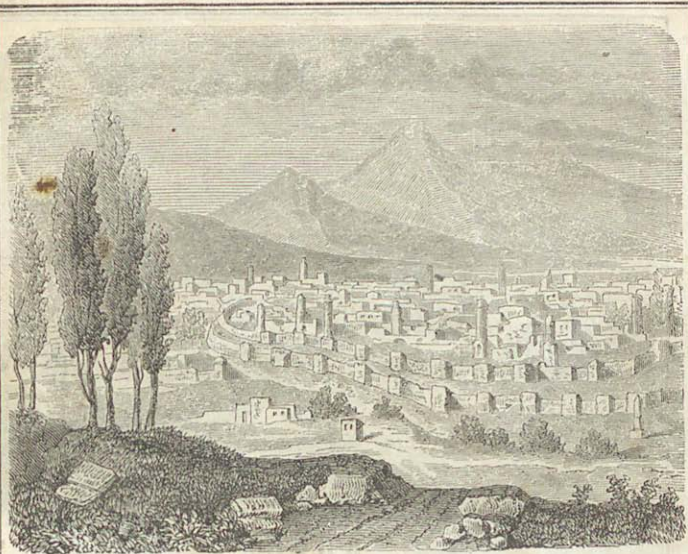
Մասեաց հարաւային կողմը՝ *Կոզուլիս* գաւառին մէջ՝ բուն Հայաւելն փոքր քաղաք է. որ պատմութեան մէջ անդապար պատերազմերու դիմադրելով՝ իր հին շէնդուքիւնը կորուսած է. այժմ աւան դարձած է: Երեւի քէ Հայոց կուսապետութեան ասեմը մեծ ուխտատեղի էր այս քաղաքը. վասնզի հին կուսան մէկ մասը մինչեւ հիմա մնացեր է, խորվիրայի ձեւով. ուր Հայաքաղցն ամբողջ արձանը է. անոր քովի Հայ *քրտապետիկը*, (պատշաճութեամբ էւ զոհագործութիւն կատարելու ձեւով) դեռ կեցած են: Ռուս 1828ին տիրեցին այս քաղցին, նոյնպէս էւ 1854ին, էւ դարձեալ ձգեցին Տանկաց: Առաջին անգամ բազմաթիւ Հայ գացին Ռուսաց հետ, 100 սրբուորի չափ ալ Կարբի գիւղը գաղթեցին ու 1800 ճեղն հազար 300ը մնաց: Այժմ հազար 12,000 բնակիչ ունի, Հայ էւ այլազգ, էւ հին եկեղեցիներուն աւերակներէն ու միջնաբերդէն ուրիշ բան չեւիր. իսկ վանառակաւորքիւնը բաւական շարժման մէջ է՝ մանաւանդ Վրաստանի էւ Պարսկաստանի հետ: Պայէզլիսի մօտ է հռչակաւոր Արժափ-Քերդն, ուր 3,000 այլազգի (644 ին) մտեր ու բնակիչները սանելու վրայ էին, երբ Թեոդորոս Ռոստոմի քաջ նախարարը կայծակի նման հասաւ էւ 600 զինուորով այլազգեաց մինչ ի վերջի թիւը ջարդեց էւ Հայաստանն ու գերիին ազատեց:

Թ Ի Յ Լ Է Զ

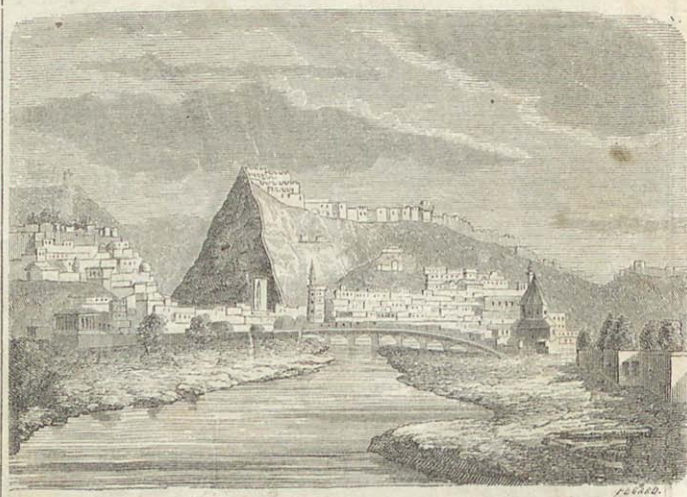
Էջմիածնայ հիւսիսային կողմը (43 միջնաւ հեռի) Վրաստանի մէջ *Կուր* գետին վրայ շինված՝ հին ասերը արքայանիստ եւ այժմ վանառաւան ու գեղեցկադիր քաղաք մի է, Կոստանդնուպօլիսէն 500 եւ Փէթերգպուրկէն 587 միջն հեռաւորութեամբ, որոյ համար ասեն թէ Վաղարանկ քաղաւորը շինած է 469 ին: Ճինկիզ-Խան (1210 ին), նոյնպէս եւ Մուսամա-Փաւա (1576 ին), քանդեցին այս քաղաքը. իսկ Մօհամմէս-Խանն Պարսից՝ հիմնադրեց ըրաւ 1796 ին: Վերջապէս 1801 ին Ռուսաց անցնելով սկսաւ ծաղկիլ իսկ 1850 ին Հնասխար (*Քօրէնա*) 33,000 բնակչաց կէտը կոտորեց: Այս Հայքեանկ քաղաքը, որ այժմ 60,000 բնակիչ ունի, Կովկասու եւ Պարսկաստանի վանառասունն է: Թիբլիզի Վրացիք սնոսի սովորութիւններով՝ փնածաց, անպիսան եւ փսած մարմին դարձած են: Հայոց սրամտութիւնն ու վանառականութեան մէջ ունեցած ժուրիւնը զարմանալի է՝ եւ անոր նամար է որ օտարազգիք առ նախանձու բամբասան զՀայս իբրեւ խարդախ: Կան Հայեր որ Վրացոց կապիտրիւն ընելով՝ պրըրեկած են անոնց, ու չեն ուզեր Հայերէն խօսիլ եւ գրել. բայց սոքա փոքր եւ անպիսան մասն են, քանի որ մեծը՝ Հայկական ազնուութիւնը կասարեալ պահած՝ խնամ եւս ունի բարեկրթութեան միջոցներուն վրայ:

ԿԱՐԻՆ — ԷՐԶՐՈՒՄ

Տրապիզոնի հարաւային արեւելեան, ու Կարսի արեւելեան հարաւային կողմը, Եփրատ գետէն փոքր ինչ հեռաւորութեամբ՝ հնուց երեւելի էւ մեծաւն մայրաքաղաք է Հայոց Կ. Պոլիսէն 273 մղօնաւ հեռի . որ 413 ին ասեմներ շինվեցաւ : Այս քաղաքը շատ անգամ ոսնակոյն եղաւ օտարաց , բայց ամենէն զգալին Թաթարաց հարուածն էր , որ 1242 ին այրեցին ու բնակչաց ամբողջը քրէն անցնելով հիմնայասակ ըրին : Վերջէն Օսմանցիք (1517 ին) շիրեղով բերդերը վերանորոգեցին : Ռուս 1829 ին առին ու դարձեալ Տանկաց բողոքցին : Այն ասէն բազմաթիւ Հայք ելան դէպ ի Ռուսային Հայաստան գաղթեցին . իսկ 1859 ին երկրաշարժը եւս առատել նուազեցուց բնակչաց ու շինութեանց թիւը : Այժմ 60,000 ի չափ բնակիչ ունի , եւ բերդերն ու հին շէնքերը բոլորովին անհետ եղած չեն , նոյնպէս եւ 10 էն աւելի մզկիթք (որ ասեմով Հայոց եկեղեցիք էին) ամենազեղ զարդարանքն են այս վանառաւան քաղաքին , որ ասեմով *շեւարսու շնդիաց* անունն ունէր : Գաւառէն ելածներն են , կապար , պղինձ , երկաթ , մարմարիօն , յասպիկ , ալքաստ , մելխիկ , սպազիօն եւ պասուական ձի , մանաւանդ թուր՝ որ խիստ ազնիւ է : Եթէ Տրապիզոնէն մինչեւ Էրզրում ուղիղ համբայ շինվի կարելի է որ առաջին պայծառութիւնը գտնայ :

Կ Ա Ր Ս

Շիրակայ դաշինն հիւսիսակողմը, Անի քաղաքէն 20 մղոնի չափ հեռաւորութեամբ, որ Բագրատունեաց ասեռն խիստ ծաղկեալ՝ 961 էն մինչ ի 1064 Հայոց ինքնագլուխ քաղաւորաց մայրաքաղաք եղած է: Ունէր քաղաքիւ բնակիչ, հոյակապ շինութիւնք եւ ամրակառոյց բերդ, որոց անբահներէն երեսի թէ՛ սրչափ պատերազմերու սակ հեծեր ու դեռ չեն սկարացեր: Աբաս Բագրատունի Արաբազունը (891 ին) Սմբատ արաբէն ապստամբելով՝ ամրացաւ այս քաղաքին մէջ եւ ինքզինքը քաղաւոր կոչելով՝ ազգային պատերազմի պատճառ եղաւ ու վերջը յաղթվեցաւ: Իսկ 961 ին Ասոս Բագրատունի արաբիսն եղբայրը Մուսեղ՝ Բ. քաղաւոր օժվեցաւ Կարսի մէջ: Պարսիկք (1050 ին) յանկարծ հոս մտան, ու բնակիչք սաստիկ ջարդելով անբահ դարձուցին: Գազիկ քաղաւորն Աբասեան տեսնելով որ Ափսսական Անուոյ շիրեց՝ ինք ալ (1064 ին) վասաբար Տերութիւնը յունաց ձգելով Ամասիան անոր փոխարէն առաւ: Ռուս (1828 եւ 1854) Տանկէն առին ու դարձեալ թողուցին: Հայոց արաբաշէն հոյակապ եկեղեցին այժմ մզկիթի փոխված է: Հայերէն 5,000 ի չափ 1828 ին գաղթեցին ու Կիւմրի գիւղը նորոգելով Ալէքսանդրօպօլ կոչեցին. ուր այժմ կայ 16,000 ի չափ. Բանի որ Կարսի բուն բնակիչք 12,500 ի չափ հազիւ կան:

PEGARD

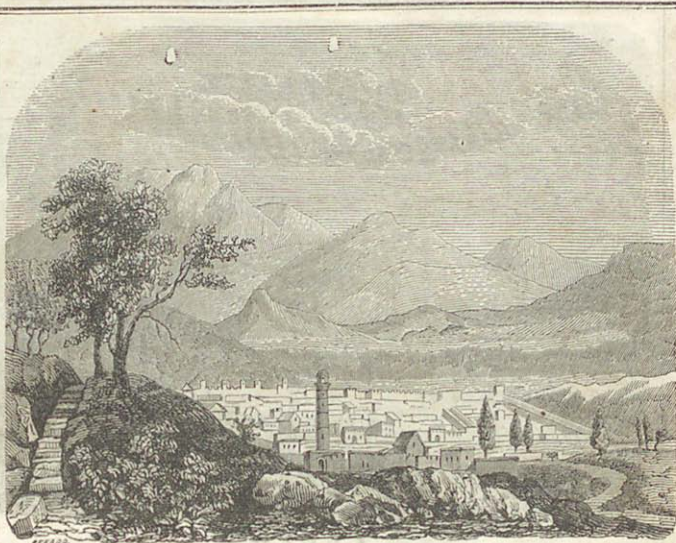
Ս Ի Ս

Կիլիկիայ որ Արամայ, Տիգրանայ եւ Ռուբինեանց ժամանակը Հայոց իշխանութեան սակ ընկած էր՝ Փոսր Հայք կոչեցաւ. սահմաններն էին արեւելեան կողմէն *Sornu* լեռան շրջան ու Եփրատ գետը, հիւսիսէն Կասպաղովկիան ու Դոնեայի գաւառը, արեւմուտէն Պանփիլիան ու Միջերկրականը եւ հարաւէն Կիլիկեան ծովն ու Հալէպի գաւառը: Այս բարեբեր, ընդարձակ ու պստուական երկիրն այժմ Տանկաց ձեռք է, եւ ունի 500,000 բնակիչ, որոց 260,000ը Հայ՝ մնացորդն ալ Թիւրքմէն, Ալեւար, Քիւրս, Եզիս, Արապ. մի քան զմի բարբարոս, վրանաբնակ եւ անպիսան ցեղեր: Հայոց տէրութեան ասէն 80էն աւելի քաղաք ունէր այս երկիրը: Այժմ Զէյթունի եւ Հանինի կողմերու Հայերը միայն ազատ կեցած են՝ եւ թէպէտ իսիս քաջ՝ բայց զուրկ ի զիստութեանց եւ յամենայն բարեկարգութեանց. Սիս արքայանիստ քաղաք էր Ռուբինեանց ասէն 1200էն մինչ ի 1375. իսկ այժմ աւան դարձած հազիւ 2,500 բնակիչ ունի, բայց իր հոյակապ շինութեանց եւ բերդերուն մնացորդները ապշեցրնեն զմարդ: Կիլիկիոյ մէջ անտառներ, անմեծեծաւի լեռներ եւ զանազան նիւրի՝ մանաւանդ երկաթի հսկմ շատ կան: Երկիրը բարեբեր է. իսկ յոյս չկայ որ բնակիչներովը ծաղկի եւ Հայ քաղաքականութեան կարօտ է:

ՏԱՐՍՈՆ

Կիլիկիոյ հարաւային կողմի դաւեսեռուն մէջ *Կիւղնու* գետա կին վրայ շինված, այնչափ գեղեցիկ դիրք ունի այս քաղաքը, որ ասենով *քազունի Ասիոյ* անունը ունէր՝ գաւառին առաստաբերութեան ու իր դրից առաւելութեանը համար, որ հին ասենէն ի վեր ամենայն կերպիւ սիրած է Կիլիկեան ծովին՝ մանաւանդ իր վաճառականութեամբ: Ռուբինեանց իշխանութեան ասեն՝ Լեւոն Ա իշխանը 1123 ին սիրեց ու փոքր Հայաստանին առժամանակեայ մայրաքաղաք ըրաւ, ուր 1198 ին՝ մեծ Եւխանն Լեւոն Բ, Ս. Սօփիայ եկեղեցոյն մէջ քազաւոր Հայոց օճեցաւ Լեւոն Առաջին անուամբ: Այն ասեն երեւելի նեմարան, դպրոցներ՝ մեծամեծ շէնքեր եւ 80,000 բնակիչ ունէր այս քաղաքը. իսկ այժմ հազիւ 10,000 ունի, ուր եւ Հայ արձանագրութեամբ շինութեանց աւերակները միայն մընացած են: Տարսոնին արեւելեան կողմի Ասանա քաղաքը, որ *Սարնու* գետին ափը շինված է, 25,000 բնակիչ ունի, որոց 12,000ը Հայ են: Մառաւ ալ (*ձիհասն* գետին վերի կողմը) Կիլիկիոյ երեւելի քաղաքաց մէկն է 18,000 բնակչոյ, որոց 11,000ը Հայ, ու մընացորդը Քիւրս, Աւար, Տանիկ, Արապ եւ այլն այսպիսի անպիսան, սգէտ, վրանաբնակ եւ բարբարոս ցեղերէ բաղկացեալ խումբեր են:

ԶԷՅՅՈՒՆՑԻՔ

Ռուբինեանց տրուքիւնը բառնալէն յետոյ փոքր Հայաստանի, այսինքն Կիլիկիոյ բնակչաց ամէնն ալ չընուանեցան, այլ ոմանք քանի մը տառապաս տեղեր ապաստանեալ անհամար բեռամեաց դէմ անդադար պատերազմելով երկայն ատեն ազատութիւննին պահեցին. եւ թէպէտ հպասակեցան վերջապէս Տանկաց, բայց անոնցմէ ապստամբող վայրենի պէյրուն ու իշխաններուն անիրաւ եւ ապօրինաւոր պահանջանաց երբէք չըզիջան ու մինչեւ ցայս օր՝ թէ մասնաւոր պատերազմներով եւ թէ օրինաւոր բողոքներով ցոյց տուին տանկաց՝ որ իրենց տրուեցնէն ապստամբող վայրենեաց կատաղութանը հարակ լինելու համար ծնած չլին: Այս այն ժողովուրդն է որ Զէյթունի եւ Հանիւնի լեռնապատ սահմաններուն մէջ տառաւաղով՝ իրեն պատշապանութանը համար պէտք եղած ամէն բաները շինեց մինչեւ ցայս օր: Հայոց շինած հրացաններն ու ասհանակները, զորս ձեռով շահապէցինք, զմայլեցուցին զեւրոպացիս, եւ եթէ այս սրամիտ եւ քաջ ցեղին դաստիարակութանը՝ հոգ տարվէր Հայոց ազգն ալ իրեն վայելուչ պատերազմ կատարած՝ Աստուծոյ եւ մարդոց առջեւը պիտի արդարանար: Հոս դրվածը 500 տարի առաջ իսպաղի համբողջի մը նկատուած պատկերն է, որ Կարս քաղաքին ետեւի կողմին շատ նմանութիւն ունի:

Ի Չ Մ Ի Ր

Փոքր-Սախոյ արեւմտեան՝ եւ *Արշիպէրագոս* ծովոյն արեւելեան կողմը իւրանուն ծոցին վրայ՝ գեղեցիկ, բազմամարդ ու վաճառաւան քաղաք է, որոյ բնակութիւնը յոնիական գաղթէն սկսեալ է, ասեն, եւ կարծիք եւս կայ թէ Հոմերոս հոն ծնած է։ Այս հռչակաւոր քաղաքը զանազան կառավարութեանց տակ իյնալէն յետոյ՝ 1402 ին Քամէրլանի ձեռք անցնելով անբաւ դարձաւ, վերջապէս 1422 ին Տանկաց անցաւ որ մինչեւ ցայժմ տիրեցին։ Հին ասենին այս քաղաքը զիստութեամբ ծաղկեալ էր, եւ այժմ առաւել եւս է Տանկաստանի քաղաքաց մէջ. եւ ունի 160 հազարի չափ բնակիչ. որոց մէջ ամենէն սրամիտք, լուսաւորեալն ու աւելոյժը Հայերն են. եւ թէպէտ 6000 ի չափ, բայց իրենց ժուրութեամբ համբողջներուն այնպիսի ազդեցութիւն տուած են՝ որ միտք կարծուած է թէ *Իզմիր Հայոս քաղաք է*։ Եւ յիբրաի, Տանկաստանի Հայոց ամենէն ժիւրերուն կարգը համարված՝ եւ մասամբ իւրի ազգայնութեան նշանաւոր նեցուկն եղած են՝ թէ Լրագիրներով եւ թէ կարգաւորեալ Գայրոցներով։ Թող զայնս որ իրենց բարձրաստիճան վիճակաւ Ազգին պատիւը զարգացուցած են օտար երկիրներու մէջ։ Այս քաղաքը անուանի է՝ մանաւանդ իւր վաճառական յարաբերութեամբ, որ ունի ամէն երկրի հետ։

ՆԻԿՈՍԻԴԱ. — ԻԶՆԻՄԻՏ.

Մարմառայի ծոցն է, մայրաքաղաք Բիթանիոյ, որ Նիկոմիդիա քաղաքը նորոգեց 280 ին (Ք. առաջ). ուր իր յաջողութիւնը հոյակապ բերդ ու պալատներ շինեցին: Մեծն Անիբալ հոն մեռաւ. Կեսար իւր պատանեկութեան մէկ մասը հոն անցուց. Արիանոս մեծ պատմաբանը Նիկոմիդիա ծնաւ. 105 ին. Գիուլլէիանոս որ հոն Կայսր անուանեցաւ՝ կեանքն ալ գրեթէ անցուց, որուն (Եւ. այլոց) շինութեանց մէկին աւերակը՝ դեռ 1856 ին անհետ եղաւ. ամենայն ձեռքով: Այս քաղաքը 580,000 բնակիչ ունէր Եւ Կոստանդիանոսի ատեն կայսերանիս բնելու խնդիր կար: Այժմ հազար 18,000 ունի, որոց 4,500ը Հայ: Գաւառին մէջ 41 Հայազիւղ կայ: Երկիրը գեղեցիկ է Եւ բարեբեր, իսկ մէջի լճակներէն օդը միշտ ապականութեան մէջ է՝ Եւ այնպէս պիտի մրնայ մինչեւ որ Սասանիանայի լինը ծովին յարի Եւ գետափը ծառեր սնկըվին: Քաղաքիս Հայոց ուսումնական մասը սրամիտ Եւ խիստ բարեկիրք է. իսկ ուսումնասեաց մասի՝ մանաւանդ կանանց վիճակն աղետալի Եւ կոպտութիւնը կարգէ դուրս է. որք քէ հազուասով Եւ քէ բարձր՝ աւելի նման են *հրեից* քան բարեկիրք *սրիսունից*. Եւ աւելի պատրաստ են *կրօնս* փոխելոյ քան զայլանոց *քարս*: Յաւ է մեզ մեր քաղաքացաց վրայ այսպէս խօսիլ, բայց անկողմնասիրութիւնը մեզ սխալեց:

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is mirrored and difficult to decipher.

ԵՕԹԵՐՈՐԳ

Մ Ա Ս

ԵՐԿՐԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

ԶՐՀՈՍ

ՊՈՒԲՃԻՏԷԼՎ

ՅՈՒՆՎԱՐ

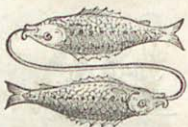
Ամայս սկիզբին՝ ամէն վիճակի մարդոց պարսն է հաւուէտօմարս վերսուզել . երկրագործին ալ , եթէ օղբ ներէ , Գարնան հնձելիք երկիրները հերկել . Թբենի եւ այլ ծառեր սնկելիք տեղերը խորափորել ու փոսերը պարսասել , ուռիները եւ բուսիները կտրել , անայիտան ու վնասակար խոտերը խլել , աղբերը պարսասել ու չոր մարգագ վրայ դիզել : Զիւնի եւ սառի ասեմ՝ պէտք է երկրագործական գործիք վերանորոգել կամ արել , կողովներ ու փեթակներ շինել , այգիներու համար ցիցեր պարսասել ու անոնց ծայրերը արել , եգիպտացորենը հասել : Պէտք է նաեւ կենդանեաց վրայ մասնաւոր հոգ տանիլ , նոցա բնակութիւնը ցրտէն պահպանել ու կերակուրեմին սովորականէն թէ՛ սաք եւ թէ՛ աւելի

սալ . յիի ոչխարներն այլոցմէ գասել ու ծնողներուն վրայ մասնաւոր հոգ տանիլ որ չմտնին . պէտք է նաեւ մեղուաց փեթակին վրայ հսկել որ ոչ ցրտէ մտնին , ոչ ի բռնամեաց նեղվին եւ ոչ առանց կերակուրի մընան :

ՉՈՒԿ

ՀՈՒԹ

ՓԵՏՐՎԱՐ

Ասեն է՝ սերմ եւ կենդանի գներոյ կամ ծախելոյ : Շեմարանք պէ՛տք է հովոսել, չոր խոտերուն մէջի փսածներն ու ծառոց կամ իրենց արմատներուն հիւանդ ու չորցած կողմեր կտրել, աղբը կամ պարսարս հողը դիզելն ալ շարունակել ու հնձրված երկիրները սափանել՝ որ սերմերը քաղվին. առուններ մաքրել, եւ եթէ վայրի կաղամբ ալ ունիս՝ կորի՛ն վրայի սերէւները պէ՛տք է վացրնել որ գլուխնին զօրանայ : Ինչ բանի որ հունսն առնելոյ միտք ունիս՝ պէ՛տք է հիմա սնկել որ զօրատը լինին : Գարի, Փաքաք, Բակլայ, Ծխերդ (*բիւրիւն*), Մեկոն (*հաշիւաշ*) եւ Հանար (*շալսար*) ցանելոյ, պտղատու ծառերը սնկելոյ, հոյնպէս քէ որ օդը բաց ու բարեխառն երթայ՝ որքը յօտելոյ ասենը հիմա է : Ամառս մէջ կենդա-

նեաց ախոռը պէ՛տք է սաւցրնել, ձիտու կերակուրն ու աշխատանքը աւելացնել, խոզերու սնակի խոտը բիչցրնել՝ որ ձագերն անոնցմով չըխտողովին : Պէ՛տք է տար փեթակներն օգտակալ եւ կամ մեղրով կերակրել :

Խ Ո Յ

Հ Ս Մ Է Լ

Մ Ս Ր Տ

Սերմանված սեղերը պէ՛տք է հսկել, ծառոց արմատներուն փոսերը դի-
սել ու քէ որ լեցված են՝ մաքրել . Անուան հունձներուն վերջի սալիանը
ես գարնելով՝ կնիկի հողերը փերել, Գարնան գործածելիք աղբերուն
կրելն ալ աւարտել : Ասեմ է՝ Ոսպ, Սեպտիլին (*հալունձ*), Կաղամբ (*շա-
հակա*), Բանջար, Եղերդ (*հիկնիպա*), Հազար (*մսոռոյ*), Տորն, Մանա-
նեխ (*հառսպ*) ցանելոյ, նաեւ Գարի, Վարսակ (*իյուրաք*), Մեկոն եւ
Կանեփ կարող ես ցանել . նոյնպէս եւ Փարսք, Գեհնալսնձոր ու Որք
սնկել քս մեծ ծառերն ալ պատուաստել : Զիերուն աշխատանքն ու կերու-
կուրն աւելցրնելը պէ՛տք է շարունակել, կովերուն ալ նորտեղէն փոք
առ փոք դադրեցրնել ու չոր ուտելիք տալ, ոչխարներն արծելէն սուսպ՝

առտու երեկոյ պէ՛տք է անոնց՝ գարի կամ յարդ, երբեմն ալ փերած ցո-
րենով խառն աղ տալ . եւ երբ խոզերու ձագեր ունիս՝ պէ՛տք է գայնս
կարէն կտրել : Մեղուններուն փերակացը վրայի ցեցերը պէ՛տք է մաքրել :

ՅՈՒՆ,

ՍԷՎԵՐ

ԱՊՐԻՆ

Գոմերուն եւ ախոռներուն վրայ պէտք է հսկել, մտրել զանոնք եւ հովոսել: Մտրի մէջ՝ վարասի եւ գառի սերմանած տեղերը՝ պէտք է սափանելով հողերը փերել: Նորասունկ որբերուն հովի ցիցերը պէտք է ջրնկել, նոյպէս եւ հիններունը որ ձմռան սկիզբին հասած ու մէկ դի ժողված էիր: Ոչխարներուն՝ զոնէ շարքան անգամ մի՛ պէտք է աղ կերցնել ու կթելով պանիրն ալ շինել. գառերը փարախին մօտերը պէտք է արծել եւ անձրեւէն զգուշանալ որ չվնասին: Տափ կիսմաներու մէջ Թրեմաստանը մտրս ամսոյն սկիզբէն պէտք է վերստին փորել. իսկ տեղ կայ որ այն զործողութիւնն այս ամսուան ձգած էն. նոյնպէս եւ Իսնորդի (*Խիկ/սիհօնի*) հուններուն արբընցնելը Թրեմեաց տերներուն ուժ կամ կանուխ

ծելէն կախում ունի. ուստի ամսոյն սկիզբին ընդհանրապէս՝ կամ միջին պէտք է արբընցնել: Փերակները ցրտն ու անձրեւէն պէտք է պաշտպանել, փերակաց մօտերը գետ կամ լիճ էրէ չկայ՝ պէտք է մեղրուներուն ջուր տալ:

ԵՐԿՈՒՈՐ

ՃԷՎՉԱ

ՄԱՅԻՍ

Զմայլելի եւ գեղեցիկ բնութեան գոյնզգոյն սմանչելիքն՝ ամենէն աւելի ամառայ մէջը վայելեն, արարածք Աստուծոյ կողմանէ, ուսի եւ անոր համար է որ մայիսը ԳՐԱՅԻ արիւս ալ կոչեր են: Մայիսի մէջ պէտք է ցորեանց՝ մանաւանդ ծառոց մօտը՝ վայրի խոտերը բաղել, ծառոց արմատի հողերը բրբրել, կենդանիքն արածել եւ կամ կանաչ խոտերով սնուցանել: Եգիպտացորենի, Կանեփի եւ Շուգամի սեղերը պէտք է հերկել ու հնձել. Բանջարին, Ծխերդին եւ Կաղամբին արմատները կրկին մշտելով սեղմել, նոյնպէս եւ աղբերուն դեղերը ջրել՝ որ չգոտսին: Կենդանեաց ախտոն ասէպ պէտք է մաքրել եւ աղբերը դուրս հանել. ձիերուն վրայի բրփինն զգուշութեամբ պէտք է սրբել ու կանաչի հետ խառն՝ չոր խոտով

սնուցանել: Որբերուն ասկը պէտք է փորել ու նիւղերն ալ ցիշերուն կապել: Իսնորդն ամառայ մէջ բաւական մեծացած ու դարմանի կտրօտ է: Մեղուաց պարբը (օղուր) պէտք է առնել ու նոր փէրպիտց մէջը դնել:

ԽՆՅԳՆՏԻՆ

ՍԷՐԷԹԱՆ

ՅՈՒՆԻՍ

Կենդանեաց ախոռի դռներն ու պատուհանքը պէ՛տք է բանալ ու վա-
րագուր կտխել՝ որ կենդանիք հաններէն ազատին եւ ախոռն ալ հովոտի :
Անմեակ արեերը պէ՛տք է հերկել ու ջրային տեղերն ալ չորցնել . բուսիերը
կտրել կամ վառել , ձմռան փայտերն սկսիլ դիզել , առուներուն մէջի
խոտերն սկիւլով ջրանցնել ալ մտրել : Այգիներուն մէջ զգուշութեամբ
պէ՛տք է երջիլ՝ քանի որ սիւղերը դեռ ամբացած չեն : Մարտի ծնած ձիւերը
պէ՛տք է փոքր առ փոքր գործածել , ոչխարները զով ասեղի միայն արծել
ու գիւրերն ալ անմեակ արեերուն վրայ քողով , սեւալ լուանալ ու բուրդը
կրնտել , եւ խոզերն ալ նոյնպէս լուանալ . հաւերուն՝ մանաւանդ հնդ-
կահաւերուն քրշած կամ ուռած զարի՝ կամ այլ հնտեղէն պէ՛տք է կերցնել

ու նորածին մեղուները գնել կամ ծախել : Յուրս երկիրներու մէջ Խնուորը
վերջի *արատին* է այս ամսոյս մէջ , իսկ սա՛մ երկիրներունը խօզակ-
նին շինած են , աստերն ալ չորցուցած ու խօզակը քելելու վրայ են :

Ա Ռ Ի Ի Շ

Է Ս Է Տ

Յ Ո Ւ Լ Ի Ս

Աստոյս մէջ պէտք է ծողվիլ նախ չոր խոտերն ու սպա վայրի կաղամբներն ու համբարել . կրնսրված բոյերը ծախել . ցորենը, վարսակը, համարն ու գարին հնձել . հնձրվածները կալին վրայ ձեծեղով յարդեն զատել եւ շեմարանը լեցրնել ու սեպ խառնել որ հովոտին : Պէտք է ընդդէմերը բաղել , արտերը ջրել ու կամ այլ կանաչեղեն՝ կամ Մարացորեն ցանել : Կենդանիքը պէտք է ջուրը խոթել եւ երբեմն վարսակով կերակրել , արու եւ էգ ոչխարները միասեղ բող սալ որ երբան արածվին քրեկներուն կոտրած նիւղերն արմատեն յօտել , որբերուն սկար նիւղերը պէտք է կտրել , արմատի խոտերը կրկին բրբրել ու մօտի խոտերն ալ փրցրնել , պղտասու ծառերուն անպիտան նիւղերն ալ կտրել : Փերակները պէտք է

կրել ու մեղրը մոմէն զատել , բայց պէտք չէ մեղրին ամենն ալ առնել փերակէն , որպէս զի մեղուներն իրենց կերակուրէն գրկրված կարծելով չխրսին եւ ուրիշ յարմար տեղ գտնելով չձգեն բնակարաններն ու չերբան :

Կ Ա Յ Ս

Մ Ի Բ Պ Ի Ի Է

Օ Գ Ո Ս Տ Ո Ս

Տեղ կայ որ ցորենն ամսոյս մէջ միայն հնձեն , բայց այն երկիրներն որ արդէն հնձրված են , այն արտուս մէջ պէ՛տ է աղբուկիւր ցուել , ու որ Շուլգամ եւայլն ցանելոյ միտ ունիս : Կանեփն ալ (*spuli*) պէ՛տ է հրնձել եւ եթէ ամսոյս վերջերն անձրեւէ՛ պէ՛տ է արտերը սափանել եւ կրկին Կանեփ ցանել , եւ եթէ Սաճառնի կաղաբոյսն ունիս՝ պէ՛տ է սնկել : Որբերուն աւելորդ տերեւներ պէ՛տ է փրցնել որ հաղողներն եփին , զինքին սակառներն ալ հիմակուրնէ պէ՛տ է պատրաստել , ծառոց արմատներուն սակր փոստը շինել , սախսակցու եւ շէնքի ծառերն հիմակուրնէ կտրել : Կովերն ու այլ կենդանիք պէ՛տ է արժաւարտոյն քող սալ որ անտառներու եւ լեռներու մէջ երբան արծիս , որպէսզի սափէն ազատ մնան :

Զմռան համար պէ՛տ էղած ձուերն ամսոյս մէջ պէ՛տ է ծողովել ու սագերուն ալ փետուրը փրցրնել : Պէ՛տ է նաեւ մեղուներուն առաւել հոգ ցանել այժմ բան գուրիւտ ամիս , որ աւերիչ կենդանիք չվնասեն զայնս :

ԿՇԻՌ

ՄԻՋՍՆ

Ս Ե Պ Տ Ե Մ Բ Ե Ր

Ամսոյս մէջ երկրագործին պէ՛տք է քաղել միանգամայն ցանել . քաղածը համբարել ու ցանելի՛ք հունները մաքրել, օտար ու անպիտան հունները զատելէն յետոյ՝ մասնաւորապէս ցորենիներ ծեծել ու անոր համար սահմանեալ արօք պարարեցընել աղբուկիրով՝ որ չհարանայ. անասնոց համար հնձընված խոտերը պէ՛տք է լաւ չորցընել որ չլրխկին : Ամսոյս վերջերը Ե՛տ յընդհանրապէս առաւել պարարտ լինին քան զայլս : Այգեկուրքն ընդհանրապէս ամսոյս մէջն իյնայ, վասն որոյ պէ՛տք է զգուշանալ որ անձրեւը չսկսած սկսիս հաղողները կրել որ չփսին, Եւ երբ նոր ցնկընված որբեր ալ ունիս՝ առուններէ հանած հողդ անոնց արմատք լեցուր

որ զօրանան : Չիտեն ու եզերն սկսէ չորով խառն կերակրել, այսինքն, ձաւարով (*սրուկուր*) խառն խոտերով : Առաւօտուն պէ՛տք է ոչխարաց վարսակ քալ. իսկ կովերը քող տուր որ կանաչեղէն ուտելը Եւրունակէն :

Կ Ա Ր Ի Ճ

Ա Գ Ր Է Պ

Հ Ո Կ Տ Ե Մ Բ Ե Ր

Ամսոյս մէջ երկրագործին ընելիին է ձմռան պաւարը հոգալ՝ կենդանեաց համար. պէ՛տք է ծառերէ քափած սերունդներ ժողվել ու չոր խոտերուն հետ պահել : Արեւը պէ՛տք է խորաներկել՝ Աւան գարիին ու ցորենին համար . այս ամսոյս մէջ կրնաս Հանար ցանել նաեւ Փարսք սնկել : Պէ՛տք է Տորոնը փետել ու չորցնել , Այգեկոսքի համար զգուշանալ որ պարզ օդին եւ շաղերը չորցած ասեւր լինի : Ճերմակ գինի շինելոյ համար՝ պէ՛տք է հաղողը կրելէն յետոյ՝ իսկոյն նրմուել ու 20 կամ 30 օրէն ֆաշել . իսկ կարմիրին համար՝ պէ՛տք է նախ՝ հաղողին պտուղը ողկոյզէն զատել ու աղէկ մի նրմարվելէն ու դաղարը վազելէն յետոյ՝ փայտաւէն ամսններու մէջ ֆաշել , եւ առաջին եփն առածին պէս

ամանին վրայ լաւ մի գոցել : Պէ՛տք չէ ձիերը բող սալ որ շաղոս խոտերու վրայ առածին . հաւերուն վարսակ պէ՛տք է սալ որ սկսին անել : Փերակաց մշէն կամ առջեւէն աղբերն ու մեռեալները պէ՛տք է մաքրել :

Ա. Դ. Ե. Դ. Ն. Ա. Ի. Ո. Բ.

Գ. Ա. Վ. Ի. Ս.

Ն Ա Յ Ե Մ Բ Ե Բ

Յանված արտեր պէ՛ս է հսկել որ եթէ ջրոս կամ լնացեալ տեղեր կայ՝ անոնց մօտեն առուներ բանարով ցամփեցընել՝ որ ջրոց չափազանցուրիւնը հունտերը չապականէ : Վերջի ցանվելիքները պէ՛ս է սերմանել ու հերկել նաեւ այն երկիրներն որ զարնան ասեն պիտի հնձըվին . փաքար եւս կրնայ սնկըվիլ այս ամսոյս մէջ : Թրքնաստանը պէ՛ս է աղբոսել եւ փորել ու նոր քրքնիքը սնկել : Որքերուն ցիցերը պէ՛ս է հանել եւ վրայի հողերը մաքրելն յետոյ տեղ մը դիզել որ չիտին ու հետեւեալ տարուան գործածվին . ձիերուն վարակ սալը պէ՛ս է դարբեցընել ու անոր տեղը փոքր առ փոքր ստեպոյին կերցընել : Կովերուն գովերը եւ այլ կենդանեաց ախոռները պէ՛ս է մաքուր եւ հովոս պահել , երբեմն ալ կեն-

դանիքը բակը հանելով պտուսցընել որ օդ առնեն : Պէ՛ս է ոչխարներու չորախառն կերակուր տալ ու օճն ալ մէկ ժամ դուրս հանել որ հովաւիրին : Փեքակները պէ՛ս է հսկել ու պէ՛ս է եղած կերակուրն ալ տալ :

ԱՅԾԵՂՋԻ ԻՐ

ՃԷՏԻ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

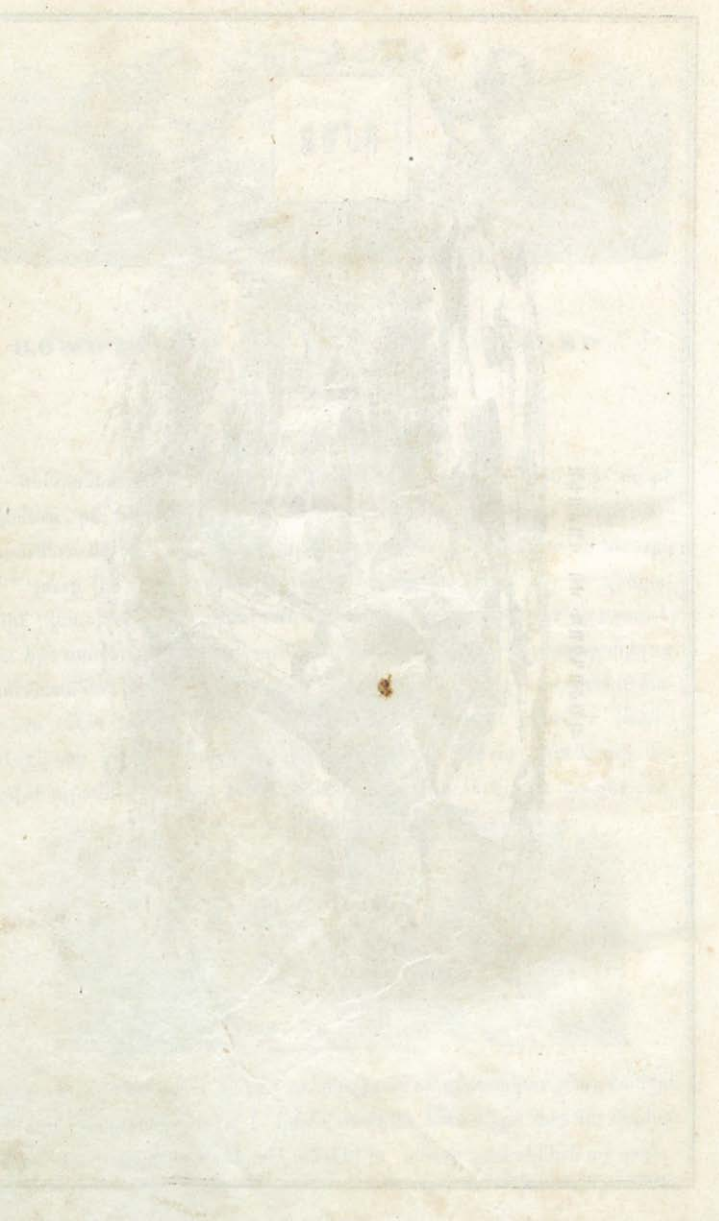
Կենդանեաց վրայ մասնաւոր հոգ պէ՛տ է սանել ամսոյս մէջ՝ ու քէ գոմերը, քէ ախոռները եւ քէ հաւնոցները սա՛ր պահել՝ որ չմտին. ոչ-խարներուն բնակարանին մէջ պէ՛տ է ջուր դնել, եւ եթէ ցուրսը սաստիկ է՝ ջուրը քիչ մը սափցրնել; նոյնպէս եւ հաւնոցներուն մէջ՝ որ կենդանի չվնասին: Պէ՛տ է որբերու դաւսաբաղին համար փոսեր պատրաստել եւ եթէ սառեւէ վախ չկայ՝ պէ՛տ է սահմանեալ նիւղերը դաւսաբաղել ու արմատանան. խնձորի եւ սանձի ծառերը պէ՛տ է յօտել եւ պտուղսու ծառերը սնկել. ձիթապտուղը հիմա քաղել որ եղոս ու պարսարս մնան: Աղէկ օղի ասեմ երկրագործը կրնայ առուները մաքրել, յունվարի մէջ պէ՛տ է ըլլալի՛ք փոսերը բանալ, կառոս երկիրները հերկել եւ լնացեալ տե-

ղերուն փոյն առուներ բանալ որ անպիտան եւ վնասակար ջրերը քամվին երբան: Փէրակները պէ՛տ է՝ կամ մաքրել եւ կամ մեղուները նոր շինված փէրակաց մէջ զգուշութեամբ անցնել եւ անոնց դռնակներն ալ զոցել:

ՀԱՅՈՑՅՈՒՊ ԿԳ ԿՈՅՈՒՆ

ՈՒԹԵՐՈՐԴ

Մ Ա Ս

ՀԱՄԱՌՈՑ

ԹՈՒԱԲԱՆ ՈՒԹԻՒՆ

1860

U. S. U.

1860

1860

ՀԱՄԱՌՕՏ

ԹՈՒԱԲ ԱՆՈՒԹԻՒՆ

1. Հաշիւ ընելոյ կանոնաւոր ուսման համար՝ ինը բուանճան եւ մէկ գրօ կայ, որք միաւոր անուանին, եւ այս միաւորաց աչ կողմը երէ գրօ մի աւելնայ՝ *սասնաւոր*, երկու գրօ՝ *հարիւրաւոր*, եւ այսպէս հետզհետէ գրօնէր աւելնալով թիւերը լինին աննուն, այսինքն, անվերջ:

Միաւոր թիւք

1	2	5	4	5	6	7	8	9	0
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Տասնաւոր թիւք

10	20	50	40	50	60	70	80	90
----	----	----	----	----	----	----	----	----

Հարիւրաւոր թիւք

100	200	500	400	500	600	700	800	900
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

2. Ինչպէս խօսուի՝ նոյնպէս եւ գրուրեամբ, ամբողջ գումարին մեծը պէտք է նախ դնել, յետոյ անկէ վոքրը (մեծ բուոյն աչ կողմը զնելով) հետզհետէ նճանակել մինչ ի միաւոր թիւն: Այսպէս. *սասնը վեց*, 16. *հարիւր* *սասնը վեց*, 126. *ինը հարիւր ութսունը չորս*, 984. *երեք հարիւր եօթը*, 307:

Բ Ա Ղ Կ Ա Յ Ե Ա Լ Թ Ի Ի

321,864,392,

Հինգ հարիւր *սասնը* մէկ միլիօն ութ հարիւր վաթսունը չորս հազար երեք հարիւր ինըսուն երկու .

3. Սոքա որ միաւորեք, *սասնաւորեք* եւ *հարիւրաւորեք* բաղկացեալ գումարք են, իրենց Էն վոքրը միաւոր լինելուն համար՝ *կարգ միաւորի* անուանին, եւ երէ ասոնց վրան, աչ կողմէն դէպ ի ձախդ, ուրիշ երեք գրօներով կամ թիւերով գումար մի եւս աւելնայ՝ *կարգ հազարաւորի*, նոյնպէս եւ երորդ մի, *կարգ միլիօնաւորի*: Անոր համար որ ձախ

կողմից առաջին կարգը իբրև *միլիոն*, երկրորդը իբրև *հազար* եւ երրորդը իբրև *հարիւր* նշանակեն, թէ խօսիլ եւ թէ գրուեան մէջ : Օրինակ,

<i>կարգ</i> <i>միլիոնաւորի</i>			<i>կարգ</i> <i>հազարաւորի</i>			<i>կարգ</i> <i>միաւորի</i>		
<i>հարիւրաւոր</i>	<i>սասնաւոր</i>	<i>միաւոր</i>	<i>հարիւրաւոր</i>	<i>սասնաւոր</i>	<i>միաւոր</i>	<i>հարիւրաւոր</i>	<i>սասնաւոր</i>	<i>միաւոր</i>
5	2	1	8	6	4	5	9	2

4. Միայն 1 բուննշանով եւ զրօնեով բաղկացեալ զումարներն են եւ կամ թիւերն՝ որ **հաւաքածոյ միութիւն** անուանին: Զոր օրինակ ,

10,   100,   1000,   10000,

5. *Միաւոր*, *սասնաւոր*, եւայլն, բաղադրեալ թիւերը հաշիւի սակաւնելոյ համար՝ չորս հիմնաւոր գործողութիւն կայ : Որ ասոնք են , **Յաւելում**, **Բարձում**, **Բազմապատկութիւն**, **Բաժանում** :

Ա. ՅԱՒԵԼՈՒՄ

6. *Յաւելում* ասեն այն գործողութեան, որ ինչ եւ իցէ թիւ կամ համբանք իբարու վրայ աւելցրնելով՝ անոնց երկուքը, երեքը, չորսը եւայլն, հաւաքէ ի մի զումար. եւ այն հաւաքելիք՝ *զումարելիք* անուանին, իսկ այն որ զուրիցներն հաւաքէ՝ *զումար* անուանի :

7. Այս գործողութիւնն քննելոյ համար՝ պէ՛տ է *զումարելիքն* իբարու սակ գրել զաւազանաձեւ, այսինքն *միաւորը* միաւորին սակ, *սասնաւորը* սասնաւորին եւ *հարիւրաւորը* հարիւրաւորին սակ, եւ այլն, այսպէս բոլոր զումարելեաց սակէն հօրիզօնաձեւ գիծ մի հաշել : Զոր օրինակ,

<i>զումարելիք</i>	2343	4525	<i>զումարելիք</i>
«	902	1286	«
«	14	569	«
«	1008	3670	«
«	487	625	«
<i>զումար</i>	4756	40271	<i>զումար</i>

Զորս պէ՛տ է նոյնպէս զումարել. այսինքն, նախ՝ *միաւոր* թիւերն իբարու վրայ աւելցրնելով՝ նշանակել (նոյն իսկ միաւորաց զաւազանին սակը)

միաւոր քիւր , եւ եթէ միաւորաց գաւազանին վրայէն *սասնաւոր* քիւ մի աւելնայ , *սասնաւորաց* գաւազանին վրան աւելցրնել եւ անկէց ելածը նոյն սիւնին *սակը* դնելով մնացածը ձախ կողմի երրորդ գաւազանին (*հարխաւորաց*) վրան աւելցնել եւ շարունակել , այսպէս . *Եօրը , ուրն ալ՝ սասնը հիկզ* , — *չորս ալ՝ սասն իկը* , — *երկուս ալ՝ ֆասնը մկ* , — *հիկզ ալ՝ ֆասնը վկց* . պէ՛տ է ճը *միաւորաց* սիւնին *սակը* դնել եւ Չը *սասնաւորաց* սիւնին պահելով՝ *ասել* , *երկուս առ ձեռք* , եւ (սասնաւորին վրան աւելցրնելով՝ *ասել* , *ուրն ալ՝ սասն* , — *մկ ալ՝ սասնը մկ* , — *չորս ալ՝ սասնը հիկզ* — . եւ այսպէս շարունակել մինչեւ վերջի սիւնը :

8. Գումարելիները մէկ տղի մէջ եւս կրնան գրվիլ այս (+) *աւելի* նշանաւ՝ որ գումարելեաց մէջ տեղը դրվելով զայնս իրարու վրայ աւելցրնէ . նոյնպէս եւ այս (=) *հաւասար* նշանաւ՝ որ գումարը գումարելիներէն զատէ : Այսպէս , 1225 , *աւելի* 108 , *աւելի* 19 , *հաւասար* 1350 :

$$1225 + 108 + 19 = 1350$$

Բ. Բ Ա Ր Չ Ո Ւ Մ

9. *Բարձուս*՝ ասեն այն գործողութեան՝ որ ինչ եւ իցէ փոքր գումարն իրմէ մեծ գումարէն հանելով՝ անոր աւելցածը կամ *սարբերութիւնը* յայտ առնէ . եւ այս առաջին գումարն անուանի *մեծ քիւ* , անկէ հանվելիքը *փոքր քիւ* , եւ այս երկու գումարաց *սարբերութիւնն* ալ *մնացորդ* :

10. Այս գործողութիւնն ընելոյ համար պէ՛տ է նախ *մեծ քիւ*ը դնել , *փոքրն* անոր *սակը* , եւ յետոյ գիծ մի ֆաշելով՝ սկսիլ աջ կողմէն փոքրոյն միաւորը մեծիկէն հանել՝ եւ աւելցածը նոյն իսկ միաւոր սիւնին *սակը* նշանակել , եւ նոյնպէս շարունակել մնացած միութիւնները , իւրաքանչիւր սիւնին *սարբերութիւնը* հիշք իր սիւնին *սակը* գրելով : Այսպէս ,

<i>մեծ քիւ</i>	2838	64752	279847
<i>փոքր քիւ</i>	1723	41222	162243
<i>մնացորդ</i>	1155	23510	117632

11. Իսկ եթէ *փոքր* բն ոյն մէկ տեսակը *մեծիկն* իր նման տեսակէն աւելի մեծ լինի , պէ՛տ է *մեծ* բնոյն ձախ կողմի տեսակէն 1 առնել ու 10 աւելցրնելով *փոքր* բնոյն մեծ տեսակն անկէց հանել . եւ եթէ պակաս տեսակին ձախ կողմինը զրօ կամ զրօներ լինին՝ անոնց ձախ կողմի նշանաւոր քիւէն 1 առնելով անոր աջնոյն եւ անկէ միւսոյն ու վերջապէս մինչեւ

մեծ բուռն պակասած տեսակին բերել . որով զգոներուն էտեի նշանաւոր քիւէն մէկ պակասի, զգոներն ալ 9 լինին եւ բուն պակասած տեսակին վրան ալ տասն աւելնայ : Զոր օրինակ ,

450087

264390

183697

800008

95729

704279

12. Այս գործողութիւնը մեծ եւ *փոքր* քիւերուն մէջ (—) *պակաս*, նոյնպէս եւ *փոքրոյն* ու *մնացորդին* մէջ (==) *հաւասար* նշաններ դնելով եւս կրնայ գրվիլ՝ մէկ տողի մէջ, որ առաջինը պակասեցրնելայ եւ երկրորդը հաւասարելայ համար դրված են : Ինչպէս ,

$$450087 - 264390 = 183697$$

13. Բարձման ուղութիւնը փորձելոյ համար պէտք է, նախ՝ *մնացորդը* գումարել *փոքր* բուռն հետ, եւ ետէ մեծ բուռն հետ հաւասարի ուղիղ է : — Երկրորդ՝ պէտք է *մնացորդը* հանել մեծ քիւէն, եւ ետէ ստոր *մնացորդը* եւս *փոքր* բուռն հետ հաւասարի՝ նոյնպէս ուղիղ է :

Գ. ԲԱԶՄԱ ՊԱՏԿՈՒԹԻՒՆ

14. *Քազմապատկոյթի*ն ասեն այն գործողութեան, որ ինչ եւ իցէ քիւ՝ իւր ամէն մէկ միութեամբն ուրիշ քիւերը կրկնապատկելով բազմացրնէ . եւ այս գործողութեան մէջ կրկնվելիքն անուանի *քազմապատկելի*, կրկնողը *քազմապատկող* եւ բազմացածն ալ *արտադրեալ* : Այսինքն, 3 ոսկի 3 ական ճռանէն ընդամենը բանի ճռանք ընելն իմանալոյ համար՝ 3 անգամ 9 ին կամ 9 անգամ 3 ին անբողջ գումարը վերածելով զսանի 45 : Հաս 9ը *քազմապատկելին* է, 5ը *քազմապատկող* եւ 45ը *արտադրեալ* :

15. Պարզ բուռն *արտադրեալը Պիւրագործան Աղիւսակէն* պէտք է սովրիլ, որ այսպէս շինվի . Միաւորաց ինն ալ մէկ տողի մէջ կարգաւ նշանակելէն յետոյ՝ պէտք է նոյն իսկ տողին տակը երկրորդ տող մի եւս, նշանակել՝ առաջնոյն ամէն մէկ քիւր կրկնապատկելով : Երրորդ մի եւս՝ երկրորդ եւ առաջին տողերն՝ իբարու վրայ աւելցրնելով : Զորրորդ մի եւս երրորդին եւ առաջնոյն գումարն ընելով, եւ այսպէս մինչեւ իններորդ տողն, որ ութերորդին եւ առաջնոյն գումարն է : Այս կերպիւ

ամեն մէկ տղին առաջին միաւորները բազմապատկող, առաջին տղի ամեն մէկ միաւոր բիւերը բազմապատկելի, եւ բազմապատկելի բիւերուն սիննի գումարը, (որ բազմապատկող բիւերու տղին վրայ նշանակած են) *արտադրեալ* անուանին : Օրինակի աղագաւ . Եր 7 ին հետ բազմապատկելով 7 ին արտադրեալը 6 ին շիտակութեամբ 42 պիտի գտնես, որ առաջին տղի 7 ին սեան մէջ է : Եւ անաւասիկ օրինակը,

Պ Ի Թ Ա Գ Ո Ր Ե Ա Ն Ա Ղ Ի Ս Ա Կ

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2	4	6	8	10	12	14	16	18
3	6	9	12	15	18	21	24	27
4	8	12	16	20	24	28	32	36
5	10	15	20	25	30	35	40	45
6	12	18	24	30	36	42	48	54
7	14	21	28	35	42	49	56	63
8	16	24	32	40	48	56	64	72
9	18	27	36	45	54	63	72	81

Բազմապատկողին միաւորը բազմապատկելի բաղադրեալ բիւերու միաւորին տակը դնելով՝ անոնց ամեն մէկ տեսակը պէտք է բազմապատկել:

Գործողութիւն

4567	<i>բազմապատկելի</i>	<i>բազմապատկելի</i>	863527
7	<i>բազմապատկող</i>	<i>բազմապատկող</i>	8
<u>31969</u>	<i>արտադրեալ</i>	<i>արտադրեալ</i>	<u>6908216</u>

16. *Բազմապատկողն ու բազմապատկելին եք բաղադրեալ բիւեր*

լինին փոքր թիւը մեծ բուռն իր սեփականութեան սակը պէ՛տք է միշտ դնել, եւ յետոյ աչ կողմէն սկսելով բազմապատկողին ամէն մէկ տեսակովը բազմապատկել. յորմէ ելած տող առ տող գումարներն անուանին *մասնաւոր արտադրեալք*. Եւ ասոց գումարը լինի *ընդհանուր արտադրեալք*. Իսկ միշտ ուշադրութիւն պէ՛տք է ընել որ մասնաւոր արտադրեալներուն առաջին բուռնեանը բազմապատկողին իր տեսակովը կամ իր տեսակին սեփականովը գրվի: Զոր օրինակ,

	<i>բազմապատկելի</i>	564	283	314
	<i>բազմապատկող</i>	428	233	122
<i>Ա. մասնաւոր արտադրեալ</i>		4312	833	628
<i>Բ. " "</i>		4128	4423	628
<i>Գ. " "</i>		564	570	314
<i>ընդհանուր " "</i>		72192	72103	58308

17. Բազմապատկելին եթէ մէկ բուռնեան՝ ու մէկ, երկու, երեք եւ այլն զօրներով բաղկացեալ բազմապատկող որ ունենայ, ինչպէս 20, 100, 900. բազմապատկողին նշանաւոր թիւը բազմապատկելոյն միաւոր թիւին սակը դնելով՝ սկսելու է անո՛վ միայն բազմապատկել եւ զօրներն ալ ընդհանուր արտադրեալին աչ կողմն աւելցնել: Այսպէս,

568	824	789
400	80	900
56800	65920	710100

Այս մասին մէջ միմիայն 4 բուռնեանով եւ զօրներով բազմապատկող գումարներն են որ՝ իրենց զօրները բազմապատկելոյն աչ կողմն աւելցրնելով՝ արտադրեալ լինին, կամ արտադրեալին հաւասար: Օրինակի աղագաւ, 432ը 10 ով բազմապատկելոյ համար՝ 10 ին զօրն 432 ին աչ կողմը դնելով՝ 4320 արտադրի. եւ եթէ 400 ով հարկաւորի բազմապատկել՝ հարիւրին երկու զօրն 432 ին աչ կողմը դնելով՝ արտադրեալը լինի 43200:

Գ. ԲԱԺԱՆՈՒՄ

18. *Բաժանում* ասեն այն գործողութեան, որ ինչ եւ իցէ թիւ՝ իր ունեցած ամէն մէկ միութեանը հաւասար կտրուներ արտադրէ այլ թիւերէ, եւ կամ այլոց մէջ՝ իր ամբողջութեանը հաւասարը՝ քանի՜ անգամ պարունակելն յայտ առնէ. եւ այս վերջինը բազմապատկութեամբ արտադրվելուն համար՝ *բաժանում* անուանեալ գործողութեան իսկ անդ-

ձեալ (իբրեւ սասնաւոր) բաժանելոյն քովի տեսակին տալով՝ պէ՛տ է Եւրոնակել զործողութիւնը, մինչեւ որ բաժանելոյն տեսակները հասնին: Եւ եթէ բաժանողը բաժանելոյն նր եւ իցէ տեսակին մէջ չը պարունակի՝ քանորդին մէջ զո. պէ՛տ է՝ դնել: Օրինակ,

$$\begin{array}{cccc} 7, 129969 & 8, 118288 & 6, 207402 & 6, 2043402 \\ 18367 & 14786 & 54367 & 540367 \end{array}$$

Այս զործողութիւնը լինի նաեւ՝ (-) բաժանող նշանէ մը ետքը բաժանողը, եւ (==) հաւասար նշանէ մը ետքը քանորդը գրելով. նոյնպէս եւ երբեմն կոտորակի ձեւով: Զոր օրինակ,

$$94366 \div 6 = 15727 \qquad \frac{319071748}{4} = 79767937$$

22. Որ եւ իցէ թիւ հաւասար միտքաւոր բաժանելոյ համար՝ բաժանողին զօրծրուն համարանիս չափ զո կամ բուանեան՝ բաժանելիէն զատելով պէ՛տ է զործողութիւնն ընել: Այսպէս,

$$5430 \div 10 = 543 \qquad 54700 \div 100 = 547 \qquad 58620 \div 100 = 586,20$$

23. Բաժանողն ու բաժանելին, երկուքն ալ եթէ բաղադրեալ թիւեր լինին, այն ստեն բաժանողը գրելու է բաժանելոյն աջ կողմը ուղիւ հայեաց զձէ մը ետքը, բաժանողին տակէն հորիզօնական զի՞ծ մը քաշելու է որ անոր տակէն ալ քանորդը գրվի: Բաժանելոյն ձախ կողմէն բաժանողին չափ բուանեան՝ կամ թէ որ ստոնց մէջ բաժանողը չպարունակի՝ մէկ բուանեան աւելի զատելու է, որ լինի առաջին մասնաւոր քաժանելի: Առաջին մասնաւոր բաժանելոյն մէջ նայելու է՝ թէ բաժանողը քանի անգամ պիտի պարունակի. յորմէ ելածը առաջին մասնաւոր քանորդը պիտի լինի, որով բաժանողին արտադրեալը Ա. մասնաւոր բաժանելիէն հանելու է եւ առաջին մասնաւոր բաժանելոյն յաջորդ բուանեանը մնացորդին քովն իջեցրնելու է՝ որ լինի երկրորդ մասնաւոր քաժանելի:

Երկրորդ մասնաւոր քաժանելոյն մէջ ալ բաժանողը նայելու է՝ թէ քանի անգամ պիտի պարունակի, յորմէ ելածն երկրորդ մասնաւոր քանորդը պիտի լինի, որ (առաջին մասնաւոր քանորդին աջ կողմը գրելով) նոյնով բաժանողին արտադրեալը երկրորդ մասնաւոր բաժանելիէն հանելու է, եւ երկրորդ մասնաւոր բաժանելոյն յաջորդ բուանեանը մնացորդին քով իջեցրնելու է, որ լինի երրորդ մասնաւոր քաժանելի. որուն

մէջ բաժանողը դարձեալ նայելու է եւ շարունակելու է գործողութիւնը՝ մինչեւ որ բաժանելոյն ամէն բուանեաններն հասնին. իսկ եթէ վերջը բաց մի մնայ, այն ալ բոլոր բաժանման մնացորդն է :

24. Միտս ոյժ գնելու է որ մասնաւոր քանորդները 9 անգամէն աւելի չպարունակին, վասն զի քէ որ 10 անգամ պարունակին, այն ասեմն *մասնաւոր բաժանելոյն* աչ կողմի մէկ բուանեանը դուրս ձգելով՝ մնացածին մէջ գոնէ մէկ անգամ պարունակելու է :

25. Մասնաւոր քանորդները դիւրութեամբ գտնելու համար՝ պէժ է նայիլ քէ բաժանողին մեծ տեսակը մասնաւոր բաժանելոյն իր նման տեսակին մէջ քանի անգամ որ պարունակի՝ մնացած տեսակներն ալ բաժանելոյն իրենց նման տեսակներուն մէջ այնքան պիտի պարունակին. քէ որ չպարունակին՝ պէժ է քանորդը մէյմէկ պակտեցնելով փորձել՝ մինչեւ որ բաժանողին ամէն տեսակներն ալ մասնաւոր բաժանելոյն իրենց նման տեսակներուն մէջ հաւասարապէս պարունակին :

Ձոր օրինակ, — 489ը 3912 ին մէջ քանի անգամ պարունակիլը գիտնալու համար՝ ասեմն . 4ը 39 ին մէջ 9 անգամ պարունակի՝ եւ 3 աւելնայ, քայց 8ը 31 ին մէջ 9 անգամ չկայ, ուրեմն քտեմն 4ը 39 ին մէջ 8 անգամ կայ եւ 7 աւելնայ, եւ 8 ալ 71 ին մէջ 8 անգամ պարունակի 7 աւելնայ, ուրեմն 9 ալ 72 ին մէջ 8 անգամ պարունակի. ուստի քանորդինս է 8 եւ 489ը 3912 ին մէջ 8 անգամ կայ եւ քան չաւելնար :

ՕՐԻՆԱԿ

ընդհանուր բաժանելի

Ա. մասնաւոր բաժանելի	29717,080	8364	.....	քաժանող
	25692	3470	.....	քանող
Բ. « «	40250			
	54256			
Գ. « «	59948			
	59948			
	0			

Վեի գործողութեան մէջ, *քաժանողը՝ Ա. մասնաւոր բաժանելոյն* չորս բուանեանաց մէջ չպարունակելուն համար՝ ընդհանուր քաժանելիէն ուրիշ բուանեան մի եւս զատեցիմն ու այնպէս քրինք գործողութիւնը:

ԱՄԲՈՋ ՔՈՒՈՑ

ԶՈՐՄ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԵԱՆՅ ՎՐԱՅ

Խ Ն Գ Ի Բ Ն Ե Բ

1. Գարոցի մը մէջ չորս կարգ աւակերս կայ. որոց առաջին կարգը բաղկանայ 24 աւակերսէ, երկրորդը 18 աւակերսէ, երրորդը 22 աւակերսէ, չորրորդը 15 աւակերսէ : Գարոցին աւակերսաց ամբողջ թիւը քանի է :

Պատ. **79** աշակերս.

2. Մեծասուն մը 4 ալբաշի սսակ տուաւ, առաջինին 2180 դուռուօ, երկրորդին 1975 դուռուօ, երրորդին 1700 դուռուօ, եւ չորրորդին տուաւ 1705 դուռուօ : Բոլորին տուած զումարը քանի դուռուօ է :

Պատ. **7560** դուռուօ.

5. Վանառական մը երեք հոգիէ 17845 դուռուօ առնելիք ունէր. նոյն վանառականը պարսէ ունէր 15727 դուռուօ: Վանառականը իւր պարսէը վնարելէն վերջը դեռ քանի դուռուօ պիտի ունենայ :

Պատ. **2116** դուռուօ.

4. Շոգեկամք մը երբոր մէկ ժամուն մէջ 35 մղոն հանապարհ ընէ, 57 ժամու մէջ քանի մղոն հանապարհ կրնայ ընել :

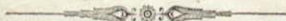
Պատ. **1295** մղոն.

5. Գարոցի մը սարեկան եկամուսն է 55750 ժրանք, եւ երբ մէկ աւակերսին համար սարին 650 ժրանք ծախս ըլլայ, քանի աւակերս կրնան ուսմունք սովորիլ նոյն դպրոցին մէջ :

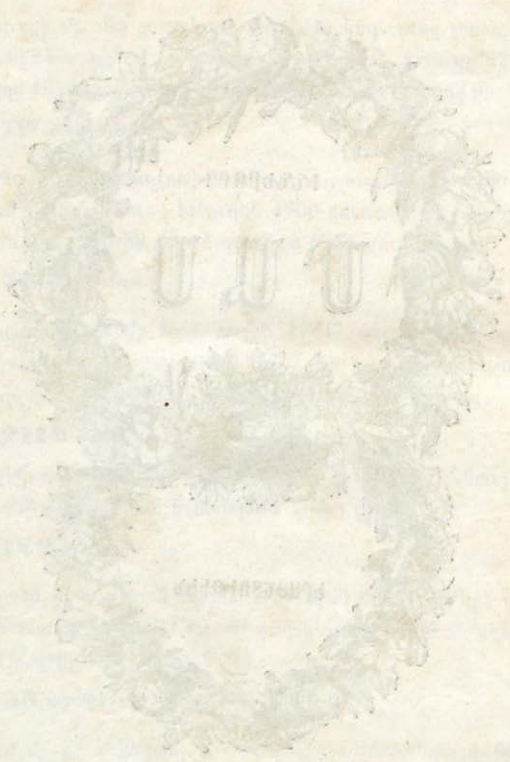
Պատ. **55** աշակերս.

6. Հայր մը իւր ունեցած 180600 դուռուօ ժառանգութիւնը իւր եօթը որդոցը բաժանեց, բայց անդրանիկին 7000 դուռուօ աւելի տուաւ : Իւր որդոց ամէն մէկը քանի կանխկան դուռուօ ժառանգեցին :

Պատ. **24800** դուռուօ.

ՀԱՄԱՌՕՏ

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

1. Երաժշտութեան մէջ Եօրր *ձայնակիշ* (notes) կայ, զորս հիները խազ եւս անուանած են, եւ այս *ձայնակիշներուն* անուններն են:

so, rk, մի, ֆա, սօլ, շա, սի.

2. *Ձայնակիշ* հինգ զծի վրայ գրված են, եւ այս զծերուն անունն է *Հնգայն* (portée), որոց սակիցն է Առաջին' եւ վերինն է Հինգերորդ:

3. *Սօլի* դուռն երկրորդ զծին վրայ դրված է, եւ նայն զծին վրայի *ձայնակիշ* անունն ալ *սօլ* է:

ՕՐԻՆԱԿ

Հնգայն

Դուռն սօլի

Սօլ

Ե.   :
 Գ.   :
 Բ.   :
 Ա.   :
 Ս. զիծ

Այս *հնգայնի* (portée) վրայ երեք *դուռն* (clefs) կան. *ֆաի* դուռն *սօի* դուռն եւ *սօլի* դուռն : Այս դուռներէն ասէպ զորձածվածն է *սօլի*նն ու *ֆաի*նը. իսկ *սօի* դուռն զորձածութիւնը խիստ նուազ է, եւ որ *ձայնակիշ* երաժշտութեան մէջ երբէք չգործածվիր:

4. *Ձայնակիշները* թէ զծերու վրայ եւ թէ զծերու մէջեղը դրուած են:

Հնգայնի գծերուն վրայ դրուածներն են՝ մի, սոլ, սի, ռե, ֆա. Եւ հնգայնի գծերուն մէջտեղը դրուածներն են՝ ֆա, լա, սօ, մի: Այս ոմը լաւ ըմբռնելու համար պէտք է ձեռնդ հնգայն սեպել, մասերդ հնգայնիս գծերը՝ եւ մասերուդ մէջտեղերն ալ հնգայնի գծերուն մէջտեղերը:

ՕՐԻՆԱԿ

5. Որովհետեւ շատ անգամ աւելի բարձր կամ ցած ձայներու համար հնգայնիս գծերը բաւական չեն՝ որ երաժշտութեան մէջի զտնուած ամեն ձայները վրանիս կրեն. ուստի բարձր ձայնակներուն համար պէտք է հնգայնիս վրայ մանր գծանիւթ աւելցրնել, ու անոնց վրայ նշանակել բարձր ձայները. նոյնպէս եւ ցած ձայներուն համար ալ հնգայնիս սակի կողմէն նոյն գծերն աւելցրնել:

ՕՐԻՆԱԿ

6. Երաժշտութեան մէջ *ardhef* (valeur) ըսվածն այն է, որ *ձայնա-
նշից* վրայ որչափ կեցվիլն իմացրնէ, և *արժեքներն* ալ վեց տեսակ են .
Քոչոր, ձերմակ, Սև, Կոր, Կրկոր, Եոկոր.

7. Երբոր ֆոլէ ֆոլ' *կոր, կրկոր* և *եոկոր* գտնվիլն, փոխանակ
այսպէս գրելու,

Այսպէս գրելու է.

8. Ինչպէս որ *ձայնանշներուն* վրայ կենալու՝ նոյնպէս ալ լռելու
համար նշաններ կան: *Քոչորի* լռելու համեմատ նշանն է *Դադար*.
*ներմակի*նը *Կեսդադար*. սեւի՛նը *Շնչակ*, կորի՛նը *Կեսշնչակ*, կրկորի՛նը
Քառշնչակ, և եոկորի՛նը *Կեսքառշնչակ*:

ՕՐԻՆԱԿ

Դիտելու է որ *դադարը* զծի՛ն սակը դրված է և *կեսդադարը* զծի՛ն վրայ:

9. *Քոչորն* արժէ չորս ժամանակ: — *ձերմակն* արժէ երկու ժամանակ:
Սևն արժէ մէկ ժամանակ: — *Կորն* արժէ կէս ժամանակ, (որով երկու
կոր պէ՛տ է, մէկ ժամանակի համար): — *Կրկորն* արժէ քառորդ ժամա-
նակ (որով չորս *կրկոր* պէ՛տ է մէկ ժամանակի համար): — *Եոկորն* արժէ
կէսառ. ժամանակ, (որով ութ *եոկոր* պէ՛տ է մէկ ժամանակի համար):

Յ Ո Ւ Յ Ա Ն Ա Մ Ա Ր Ք Ի Յ

Բարձրն արժէ

Բարձրն արժէ

2 ձերձակ

2 ձերձակ

Կամ 4 Սեւ

ձերձակն արժէ

2 Սեւ

Սեւն արժէ

Կամ 3 Կր

2 Կր

Կրն արժէ

Կամ 16 Կրկր

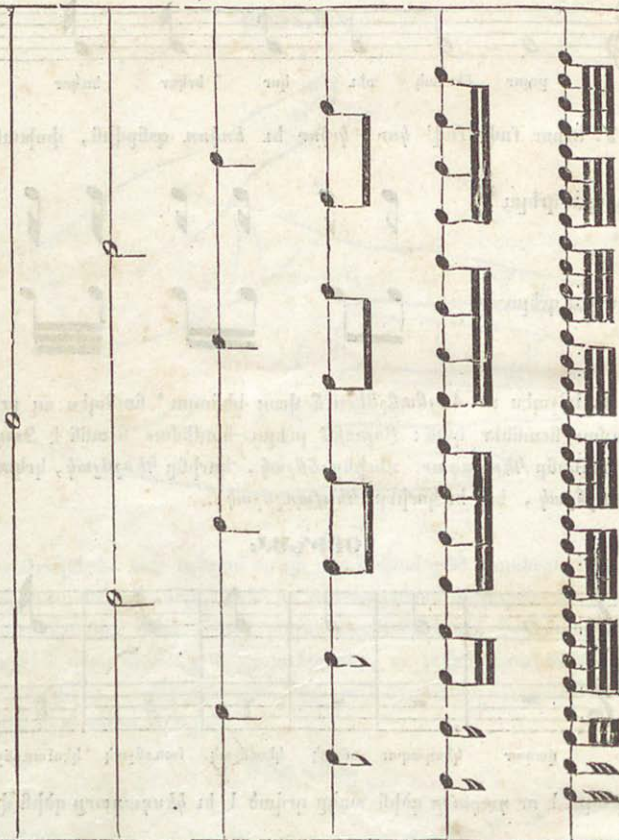
2 Կրկր

Կրկրն արժէ

Կամ

52 Երկր

2 Երկր

10. Որ եւ իցէ եղանակ՝ հաւասար մասերու բաժնւով Եւ հնկայ-
նին վրայ ուղագծով մի նշանակված են :

11. Երաճեսութեան մէջ վեց տեսակ չափ կան, որոց աւելի գործածա-
կանն են հետեւեալ երեքը :

Ա. Քառահարֆ չափ, որ այսպէս **C** նշանակված է:

Բ. Եռահարֆ չափ, որ **3** կամ $\frac{3}{4}$ ով նշանակված է:

Գ. Երկահարֆ չափ, որ նշանակված է $\frac{2}{4}$ ով՝ կամ այս նշանով **C**
Քառահարֆ չափն այսպէս պէտք է զարնել.

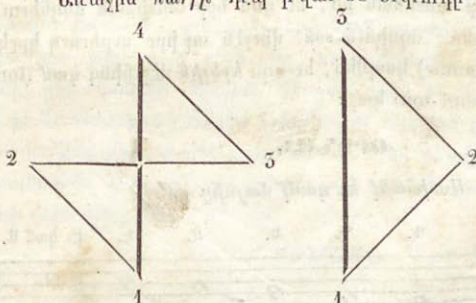
Առաջին հարֆը դէպ ի վար, Երկրորդը դէպ ի ձախ կողմը, Երրորդը
աջ կողմը, Չորրորդն ալ դէպ ի վեր :

Եռահարֆը այսպէս.

Առաջինը դէպ ի վար, Երկրորդը աջ կողմը Եւ Երրորդը դէպ ի վեր :

Երկահարֆը այսպէս.

Առաջին հարֆը դէպ ի վար Եւ Երկրորդը դէպ ի վեր :

12. Երբոր *ձայնանշի* մը բով կէտ դրվի, *ձայնանշին* արժէք իր
ունեցածէն կէտ մըն ալ աւելի է: Այսինն, կէտով *Բոչորը*՝ Երեք *ձե-
մակի* արժէք ունի, նոյնպէս *ձերեակն* Երեք *սեռի* արժէք ունի. — *Սեռն*
Երեք *կորի*. — *Կորն* Երեք *կրկորի*. — *Կրկորն* Երեք *տկորի* արժէք ունի:

ՕՐԻՆԱԿ

Նմանապէս կէտր՝ լռելու նշանաց վրայ դնելու եւս սովորութիւն կայ:

13. Երաժշտութեան մէջ երբեմն երեք *ձայնակնչի* բաղկացեալ խումբ մի կայ, *երրեակ* (triolets) անուն. որոյ վրայ **3** բուսնեան մի դրուած է. այս երբեակն իրեն ճեսակին՝ երկու *ձայնակնչաց* արժէքն ունի: Նոյնպէս եւ վեց *ձայնակնչի* բաղկացեալ *վեցեակ* անուն խումբն՝ իր վրան **6** բուսնեանով, իր ճեսակին չորս *ձայնակնչաց* արժէքն ունի:

ՕՐԻՆՍԿ

14. Չայները եօթ աստիճան են, եւ այս եօթ աստիճան ձայներուն վրայ՝ առաջին ձայնը, այսինքն *sol*՝ վերջէն ալ իբր ութերորդ կրկնրվելով՝ *քշէրը* (gamme) կազմեն, եւ այս *քշէրին* մէջ հինգ *դաւ* (ton) եւ երկու *կեսդաւ* (demi-ton) կայ:

ՕՐԻՆՍԿ

Աստիճանի եւ դաւի ձայնից

15. Պէտք է լաւ դիտել, որ առաջին *կեսդաւը*՝ երրորդ աստիճանէն չորրորդին՝ եւ երկրորդ *կեսդաւը* եօթերորդ աստիճանէն ութերորդին մէջ տեղերը դրուած են, եւ այս դրութեամբ, ո՛ր ձայնով որ ուզեմք՝ կարող եմք երաժշտական ձայնից *քշէրը* կազմել:

16. *Կիւպիւր* (dièze) նշանն է այս ♯, որ *ձայնակնչի* մը բով դրվելով նոյն *ձայնակնչի* կէս ձայն բարձրացրնելու զօրութիւնն ունի: Ասանկ ալ *կիւպիւր* (bémol) նշանը ♭, որ *ձայնակնչի* մը բով դրվելով նոյն *ձայնակնչի* կէս ձայն վար իջեցրնելու զօրութիւնն ունի: Իսկ *բնիկ* (bécarre) անուն նշանը ♮, *ձայնակնչի* մը բով դրված է՝ *կիւ-*

վար կամ կիսվեր՝ ձայներու վրայ հիմնըված երգերուն մէջ՝ հարկ եղած ասեցինք բնական ձայնը սալու համար :

17. Երաժշտական ձայնից *եջևը*՝ սօլ ձայնանւնէն սկսել հարկ եղած ասեցնր՝ պէտք է դիտել որ *եջևիկն* առաջին ասիւնանէն երկրորդը, անկէց ալ երրորդն ելնելու համար՝ մէյմէկ ամբողջ *դաւեր* պէտք են. ուստի սօլէն յետոյ պէտք է յա գործածել, յսկէն յետոյ սի. որ մէյմէկ ամբողջ *դաւ* լինին. եւ որովհետեւ *եջևիկն* երրորդ ասիւնանէն չորրորդն ելնելու *կեսդաւ* մի պէտք է. եւ սիէն յետոյ եկածն ալ *սօ* է, հարկ է զայն գործածել եւ *եջևիկն* երրորդ ասիւնանէն չորրորդն ելնելով *կեսդաւն* լրացնել եւ շարունակել դարձեալ *սօկն* ի *րէ* եւ *րէկն* ի *մի* : Վասնզի չորրորդ ասիւնանէն հինգերորդին, նմանապէս հինգերորդ ասիւնանէն վեցերորդին մէյմէկ *դաւ* պէտք է : եւ որովհետեւ վեցերորդ ասիւնանէն եօթերորդն ելնելու համար ալ ամբողջ *դաւ* մը պէտք է, եւ *միէն* ի *ֆա կեսդաւ* է, ուստի փոխանակ բնիկ *ֆա* գործածելու՝ *ֆաիկն* վրայ *կիսվեր* մի դնելով՝ *կիսվեր ֆա* պէտք է գործածել, եւ *եջևիկն* կանոնէն չբողելով *կիսվեր ֆա* կէն յետոյ բնիկ սօլը գործածել. որ եօթերորդէն ութերորդ ասիւնանէն ալ՝ ըստ կանոնի *եջևիկն*՝ *կեսդաւ* լինի եւ *եջևը* լրանայ : Ըսել է թէ Երաժշտութեան ձայնից *եջևը* սօլով սկսված ասեցնր՝ պէտք է որ *ֆա* ձայնանիւր միտ *կիսվեր* ըլլայ. եւ այն ասեցնր՝ *կիսվեր* նշանը փոխանակ ձայնանւնին վրայ դրվելու՝ սովորութիւն եղած է դրան հովր՝ *ֆա* ձայնանւնի գծին վրայ դնել :

ՕՐԻՆԱԿ

Ս. Ը. Գ. Դ. Ե. Զ. Է. Ը. կամ Ա.

18. Նոյնպէս *եջևը*՝ *ֆա* ձայնանւնէն սկսած ասեցնիս՝ գիտեմք թէ առաջին ասիւնանէն երկրորդը եւ անկէց երրորդը՝ մէյմէկ ամբողջ *դաւեր* պէտք են. ուստի *ֆա*, սօլ եւ յա գործածելէն յետոյ, սի ձայնանւնին վրայ *կիսվար* մի դնելով՝ երրորդէն չորրորդ *կեսդաւն*՝ պարտմք ըստ կանոնի լրացնել. եւ այսպէս *սօ*, *րէ*, եւ մինչեւ ի *մի* եօթերորդն ելնելէն յետոյ՝ եօթերորդէն ութերորդ *կեսդաւն* ալ *ֆա*ով վերջացնել : Ըսել է թէ *ֆա*ով

սկսված *եջևը սի կիսվարով* է, և այս *կիսվար* նշանն ալ (*սօլով* սկսված *եջևիկն* ոնով) *դրան* ֆովը նշանակլու է :

ՕՐԻՆԱԿ

Ա. սոս. Բ. Գ. Դ. Ե. Զ. Է. Ը. կամ Ա.

դամ դամ Եեսգամ դամ դամ դամ կեսգամ

19. *Կիսվերները* վարեն դէպ ի վեր հինգ ձայնանշէ առ հինգ ձայնանիւ՝ դրանց ֆով դրված են. այսինքն, առաջինը *Փա* ձայնանիւն ըլլալով, երկրորդը *սօիկն* վրայ պիտի դրվի, երրորդն ալ *սօլիկն*, և այլն :

ՕՐԻՆԱԿ

Ա. կիսվեր Բ. Գ. Դ. Ե. Զ. Է.

Քա so սօլ րէ լա մի սի

20. *Կիսվարներն* ալ վերեն ի վար հինգ ձայնանշէ առ հինգ ձայնանիւ դրված են, դրանց ֆով. այսինքն, առաջինը *սի* ձայնանիւն ըլլալով, երկրորդը *միիկն* վրայ պիտի դրվի, երրորդն ալ *լաիկն*, և այլն :

ՕՐԻՆԱԿ

Ա. կիսվար Բ. Գ. Դ. Ե. Զ. Է.

սի մի լա րէ սօլ so Քա

21. Երաժշտութեան մէջ երկու տեսակ *դամ* կայ. *սոռոյց* (ton majeur), և *րոյլ* (ton mineur). զորս մէկզմէկէ տարբերոլն է կիսաձայնից դիրքը, և անաւասիկ ինչպէս :

22. *Սոռոյց դամիկն* *եջևիկն* մէջ՝ *առաջին կեսգամը* դրված է՝ *երրորդ*

ասիճանեկն ի չորրորդ, եւ Երկրորդ կեսդաւը՝ եօթերորդէն յութերորդ .
(ինչպէս վերն ալ ըսինք) : Իսկ քոյլ ձայնին Էջեյին մէջ՝ ասացին կեսդաւը
դրված է, Երկրորդէն յերրորդ, եւ Երկրորդ կեսդաւը (դարձեալ միւսին
պէս) եօթերորդէն յութերորդ :

ՕՐԻՆԱԿ

Ա.	ասիճան	Բ.	Գ.	Դ.	Ե.	Զ.	Է.	Ը.	կամ Ա.
----	--------	----	----	----	----	----	----	----	--------

դամ կեսդամ դամ դամ դամ դամ դամ կեսդամ

23. Երբոր Եղանակի մը դրան բով կիսվեր կիսվար չզսնուի, այն
ասեն Եղանակը կամ *so առոյգ*՝ եւ կամ շա քոյլ դաւին մէջ է :

Իսկ եթէ մէկ կիսվեր դրուած է (*ֆա #*) այն ասեն՝ կամ *սոյ առոյգ*
է դաւը եւ կամ *մի քոյլ* :

Նոյնպէս եկու կիսվեր Եղած ասեն (*ֆա #, սո #*), կամ *րե առոյգ* է
եւ կամ *սի քոյլ* :

Երեք կիսվերով (*ֆա #, սո #, սոյ #*), շա առոյգ՝ կամ *ֆա # քոյլ* :

Չորս կիսվերով (*ֆա #, սո #, սոյ #, րե #*), *մի առոյգ*՝ կամ
սո # քոյլ :

Հինգ կիսվերով (*ֆա #, սո #, սոյ #, րե #, շա #*), *սի առոյգ*
կամ *սոյ # քոյլ* :

Վեց կիսվերով (*ֆա #, սո #, սոյ #, րե #, շա #, մի #*),
ֆա # առոյգ՝ կամ *րե # քոյլ* :

Եօթը կիսվերով (*ֆա #, սո #, սոյ #, րե #, շա #, մի #, սի #*) *սո # ա-*

առոյգ՝ կամ շա # քոյլ : — Իսկ այս վերջի դասերը շատ չեն գործածվիր :

ՕՐԻՆԱԿ

So Առոյգ   Սօլ առ.   Բե առ.   Լա առ.

Լա Թոյլ   Մի ք.   Սի ք.   Ֆա # ք.

Մի առ.   Սի առ.   Ֆա # առ.   so # առ.

So # ք.   Սօլ # ք.   Բե # ք.   Լա # ք.

Չ4. Նոյնպես՝ երբոր եղանակի մը Բով մէկ կհախար դրված է (սի Բ), այն ասէն՝ կամ քա առոյգ է դաւր եւ կամ րե քոյլ :

Երկու կհախարով (սի Բ, մի Բ), սի Բ առոյգ՝ կամ սօլ քոյլ :

Երեք կհախարով (սի Բ, մի Բ, շա Բ), մի Բ առոյգ՝ կամ so քոյլ :

Չորս կհախարով (սի Ծ, մի Բ, շա Ծ, րե Բ), շա Բ առոյգ՝ կամ քա քոյլ :

Հինգ կհախարով (սի Բ, մի Բ, շա Բ, րե Բ, սօլ Բ), րե Բ առոյգ՝ է դաւր եւ կամ սի Բ քոյլ :

Վեց կիսախումբ (սի Ե, մի Ե, լա Ե, ռե Ե, սոլ Ե, սո Ե), սոլ Ե
 առոյգ՝ կամ սի Ե քոլլ:

Եւ եօրը կիսախումբ (սի Ե, մի Ե, լա Ե, ռե Ե, սոլ Ե, սո Ե, ֆա Ե),
 սո Ե առոյգ է դա՛նը՝ կամ լա Ե քոլլ: Այս վերջի դասերն ալ շատ
 չեն գործածվիր:

ՕՐԻՆԱԿ

So Առոյգ   Յա առ.   Սի Ե առ.   Մի Ե առ.

Լա Թոլլ   Բե ք.   Սոլ ք.   Տո ք.

Լա Ե առ.   Բե Ե առ.   Սոլ Ե առ.   Տո Ե առ.

Յա ք.   Սի Ե ք.   Մի Ե ք.   Լա Ե ք.

25. Յաի դրան ձայնանիւթները սովորիլ ուզողը՝ պարտի նախ՝ սոլի
 դրան ձայնանիւթներ լաւ հանաչել. ապա՝ զիննալ, որ սոլի դրան ձայնա-
 նիւթներն առնելով, եթէ երկու ձայնանիւթ վեր կլլայ, ֆա դրան ձայնանիւթը
 պիտի հանաչէ: Զոր օրինակ. սոլ դրան երորդ զծին վրայ եղած ձայնա-

ըրբին անունն է սի. Եւ եթէ նոյն սիկն երկու ձայնանիւ վեր կլլանք, ըստ պիտի գտնանք, որ *Քաի* դրան երբորդ գծին վրայի ձայնանիւն անունն է:

ՕՐԻՆԱԿ

սօլ լա սի սօ ըէ մի ճա սօլ լա սի սօ ըէ մի ճա սօլ լա սի սօ
 սօլ լա սի սօ ըէ մի ճա սօլ լա սի սօ ըէ մի ճա սօլ լա սի սօ ըէ մի

26. Աղէկ դիտելու է որ *Քաի*ն դուրս հնգայնի չորրորդ գծին վրայ դրված է, որ նոյն գծին վրայի ձայնանիւն անունն ալ *Քա* է:

Վասն երաժշտութեան.

ԱՐՏԱՇԷՍ ՊԸՅԸԳՂԵԱՆ.

Այս համառօտ դասէն յետոյ՝ դնենք պարերդ մի դիւրագոյն, որով մանկունք կարենան վարժիլ թէ ազգային երգի եւ թէ պարի՝ մանաւանդ պարի, որ անմեղ զուարճութիւն միանգամայն ամենահարկաւոր կրթութիւն մի է իրենց մասաւ կազմը զօրացընելու համար:

ՀԱՅԿԵԱՆ ՉԵՓԻՒՌ
ZÉPHIR D'ARMÉNIE

Բանի
Ճ. ԱՐԱՄՅԱՆ.

Եղանակ
Պ. ԱՐՏԱՇԻՍԻ.

Paroles
D'ARAM.

Musique
D'ARDACHESSÉ.

Չուարք. Allegretto.

ԴԱՇՆԱԿ
PIANO.

ԵՐԳ. CHANT. Եղևի հար. Même mouvement.

Կհումժ mf. Հայ-կազ-նուր- ղի

eur qունդ ի պար Մա-սեաց հե - ռի հուպ ի քեզ

This system contains a vocal line in the upper staff and a piano accompaniment in the lower staff. The key signature has one sharp (F#) and the time signature is common time (C). The vocal line consists of a series of eighth and quarter notes. The piano accompaniment features chords in the right hand and a simple bass line in the left hand.

Չե-փիւռ դի-մօղ ի մեր յաւ-յար Գաղ-րէ պա-հիկ մք սեռ մեզ

This system continues the musical piece with a vocal line and piano accompaniment. The notation is consistent with the first system, maintaining the same key signature and time signature. The piano accompaniment continues with chords and a steady bass line.

Ռ F Իսկ սը-լա-նալ քէ Ին է ժամ Յափ ա-րա-ֆսի Ե դե-մեան

This system concludes the musical piece. It includes a vocal line and piano accompaniment. The key signature remains one sharp (F#) and the time signature is common time (C). The piano accompaniment features chords and a bass line, with a dynamic marking of *ff* (fortissimo) in the lower left corner.

U P Թող մեր ձայներ եւ այս ան գամ Քեւ սր-սր-կին ի հե-ռան

U P

Վերջնիւրգ. Refrain.

U P Զեփխտ ա-նոյ՛ց հրե-սակսի բուն Որ սր-լա-նաս մեր վր-բան

U P

D.C.
Ո՛ր Բա եւ ող-ջոյն մեր սի-րա-սուն Տար ու սր-փռէ Հայ-աս-տան

D.C.
ff
ma. cres.
uuu. ff

ՀԱՅԿԵԱՆ ՁԵՓԻՒՌ

ՊԱՐԵՐԳ

Հայկազնորդի Եւր զունդ ի պար,
Մասեաց հեռի հուպ ի հեզ.
Ձեփիւն դիմօղ ի մեր յաշար,
Գարէ պահիկ մը սեւ մեզ:

Իսկ սրլանալ թէ քո է ժամ՝
Յափ Արափի Եղեմեան.
Թող մեր ձայներ՝ եւ այս անգամ,
Քեւ սրսրկիին ի հեռան:

Ձեփիւն անոյշ, հրեւսակ սիրուն,
Որ սրլանաս մեր վրան.

Ս'ն եւ ողջոյն մեր սիրասուն,
Տաւ ու սրփոք Հայաստան:

Երբ ժամանեա Եփրատի մօտ,
Ձայնիկդ ուժգին մի՛ սրկար՝
Ու մի վերէն աչքէ կարօտ
Արծիւի պէս սրլանար:

Յուշիկ ընթա. Բաղափ եւ գեղ,
Բերդ, աւերակ՝ ամենուն
Ըսէ, թէպէտ հեռաւոր տեղ՝
Սրսիս մօտ եւն Հայերուն:

Ձեփիւն անոյշ, հրեւսակ սիրուն,
Որ սրլանաս մեր վրան. . . .

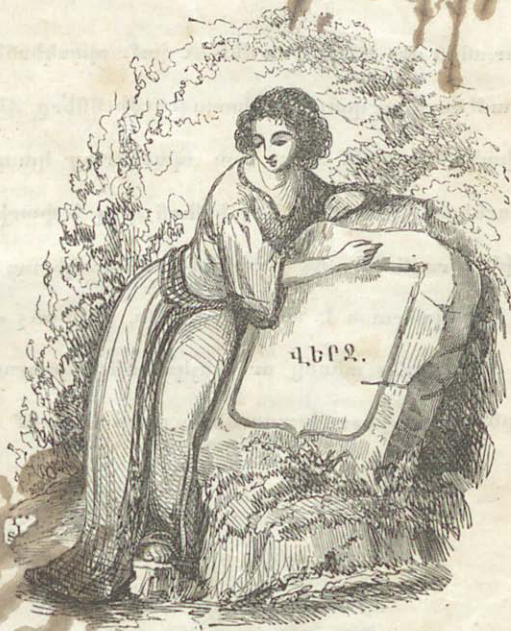
Ձեփիւն սրբուն, իմ լրբասար,
Դո՛ւ միայն որ դարէ դար՝
Սահման ի վեր ազնւանցար,
Հրնչէ բոլոր Հայկեանսար:

Ազնւ լեռնէ Մասեաց վեհին,
Արափի մինչ ափերուն,
Կրկնէ ի լուր Հայկեան սեռին
Թէ կամք ի պար իր սիրուն:

Ձեփիւն անոյշ, հրեւսակ սիրուն,
Որ սրլանաս մեր վրան. . . .

Handwritten text in a non-Latin script, possibly Indic, located at the top of the page.

Handwritten text in a non-Latin script, possibly Indic, located in the upper right quadrant of the page.

Handwritten text in a non-Latin script, possibly Indic, located in the lower left quadrant of the page.

Ծ Ա Ն Ո Ւ Յ Ո Ւ Մ

Գասարանիս մէջ 236 հաս մեծ եւ փոքր պատկերներ կան եւ որոց ամէնուն ալ փայտեայ փորագրութիւնները Հեղինակին սեփականութիւնն են : Այս պատկերաց կապարեայ գաղափարներէն զնել ուզողները կրնան գրել ի փարիզ, առ Պ. Հանիկ Արամեան, եւ իւրամանչիւր պատկերաց զներն իմանալ, որ պատրաստ է արժանաւոր եւ վայելուչ զներով ծախել՝ մանաւանդ ամուսնոյ՝ որ Հայկական Տպագրութիւնը ծաղկեցրնելու եւ կատարելագործելու փոյր ու ջանք ունին :

Յ Ա Ն Կ Ն Ի Ի Թ Ո Յ

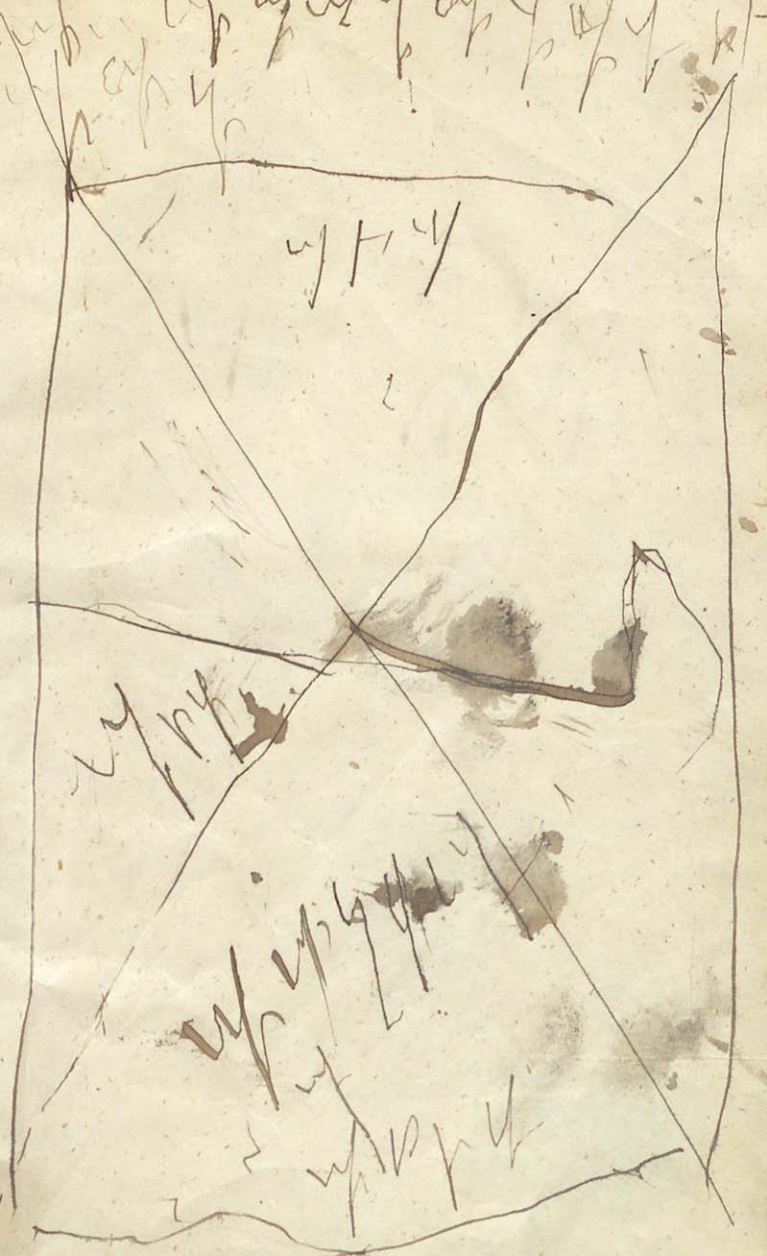
Արգար քազաւոր եւ մկրտութիւն նորա ի Թաղէտէ Առաքելոյ.	85
Արել եւ Կայէն. — Կեանք Նահապետաց.....	59
Արահամ, Իսահակ եւ Յակոբ.....	65
Աղամ եւ Եւայ. — Արսախուն ճոցա ի Գրախէստ.....	38
Աղասի քաջ, վերջին հայրենասէր.....	95
Աղեղնաւոր (կենդանակերպ).....	191
Աղօթք Տէրունական.....	46
Այլ-բէ-գի Մեծոպեան.....	9
Այծեղջիր (կենդանակերպ).....	192
Անի, մայրաքաղաք Բագրատունեանց.....	85
Անկիւա (պատմական եւ աշխարհագրական).....	141
Անց Սրահի. — Շահաբա, գերութիւն եւ կոսորում Հայոց.	91
Անց Կարմիր ծովու. — Մովսէս եւ Փարաւոն.....	65
Աշխարհացոյց Հայաստանի.....	95
Աճարակաւորութիւն եւ Հայկ.....	61
Ապրիլ (երկրագործութիւն).....	184
Առակ որդւոյն անառակի.....	75
Առիւծ (կենդանակերպ).....	187
Առիւծ (կենդանաբանութիւն).....	99
Մրում հայրենասէր Իշխան եւ մեծագործութիւնք նորա.....	80
Մրդեան վիճակ Հայաստանին.....	94
Մշտանք քեցանեաց ի Հայս եւ աւերում Անի քաղաքի.....	86
Մշակունիք, (Վաղարշակ եւ այլք).....	82
Աւետարան քս Դուկասու (գրաբառ եւ աշխարհաբառ).....	51
Աւետարան քս Մասքէոսի (գրաբառ եւ աշխարհաբառ).....	49
Աւետարան քս Մարկոսի (գրաբառ եւ աշխարհաբառ).....	50
Աւետարան քս Յովաննու (գրաբառ եւ աշխարհաբառ).....	52
Աւետաց երկիր. — Արահամ եւ Մեղիսեղէկ.....	62
Աւերակք Անույ եւ վերջ Բագրատունեանց.....	87
Աւստիա (պատմական եւ աշխարհ.).....	144
Բագրատունիք եւ գործք նոցա.....	85
Բագրատունիք եւ գործք նոցա (քուստրական).....	200
Բաժանում (քուստրական).....	202
Բառ եռապանկ.....	17
Բառ երկապանկ.....	34
Բառ հնգապանկ.....	38
Բառ միապանկ.....	15
Բառ բառապանկ.....	57
Բարձում (քուստրական).....	199
Բէլ եւ մահ նորա ի Նախահօրէ մերմէ Հայկայ.....	79
Բորեան (կենդանաբանութիւն).....	100
Բրուսիա (պատմական եւ աշխարհ.).....	143
Գաղթականութիւն Հայոց.....	89
Գայլ (կենդանաբանութիւն).....	101
Գաղիկ Թագաւոր եւ Յոյնք.....	87
Գերութիւն Իսրայէլացոց ի Բաբելոն. վերադարձ նոցա յԵրուսաղէմ	71
Գաւառակ (կենդանաբանութիւն).....	102

Դասիք յարդէ գԳողիսք . — Ամսւսնանայ եւ քազարէ	69
Դասիք քազարուն Եւսան Հայոց եւ գործք նորա	92
Դեկտեմբեր (Երկրագործութիւն)	192
Դրասիս ի Հայաստան	58
Եզնիկ (Կենդանաբանութիւն)	103
Երաճեսնոքիւն համառօս (Ինկերորդ մաս Դասարանիս)	207
Երեսն եւ բնակիչք նորա	167
Երկաստա քաւք	17
Երկու ձայնաւորաւ միաձայնք	12
Երկուոր (Կենդանակերպ)	185
Երկրագործութիւն (Եօրերորդ մաս Դասարանիս)	179
Զէպր կամ Վագրնի (Կենդանաբանութիւն)	104
Զէլքուն, Հանին եւ բնակիչք նոցա	173
Զուիցր (պաստական եւ աշխարհ)	156
Էյսիածին ի Վաղարշապատ եւ կարողիկոս Հայոց	166
Էսկիւռ (Կենդանաբանութիւն)	103
Էրզրում կամ Կարին եւ բնակիչք նորա	171
Ընձուղօս (Կենդանաբանութիւն)	106
Ընկերութիւն Երկոստան աւակերաց եւ հրաւք Քրիստոսի	73
Թիկնուռ (Կենդանաբանութիւն)	107
Թիժիկ եւ բնակիչք նորա	170
Թորգոմ հայր Հայկայ եւ Թորգոմեանք	61 78
Թուաբանութիւն համառօս (ուրերորդ մաս Դասարանիս)	197
Թուանեանք եւ համառք (հայերէն եւ ժուաներէն)	45
Ժիսար (Կենդանաբանութիւն)	108
Իզմիր եւ բնակիչք նորա	176
Իզնիսիս կամ Կիկոմիդա եւ բնակիչք նորա	177
Ինձ (Կենդանաբանութիւն)	109
Իսահակ եւ Յակոբ	65
Լարան, Լիա եւ Ռաֆէլ	65
Լամա (Կենդանաբանութիւն)	110
Լարորդ (Կենդանաբանութիւն)	111
Լեզգեշին (Կենդանակերպ)	186
Լեղիք (քուաբանական)	206
Լոյ (Կենդանակերպ)	185
Մածկոզնի (Կենդանաբանութիւն)	112
Մերակոյս կամ Ժողով . — Քուտարկութիւն	160
Մուռնիկ եւ մկրտութիւն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի	72
Կարին (Կենդանակերպ)	190
Կարին կամ Էրզրում եւ բնակիչք նորա	171
Կարինէ Հայկազն դիւցազնուհի եւ Հայկազնուհիք	90
Կարս եւ բնակիչք նորա	172
Կէտք եւ ճեանք	42
Կիլիկիա եւ Ռուբինեանք տէրութիւն	88
Կիրակոս Բանանայ եւ մասնութիւն նորա	86
Կեիռ (Կենդանակերպ)	189
Կոյս (Կենդանակերպ)	188
Կուրք (Կենդանաբանութիւն) . — Փեղոյր շինելու մտք	113
Կոստանդնուպոլիս եւ բնակիչք նորա . — Հայք եւ Հայուհիք	165

Կրօնի նախնի Հայոց և Քրիստոնէութիւն. — Արսաւիր վերջին.	85
Հագար աղայից, Իսահակ, Ռեբեկայ և Յակոբ.	65
Համբարձում Քրիստոսի և գալուստ Հոգւոյն սրբոյ.	77
Հայրենոյ քաղաքներ. — Բնակիչի նոցա.	161
Հայաստան (պատմական և աշխարհ.)	159
Հայկազանի բարձր (Վահէ և այլք).	81
Հայկեան գիտիւն (պարեզ).	221
Հայկ սպանանէ գիւլ.	79
Հանգանակ հաւատոյ (հաւատաւք).	47
Հարկաւոր գիտելիք ի վերայ ստախց.	39, 40, 41
Հեզեթի (արօք-անկանիմք).	45
Հոկտեմբեր (երկրագործութիւն).	190
Հուլիան (կենդանաբանութիւն).	114
Հօլանտա (պատմական և աշխարհ.)	151
Չայկաւոր ստախ.	42
Չորսիս (կենդանաբանութիւն).	115
Չուկն (կենդանակերպ).	182
Ղազարոս, մահ և յարութիւն նորա.	74
Ղեկնիկ (կենդանաբանութիւն).	116
Ճեռիկ (կենդանաբանութիւն).	117
Ման Մայսէսի. — Յետոյ զօրապետ.	67
Մայիս (երկրագործութիւն).	183
Մասնութիւն, մահ, քաղում և յարութիւն Յիսուսի Քրիստոսի.	76
Մարտ (երկրագործութիւն).	183
Միացեալ Նահանգ (պատմական և աշխարհ.)	137
Մովսէս Սինայ լեռան վրայ և անապատին մէջ.	66
Մուշկ (կենդանաբանութիւն).	118
Յարութիւն Ղազարոս. — Մարիամ և Մարթա.	74
Յանկում (քուարանական).	198
Յովագ (կենդանաբանութիւն).	119
Յովսէփ յեգիպտոս, և Փարաօն.	64
Յուլիս (երկրագործութիւն).	187
Յունաստան (պատմական և աշխարհ.)	159
Յունիս (երկրագործութիւն).	186
Յունկար (երկրագործութիւն).	181
Նարոյի (պատմական և աշխարհ.)	154
Նահապետի յԱզամէ մինչ ի Նոյ.	59
Նապաստակ (կենդանաբանութիւն).	120
Նիկոմիդիա կամ Իզնիմիս և բնակիչի նորա.	177
Նոյեմբեր (երկրագործութիւն).	191
Շահաբադ և անց Արախի. — Գերութիւն և կոտորում Հայոց	91
Շէկազուէս (կենդանաբանութիւն).	121
Շերաս կամ Իսորդ (կենդանաբանութիւն).	132
Շուէս (պատմական և աշխարհ.)	133
Ոգնի (կենդանաբանութիւն).	122
Չիլի (կենդանաբանութիւն).	123
Պայէզիս և բնակիչի նորա — Արմաի-Բերդ և Թէղորոս Ռեսուրսի	169
Պատմութիւն ազգաց (հինգերորդ մաս Դասարանիս).	158
Պատմութիւն կենդանեաց, (չորրորդ մաս Դասարանիս).	97

Պատմութիւն արագան եւ ազգային (Երրորդ մաս Դասարանիս)	53
Պատմութիւն հայաբնակ Բաղամաց (վեցերորդ մաս Դասարանիս)	161
Պարեզ (Հայկեան զեփիսոն).....	221
Պաւիտրա (պատմական եւ աշխարհ.).....	158
Պէլնիքա (պատմական եւ աշխարհ.).....	149
Պիւքարեան արիւսակ.....	291
Պուզան (կենդանաբանութիւն).....	124
Պուզիլիա (պատմական եւ աշխարհ.).....	153
Ջրադուէս (կենդանաբանութիւն).....	125
Ջրնէդէդ, Նոյ եւ Այրաւա լեռ.....	60
Ջրնոս (կենդանակերպ).....	181
Ռեզեդիւր (կենդանաբանութիւն).....	126
Ռուքինեան (Ղեռնիկ եւ այլ).....	88
Ռուսիա (պատմական եւ աշխարհ.).....	142
Սամոյր (կենդանաբանութիւն).....	127
Սարսենիա (պատմական եւ աշխարհ.).....	146
Սաւուդ քաղաւոր եւ մահ նորա.....	68
Սաֆուսիա (պատմական եւ աշխարհ.).....	150
Սեպտեմբեր (երկրագործութիւն).....	189
Սիս եւ բնակիչ նորա.....	175
Սոլոմոն Թագաւոր. — Դասասան նորա. — Շինութիւն տաճարի	70
Սպանիա (պատմական եւ աշխարհ.).....	147
Ստեղծում աշխարհի.....	57
Վագր (կենդանաբանութիւն).....	128
Վագրձի կամ Ջէպր (կենդանաբանութիւն).....	104
Վանայ ծով կամ Վան եւ բնակիչ նորա.....	168
Տանկաստան (պատմական եւ աշխարհ.).....	145
Տանրմար (պատմական եւ աշխարհ.).....	152
Տասնաբանեայ պատմութեան եւ Սինա լեռ.....	66
Տարսնի եւ բնակիչ նորա.....	174
Տիան (կենդանաբանութիւն).....	129
Տիգրան Արշակունի, Թագաւոր-Թագաւորաց. — Հոռմայեցի.	82
Դաթիլ (կենդանաբանութիւն).....	150
Յիցոզնի (կենդանաբանութիւն).....	151
Յուլ (կենդանակերպ).....	184
Խորդ կամ Շերաս (կենդանաբանութիւն).....	152
Փարաօն, Մովսէս, Ահաւոն եւ Իւրայելացիք.....	63
Փերկար (երկրագործութիւն).....	182
Փոկ (կենդանաբանութիւն).....	155
Փորոնկալ (պատմական եւ աշխարհ.).....	148
Քորեկի ժայռն ու Մովսէսի հրաւեր.....	66
Քօլ (կենդանաբանութիւն).....	154
Օգոստոս (երկրագործութիւն).....	188
Օլիպիոս (կենդանաբանութիւն).....	155
Ֆիւր (կենդանաբանութիւն).....	156
Յրակուլ Իսիան (մասնիչ Հայաստանի). — Վերջ Իսիանութեան:	94

у/т/у/

у/т/у/

у/т/у/

у/т/у/

Justy 17

Wm. H. B.

Wm. H. B.

ՆՕՐԱՏԻՊ ՄԱՅԵՊԵՏ

Ի ՄՄԻՆ ՏՊԱՐԱՆԻ

Գին յազմեալ էւ անկազմ օր, լսեաց.

	Գին	Ս.
Փո. Բաւարացի Արքեպիսկոպոսի Հայերէն ի Տառնիկ եւ ի Թաւադեան լեզու	10	«
Բաւարացի Հայ. ի Տառնիկ եւ ի Թաւադ. լեզու	7	50
Պատմութ. Նախնեաց Վասաւ արքայութեան Թարգմանութիւն Տ. Յովաննու Եպիսկոպոսի.	«	«
Սարգիս փոքրադիր, պատկերազարդ, թղթակազմ	2	50
— Հասարակ կազմ	3	«
— Նոյն. ոսկեգոծ	4	«
— Միջակ կաշեպատ	5	«
— Նոյն. ոսկեգոծ	8	«
— Ազնիւ կազմ	10	«
— Գեղարդեալ	12	«
Պիլիքս եւ Պատիկէ (վիպաբանութիւն) թղթ.	3	«
— Նոյն. հասարակ կազմ	4	«
— Ազնիւ թղթ էւ ազնիւ կազմ	8	«
Նարեկ մեծադիր կազմեալ	3	«
— Փոքրադիր, պատկերազարդ. կազմ ոսկեգոծ	6	«
— Կաշեպատ ազնիւ կազմ ոսկեգոծ	10	«
Դասարան Հայկազն Մանկանց. բազմապատկեր, ինք մասի բաժանեալ: Ամբողջն	6	«
— Նոյն. Սինեան թղթով փառապալմ ոսկեգոծ	20	«
— Նոյն. Սաւաթին եւ Եկրարդ մաս: Առանձին	4	«

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ

Թարգմանութիւն Տ. Սիմեոնի Միխայելեան	«	«
Փոքրադիր Թաւարան Թաւադեան ի Հայ եւ ի Տառնիկ, (արդիլեզուեան)	7	«
— Նոյն. Տաւադեան ի Հայ եւ ի Թաւադ. լեզու	«	«